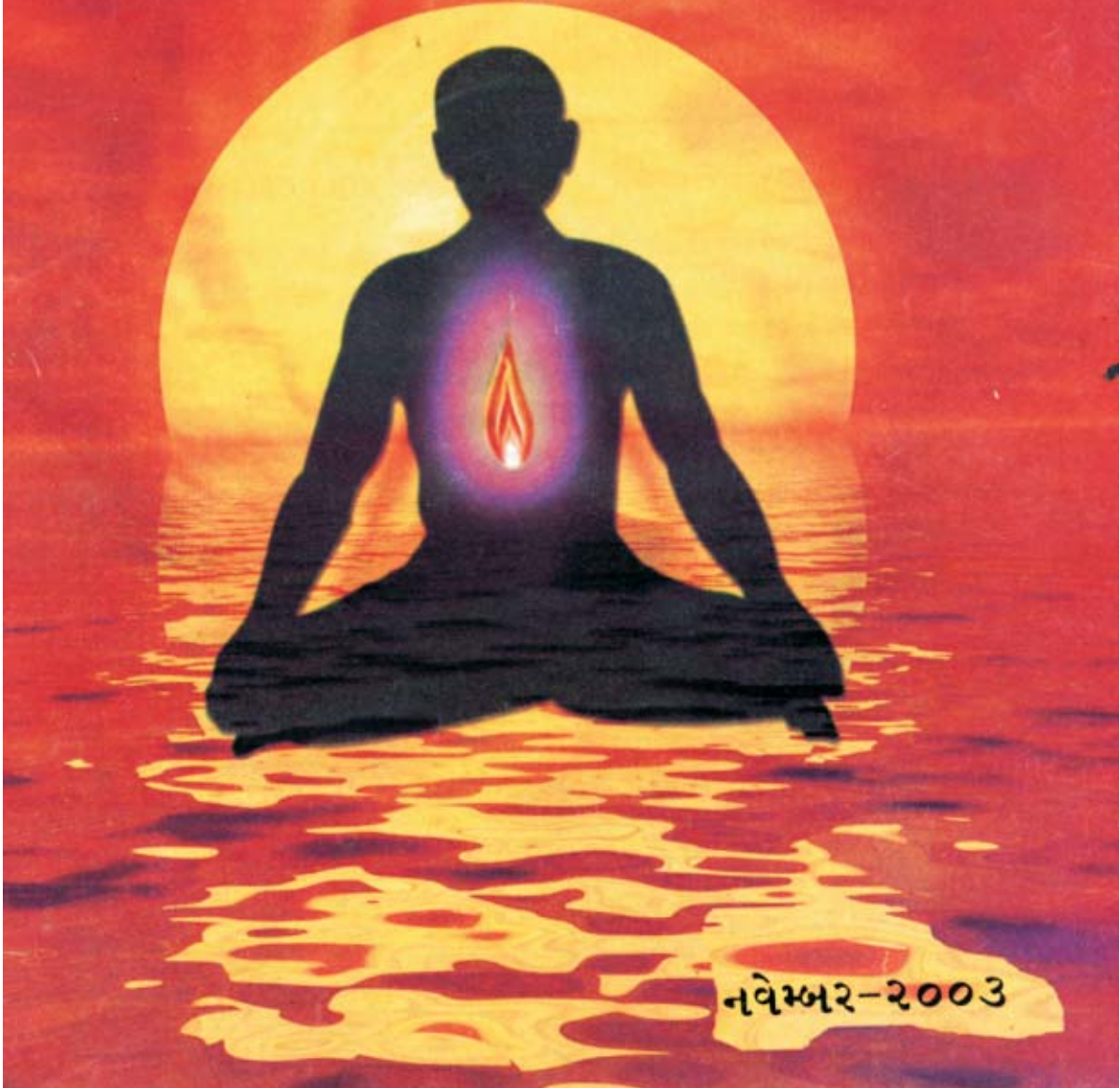

युग शक्ति गायत्री

અનુક્રમણિકા

૧. દૃષ્ટિકોણનો બદલાવ એ જ યુગ પરિવર્તન	૧	૧૩. જ્યોતિ અવતરણની ધ્યાન - સાધના	૨૫
૨. સકૃષ્ણતાના શિખરે પહોંચવાનાં અગિયાર સોનેરી સૂત્ર	૨	૧૪. મનુષ્ય પોતે પોતાનો સ્વામી	૨૭
૩. આવશ્યકતાઓ પૂરી કરીએ - ઈચ્છા છોડીએ	૪	૧૫. યજ્ઞોપચાર દ્વારા રતિજન્ય રોગોની સરળ ચિકિત્સા	૨૯
૪. વિચારક્રાંતિના યોદ્ધા - સાતવલેકર	૫	૧૬. યુગ ગીતા - ૪૯ યોગાઙ્ઠ થઈને જ મનને શાંત કરી શકાય છે.	૩૧
૫. શા માટે તમે ગુસ્સો કરો છો ?	૮	૧૭. ચેતનાની શિખર યાત્રા - ૨૧	
૬. બાળકોને રચનાત્મક રીતે સુધારો.	૧૦	હિમાલયથી આમંત્રણ - ૨	૩૫
૭. તાણ સામે કઈ રીતે ઝઝૂમવું ?	૧૨	૧૮. આત્મીય અનુરોધ-ગુરુસત્તા પાસેથી પ્રેરણા, ધૈર્ય અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરીએ	૩૮
૮. યુવાશક્તિ - આશાનું એક માત્ર કિરણ	૧૫	૧૯. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી સમસ્ત સિદ્ધિઓનો આધાર છે તપ - ૧	૪૧
૯. “આત્માનં વિદ્ધિ”	૧૭	૨૦. આત્મીય અનુરોધ	૪૫
૧૦. સોનું બનાવવાની વિદ્યા.	૧૯	૨૧. અપનો સે અપની બાત	૪૬
૧૧. શિષ્ય સંજીવની - ૪ સૌમાં ગુરુ સમાયા	૨૧		
૧૨. ગુરુ ગીતા - ૧૫ ગુરુકૃપાથી અસંભવ પણ સંભવ	૨૩		

મિશનની પત્રિકાઓનું નવું લવાજમ

- (૧) યુગ શક્તિ ગાયત્રી ગુજરાતી પત્રિકાનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૫, આજીવન રૂ. ૧૨૦૦, વિદેશ માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮૦૦ (પાઉન્ડ ૧૨ અથવા ડોલર ૨૦), વિદેશ માટે આજીવન રૂ. ૧૨૦૦૦ (પાઉન્ડ ૨૦૦ અથવા ડોલર ૩૦૦).
- (૨) યુગ નિર્માણ યોજના હિન્દી પત્રિકા વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪૨, આજીવન ૭૫૦, વિદેશ માટે વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦. લવાજમ મોકલવાનું સરનામું વ્યવસ્થાપક યુગ નિર્માણ યોજના, મથુરા, પો. ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા-૨૮૧૦૦૩
- (૩) અખંડ જ્યોતિ હિન્દી પત્રિકા વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮૪, આજીવન રૂ. ૧૫૦૦, વિદેશ માટે વાર્ષિક રૂ. ૯૦૦, અખંડ જ્યોતિ અંગ્રેજી (દ્વિમાસિક) વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૦, વિદેશ માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૦૦
લવાજમ મોકલવાનું સરનામું વ્યવસ્થાપક અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન મથુરા - ૨૮૧૦૦૩
- (૪) પ્રજ્ઞા અભિયાન પાક્ષિક ગુજરાતી અને હિન્દી વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨૪
લવાજમ મોકલવાનું સરનામું વ્યવસ્થાપક યુગાંતર ચેતના શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર - ૨૪૯૪૧૧

ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરામાં ચાલી રહેલ અનુષ્ઠાન શિબિર

૯ દિવસીય સાધના શિબિર : ૬૨ મહિનાની - તારીખ ૬, ૧૬, ૨૬
૪૦ દિવસીય સાધના શિબિર :

૭ જાન્યુઆરી ૦૪થી ૧૬ જાન્યુઆરી ૦૪

૧૮ ફેબ્રુઆરી ૦૪ થી ૨૯ માર્ચ ૦૪ ૩૧ માર્ચ ૦૪થી ૧૦ મે ૦૪

સ્વસ્થ, સાધક મનોભૂમિ વાળા પરિજનો આ શિબિરોમાં પૂર્વ સ્વીકૃતિ મંગાવી આવે.

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

: સંસ્થાપક / સંરક્ષક :
વેદમૂર્તિ, તપોનિષ્ઠ યુગદ્રષ્ટા
પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય
અને
માતા ભગવતી દેવી શર્મા

: સંપાદક :
ડૉ. પ્રણવ પંડ્યા

: સહ સંપાદક :
ઘનશ્યામ પટેલ

: કાર્યાલય :
ગાયત્રી તપોભૂમિ,
મથુરા - ૨૮૧ ૦૦૩
: ટેલિફોન :

(૦૫૬૫)૨૫૩૦૩૯૯, ૨૫૩૦૧૨૮

વાર્ષિક લવાજમ : ૬૫ રૂપિયા
આજીવન લવાજમ : ૧૨૦૦ રૂપિયા
વિદેશનું લવાજમ
વાર્ષિક ૧૨ પાઉન્ડ / ૨૦ ડોલર
રૂ. ૮૦૦=૦૦
આજીવન : ૨૦૦ પાઉન્ડ / ૩૦૦ ડોલર
ભારતીય મુદ્રામાં રૂ. ૧૨૦૦૦-૦૦
વર્ષ - ૩૪ અંક - ૧૧
પ્રકાશન તિથિ ૨૫-૧૦-૨૦૦૩
નવેમ્બર - ૨૦૦૩
એક અંક : રૂ. ૬ - ૦૦

દષ્ટિકોણનો બદલાવ એ જ યુગપરિવર્તન

જે આનંદ અને ઉલ્લાસની દિવ્ય અનુભૂતિ માટે આ માનવજીવન મળ્યું છે, તેને જ અનુરૂપ પરિસ્થિતિઓ પણ પરમાત્માએ આ સંસારમાં પ્રસ્તુત કરી રાખી છે. આપણે આપણા ઊંઘા દષ્ટિકોણના કારણે જ આ સહજ સુવિદ્યાસભર લાભથી વંચિત છીએ. જીવન પદ્ધતિને બદલી લેવા માત્રથી અહીંની પ્રત્યેક પરિસ્થિતિ બદલાઈ શકે છે. અવળા દષ્ટિકોણે જ અહીંનું વાતાવરણ પ્રતિકૂળ કરી નાંખ્યું છે. સરળ રીતિ-નીતિ અપનાવી લઈએ, તો બધું જ સરળ બની શકે છે. ઊંઘાને સીધું કરવાનું પરિવર્તન સફળ થયેથી યુગ પરિવર્તનનાં દેશ્ય નજર સમક્ષ આવતાં વાર નહીં લાગે. પશુતાનો પરિત્યાગ કરી માનવતાનો સ્વીકાર કરી લેવા માત્રથી આ સંસાર નરક ન રહેતાં સ્વર્ગ બની જશે. ચિંતા, વ્યથા અને વિક્ષોભની આગમાં સળગતા માણસ જો જીવન પદ્ધતિમાં જરૂરી સુધારો કરી લેશે તો અહીં બધું જ સ્વર્ગ જેવું આનંદ અને ઉલ્લાસથી પરિપૂર્ણ નજરે પડશે. આત્મ પરિવર્તન સંભવ કરવા માટે જ યુગનિર્માણ યોજનાની પ્રક્રિયા પ્રસ્તુત થઈ છે. તેની પાછળ વિશ્વ માનવની વ્યાકુળતા, સમયની માંગ અને ઈશ્વરીય પ્રેરણાનો જરૂરી પ્રકાશ તૈયાર થઈ જવાના કારણે સફળતા તો નિશ્ચિત છે જ. આ અંગે અસફળતા કે અસંભવ જેવી વાત તો કોઈએ વિચારવી પણ ન જોઈએ.

પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

સફળતાના શિખરે પહોંચવાનાં અગિયાર સોનેરી સૂત્ર

આજની દોડધામભરી જીવનશૈલીમાં સર્વાધિક વાંછિત લક્ષ્ય છે સફળતા, જે અંતતઃ એ નિશ્ચિત કરે છે કે કોણે શું ખોયું અને શું મેળવ્યું. એક સફળ વ્યક્તિની પાસે જે સફળતાના બંધ દરવાજાની ચાવી હોય છે, તે ક્રમ પોતાને જ માટે નહીં અન્યને માટે પણ ઘણા નવા અવસરોનું સર્જન કરી શકે છે.

સફળતાના ઉચ્ચ શિખરે પહોંચી ચૂકેલા ઘણામ્બરા લોકો સફળતાને કઠિન પરિશ્રમ, આકર્ષક વ્યક્તિત્વ, પોતાના પ્રયાસ પ્રત્યે પૂરી ઈમાનદારી, પ્રત્યેક ચડતી-પડતીને સહન કરવાની શક્તિની પરિણતિરૂપે પરિભાષિત કરે છે. કેટલીક સફળ વ્યક્તિ આને ઈશ્વરની કૃપા અથવા નસીબની બલિહારીરૂપે સ્વીકારે છે. છતાં પણ કેટલીક વાતો એવી છે, જે અંગે બધી જ સફળ વ્યક્તિઓ એકમત છે. તેઓ માને છે કે કેટલાંક સૂત્રોને અપનાવીને કોઈ પણ વ્યક્તિ સફળતાના શિખર સુધી પહોંચી શકે છે.

પહેલું સૂત્ર છે, લક્ષ્યનું નિર્ધારણ. સફળતાના ઈચ્છુક ઘણામ્બરા લોકો મહત્વાકાંક્ષી હોય છે, પરંતુ તેઓ એ સમજી શકતા નથી કે પોતાના લક્ષ્યને કઈ રીતે સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે. વાસ્તવમાં લક્ષ્ય નિર્ધારિત કરવા માટે કોઈ પણ વ્યક્તિએ પોતાની પ્રતિભા તથા પોતાની કમજોરીઓ વિશે સજાગ બની વિચારવું પડે છે. લક્ષ્ય-નિર્ધારણની સાથેસાથે લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાના સર્વોત્તમ અને સહજ માર્ગની પરિકલ્પના પણ તૈયાર થઈ જાય છે. પોતાના લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે જે કોઈ માર્ગ અપનાવવામાં આવે તેને સમય-સંજોગ પ્રમાણે વિવેકાનુસાર પરિવર્તિત કરતા રહેવું જોઈએ.

બીજું સૂત્ર છે સાધનનો સદુપયોગ. એક માનવરૂપે આપણે જન્મથી જ કંઈક ને કંઈક સાધનસંપત્તિ મેળવતા રહ્યા છીએ. જીવનને પલ્લવિત-પુષ્પિત કરવા માટે જરૂરી બધી જ સાધનસંપત્તિ આ સૃષ્ટિના કાળ-કાળમાં વેરાયેલી પડી છે. ભોજન, આવાસ, સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણની મૂળભૂત સુવિધાઓ તો આપણને ઉપલબ્ધ છે જ, સાથેસાથે વાલીઓ તથા શિક્ષકો દ્વારા પ્રદત્ત અંતર્દષ્ટિ પણ એક અમૂલ્ય સાધનસંપત્તિના રૂપમાં ઉપલબ્ધ છે. વિભિન્ન જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનો ખજાનો આપણને પેઢી દર પેઢી વસિયતરૂપે મળે છે. સફળ થવા માટે વ્યક્તિએ વિચારવું જોઈએ કે તે આ સાધનસંપત્તિનો વધુ પડતો પ્રયોગ ખૂબ સમજી-વિચારીને સૂઝબુઝ અને સંયમપૂર્વક કરે. અહીં એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે યોગ્ય સાધનસંપત્તિનો

પ્રયોગ ખોટી લક્ષ્યપૂર્તિ માટે કરવાથી સફળતા હાથમાંથી સરકી જાય છે.

સફળતા માટેનું ત્રીજું સૂત્ર છે, શીખવાની ઈચ્છા. અહંકારી વ્યક્તિને પોતાનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં અનેક વિઘ્નોનો સામનો કરવો પડે છે, કેમ કે દુનિયાનો સર્વોત્તમ શિક્ષક પણ આવી વ્યક્તિમાં જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટાવી શકતો નથી. સફળતા માટે એ અનિવાર્ય છે કે નવા વિચારોને શીખવા અને શ્રદાણ કરવાની પ્રવૃત્તિ વિકસાવવામાં આવે. આ પ્રવૃત્તિને અપનાવીને જ કોઈ અન્યની ઉપલબ્ધિઓની ઈર્ષ્યા-દ્વેષ કરવાને બદલે તેની પ્રશંસા કરી શકાય છે, આત્મસાત્ કરી શકાય છે.

ચોથું સૂત્ર, સંવાદ કૌશલ. પોતાની વાતને સમુચિત અને સશક્ત રીતે પ્રસ્તુત કરવી એ પણ સફળતાનું અનિવાર્ય અંગ છે. સંવાદ સ્થાપિત કરવાની આ કળા ઘર અને બહાર બંને જગ્યાએ ઉપયોગી છે. આને માટે ત્રણ આવશ્યક તત્ત્વોનું ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે - સંક્ષિપ્તતા, સુસ્પષ્ટતા તથા નિરંતરતા.

સફળતા માટે પાંચમું સૂત્ર છે, નેતૃત્વ કરવાની યોગ્યતા. પોતાની અંદર રહેલી પ્રતિભા અને ક્ષમતાને ઓળખીને આગળ વધનારી વ્યક્તિ કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં નેતૃત્વ કરી શકે છે. આત્મવિશ્વાસ, વિચારોની સ્પષ્ટતા અને દઢ નિશ્ચયથી સંપન્ન વ્યક્તિ જ સફળ નેતૃત્વ કરી શકે છે. આ ક્રમમાં એક મહત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે પોતાની અસફળતાનો પણ હિંમતપૂર્વક સ્વીકાર કરવામાં આવે કેમકે અસફળતા આપણને એક નવો અવસર પ્રદાન કરે છે કે આપણે આપણા લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે એક નવા જુસ્સા સાથે પ્રયત્ન કરીએ.

છઠ્ઠું સૂત્ર છે, પ્રશાસન કૌશલ્ય. કોઈ નિર્દિષ્ટ કાર્યને સમયસર પૂરું કરવું, એક નિયત સમય મર્યાદામાં કાર્યને પૂર્ણ કરવાની પ્રવૃત્તિ, કોઈ અન્ય વ્યક્તિની કાર્યક્ષમતા તથા ગુણવત્તાને થોડા સમયમાં જ જાણી લેવી, આ બધા એવા પ્રશાસનિક ગુણ છે, જે વ્યક્તિની સફળતાના માર્ગ પ્રશસ્ત કરે છે.

સાતમા સૂત્રરૂપે સફળતા માટે જરૂરી છે, ક્ષમા-કરુણા અને સહયોગની ભાવના. સફળતાના માર્ગમાં અનેક અવરોધોનો સામનો કરવો પડે છે. ઘણીવાર કોઈ અન્યની ભૂલના કારણે આપણે નિષ્ફળ થઈએ છીએ ત્યારે તે સમયે ક્રોધ કરવાને બદલે તેને માફ કરી દેવા જોઈએ. શાંત અને પ્રસન્ન મનથી કરવામાં આવેલ કાર્ય જ સફળતાનો માર્ગ પ્રશસ્ત કરે છે. આ ગુણોને વિકસિત કરવામાં જપ-ધ્યાન વગેરે સહાયક સાબિત થાય છે.

આઠમું સૂત્ર છે નાણાકીય સંસાધનોનું સુનિર્ધારન. નાણાકીય સંપન્નતા સફળતા પ્રાપ્ત કરવા માટેનું એક આવશ્યક અને મહત્વનું પાસું છે. સફળતા ઈચ્છનાર વ્યક્તિએ નજીકના ભવિષ્ય માટે કાર્ય-યોજના અને નીતિઓ ઘડવા વિશે વિચારવું જોઈએ. પોતાના ધનનો ઉપયોગ વ્યાવસાયિક અને વ્યક્તિગત બાબતોમાં ખૂબ સમજ-વિચારીને કરે. ઘણીખરી સફળ વ્યક્તિઓએ ધનવાન થયા પછી પણ પોતાના ધનનો દુરુપયોગ કર્યો નથી, પરંતુ તેને યોજનાબદ્ધ રીતે સમુચિત કાર્ય માટે ઉપયોગમાં લીધું છે.

નવમું સૂત્ર છે, સકારાત્મક વિચાર. એ નિર્વિવાદ સત્ય છે કે સકારાત્મક વિચાર કરનારી વ્યક્તિ જ સફળતાના સર્વોચ્ચ શિખરે પહોંચી શકે છે. જે કે સકારાત્મક વિચારધારાના સ્વામી બનવું સહેલું નથી, પરંતુ થોડીક મહેનત કરવાથી એને જીવનમાં ઉતારી શકાય છે. સકારાત્મક વિચાર કરનારી વ્યક્તિ ક્યારેય પણ નકારાત્મક વિચાર કરતી નથી. એટલા માટે સૌ પ્રથમ પોતાની અંદરની હીન ભાવનાનો પરિત્યાગ કરી દેવો જોઈએ. “હવે હું શું કરી શકું, કેવી રીતે કરી શકું” આ વિચારોને હંમેશને માટે પોતાના મન-મસ્તિષ્કમાંથી કાઢી નાંખવા જોઈએ. આ નકારાત્મક વિચારોના સ્થાને “હું શું નથી કરી શકતો, બધું જ સંભવ છે, કશું જ અસંભવ નથી.” આ પ્રકારના વિચારોને પોતાના ચિંતનનો અનિવાર્ય હિસ્સો બનાવી લેવો જોઈએ.

સકારાત્મક વિચાર કરનારી વ્યક્તિ ક્યારેય નાની વાત વિચારતી નથી. જ્યારે વિચાર ઊંચો હશે, ત્યારે જ ઉડાન ઊંચી બનશે અને ઊંચાઈ ઉપર પહોંચી શકાશે.

દસમું સૂત્ર છે આત્મવિશ્વાસ. પ્રત્યેક વ્યક્તિની અંદર આત્મવિશ્વાસ ભર્યો -પડ્યો છે. આવશ્યકતા ફક્ત તેને જગાડવાની જ છે. આત્મવિશ્વાસ જાગૃત થતાંની સાથે ચિંતન પણ બદલાઈ જશે અને અસંભવ લાગતું કાર્ય સંભવ થઈ જશે. આત્મવિશ્વાસ વગરનું કોઈ પણ કાર્ય સફળતાના શિખર સુધી પહોંચી શકતું નથી.

અગિયારમું અને અંતિમ સૂત્ર છે, યોગ્ય સમયે યોગ્ય કાર્ય. સફળતા માટે વ્યક્તિએ સમયનો સાચો અને સંતુલિત રૂપે પ્રયોગ કરવાનું વિચારતાં શીખવું જોઈએ. સમય ઈશ્વર દ્વારા પ્રદાન થયેલ બહુમૂલ્ય દેન છે. તે વ્યર્થ બરબાદ કરવો ન જોઈએ. પોતાનો સમય સાર્થક કાર્યોમાં લગાવો. જે પોતાના તથા અન્યના સમયનું ધ્યાન રાખે છે તે સમયબદ્ધ રીતે પોતાના લક્ષ્ય સુધી પહોંચી જ જાય છે.

પરમાત્માએ પ્રત્યેક વ્યક્તિને પ્રગતિનો સમાન અવસર પ્રદાન કર્યો છે. જરૂરિયાત ફક્ત એ અવસરનો યોગ્ય રીતે લાભ ઉઠાવવાની છે. ઉપર જાણાવેલ સૂત્રોને અપનાવીને કોઈ પણ વ્યક્તિ શૂન્યથી શિખર સુધીની યાત્રા પૂરી કરી શકે છે. ❀

પરશુરામ એ વખતે શિવજી પાસે શિક્ષણ લઈ રહ્યા હતા. ભગવાન શિવ શિષ્યોમાંથી એવા પ્રતિભાશાળી વિદ્યાર્થીને શોધી રહ્યા હતા કે જે ન્યાય અને ઔચિત્ય પ્રત્યે અતૂટ નિષ્ઠાવાન હોય સાથેસાથે નિર્ભય અને પરાક્રમી પણ.

આ શોધ માટે ભગવાન શિવજીએ કેટલાંક અનુચિત આચરણ કરવાનું શરૂ કર્યું અને બારીકાઈથી જોયું કે શિષ્યોમાંથી કોની કેવી પ્રતિક્રિયા થાય છે.

બીજા બધા માફ કરતા રહ્યા કે સહન કરતા રહ્યા. માત્ર પરશુરામ એક એવા હતા જેમણે સૂચન જ નહિ, વિરોધ પણ કર્યો. એક દિવસ વાત વધતીવધતી એટલે સુધી પહોંચી કે પરશુરામ ગુસ્સાથી ઊભા થઈ ગયા અને ન માનવાથી શિવજી સાથે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ ગયા.

ભગવાનને વિશ્વાસ થઈ ગયો કે આ જ એ છે, જે હેલાયેલી અનીતિનું નિરાકરણ કરી શકશે. તેમણે પ્રશ્ન થઈને દિવ્ય પરશુ આપ્યું અને સહસ્રબાહુથી માંડીને પૃથ્વી પરના સમસ્ત આતતાયીઓ સાથે લડી લેવાનો આદેશ આપ્યો.

ગુરુ-શિષ્યની લડાઈ પુરાણોની અમરકથામાં સમાયેલી છે. શિવજીનાં સહસ્ર નામોમાંથી એક નામ ખંડપરશુ પણ છે. અર્થાત્ પરશુરામને જેમને ખંડિત કર્યા.

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

❖ આવશ્યકતાઓ પૂરી કરીએ - ઈચ્છા છોડીએ ❖

આવશ્યકતા અને ઈચ્છા વચ્ચેનું અંતર સમજવું જરૂરી છે. આવશ્યકતા તે છે, જે આપણા જીવનરથને ચલાવવામાં અનિવાર્યપણે કામમાં આવે છે અને તેને એકઠી કર્યા વગર જીવિત રહેવું સંભવ નથી. ઈચ્છાઓ એ છે, જેના વગર કોઈ પણ કામ અટકતું નથી, પરંતુ મોટાઈ બતાવવા અને અહંકારની વૃદ્ધિને માટે અકારણે તેનો સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. આ સંગ્રહ અસ્વાભાવિક હોવાના કારણે કષ્ટસાધ્ય પણ હોય છે અને પરિણામમાં દુઃખઃદાયક પણ. આના કુચકમાં ફસાઈને આત્માને પ્રગતિશીલ અને જીવનને મહાન બનાવે એ બહુમૂલ્ય સત્કર્મો કરવાનું શક્ય નથી રહેતું. વ્યસ્તતાનાં કારણે બચી પણ કઈ રીતે શકાય ? અનાવશ્યક સંપદાઓનાં સંગ્રહ માટે અનેક પ્રકારના અનાચાર અપનાવવા પડે છે, ફળ સ્વરૂપ કુકર્મો જીવન, આત્મવંચના અને લોકનિંદાનું કારણ બનવું પડે છે.

આવશ્યકતાઓ એ છે જે સરેરાશ ભારતીય સ્તર પ્રમાણેના અનાજ, વસ્ત્ર, નિવાસ, શિક્ષણ, ચિકિત્સા, વગેરે મેળવવા માટે અભીષ્ટ છે. તેને માટે દરેક સમર્થ વ્યક્તિએ શ્રમ કરવો જોઈએ. નાનાં બાળકો, અપંગ અથવા વૃદ્ધ-અશક્ત સિવાયના દરેક જણ માટે જરૂરી છે કે પોતાના નિર્વાહ માટે એક અથવા તો બીજા પ્રકારે શ્રમ-મહેનત કરે. કામચોર, કામધંધા વગરના થઈને ન જીવે. પરાવલંબી બનીને ગુજરાન કરવું તો વિવશતાની સ્થિતિમાં જ શક્ય છે અને હમેશાં એ વિચારતા રહેવું જોઈએ કે ક્યારે આ શરમજનક સ્થિતિમાંથી છુટકારો પામવાનો અવસર આવશે !

ઈચ્છાઓ ખરાબ વ્યસન છે - નશાખોરી જેવી. સામાન્ય દૈનિક જીવનમાં જે વસ્તુઓની આવશ્યકતા નથી તેનો સંગ્રહ શા માટે કરવો અને શા માટે તેનો અપવ્યય કરી ખોટા પ્રયત્નના, ખરાબ વ્યસનોના ભાગીદાર બનવું જોઈએ. અમીરાઈ, ઠાઠ-માઠ, શૃંગારિકતા, વિલાસિતાનાં સાધનોને જમા કરતા રહેવું એ ક્યારેક મોટાઈનું કે ભાગ્યશાળીનું ચિહ્ન

રહ્યું હશે, પરંતુ હવે બદલાતી વિચારશીલતાએ તે માન્યતાને નિરસ્ત કરી નાંખી છે. હવે આ વર્ગની ગણના ખરાબ માણસોમાં થાય છે.

મનુષ્યને સમય, કૌશલ અને અવસર મળ્યો છે, તે એટલા માટે કે પોતાની વરિષ્ઠતા તથા અન્યની સુખ-શાંતિ વધારવામાં ઉપયોગી બને. એટલા માટે નહીં કે ધન એકત્રિત કરીને ઈર્ષ્યા ભડકાવે અને વિવાદ ઊભા કરે. દીવાલ ઊભી કરવા માટે કોઈ બીજા જગ્યાએથી માટી ઉઠાવવી પડે છે અને ત્યાં ખાડો બને છે. સંસારમાં ભગવાને એટલી જ સામગ્રી બનાવી છે કે સૌ સાથે મળીને વહેંચીને ખાઈ શકે અને હસતાં - હસાવતાં જીવી શકે. જે અન્યની તુલનામાં અધિક સંપત્તિવાન, વિલાસી બનવા ઈચ્છે તે પોતાની, ઈશ્વરની અને સમાજની નજરમાં ઘૂણા પામે છે.

જીવન સીમિત છે. મનુષ્યની કાર્યક્ષમતા પણ મર્યાદિત છે. આવા સમયે ખર્ચ કઈ રીતે કરવો જોઈએ, તે વિચારવા લાયક છે. કોઈ ઈચ્છે તો ગુજરાન કરવા જેટલું થોડાક જ કલાકની મહેનત કરી ઈમાનદારી સાથે કમાઈ શકે છે અને બચેલા સામર્થ્યનો ઉપયોગ ઈશ્વર નિર્મિત આ ભાગને સંચિવામાં, વિશ્વ વસુધાને સમુન્નત કરવામાં કરી શકે છે.

ઈચ્છાઓને પતનની સીડી બતાવવામાં આવી છે અને વિચારશીલને તેનો પરિત્યાગ કરવા માટે ધર્મશાસ્ત્રમાં અનેક પ્રકારે જણાવવામાં આવ્યું છે. આને આત્મિક ઉન્નતિનું પ્રથમ ચરણ ગણવામાં આવ્યું છે. એ મહાન કથનનું તાત્પર્ય એ ઈચ્છાઓના પરિત્યાગ સાથે છે, જે વાસના, તૃષ્ણા અને અહંકારની અભિવૃદ્ધિનાં અસીમ સાધન એકઠાં કરવા માટે દરેક સમયે પ્રેત-પિશાચની માફક માથે ચડીને રહે છે. આપણે આવશ્યકતા અને ઈચ્છા વચ્ચેનું અંતર સમજીએ અને ઉચિત નિર્વાહ માટે જેટલું જરૂરી છે, તેનું ન્યાયોપાર્જન કરવા ઉપરાંત એવી ઈચ્છા કરીએ, જે દેશ, ધર્મ, સમાજ અને સંસ્કૃતિને સમુન્નત બનાવવાનો પથ પ્રશસ્ત કરે. ○

❀ વિચારક્રાંતિના યોદ્ધા - સાતવલેકર ❀

પરિસ્થિતિઓની પ્રતિકૂળતા અને ચારે બાજુએથી આવી પડેલી સમસ્યાઓને જોઈને ઘણા યુવકો પોતે પોતાનાથી નિરાશ થઈ જાય છે અને જીવનમાં કોઈ જ પ્રગતિ કરી શકતા નથી. આવી નિરાશ અને હારેલી વ્યક્તિઓને જો જાણાવવામાં આવે કે ચાલીસ વર્ષના એક ડ્રોઈંગ માસ્ટર જેમને દર મહિને ફક્ત રૂ.૫૦- નો પગાર મળતો હતો તે અચાનક નોકરી છોડી બેઠા અથવા તો તેમની નોકરી છૂટી ગઈ, તેવી પરિસ્થિતિમાં જ્યારે પરિવાર પાસે નિર્વાહ પૂરતાં તો શું કામચલાઉ સાધન પણ ન હતાં. તેઓ પરિસ્થિતિ સામે સંઘર્ષ કરે છે, તેની સામે લડે છે અને કેવળ પરિસ્થિતિ ઉપર કાબૂ જ મેળવતા નથી, પરંતુ સફળતાનાં નવા દૃષ્ટાંત સ્થાપિત કરે છે. ચાલીસ વર્ષની ઉંમર સુધી ચિત્રકળાના અધ્યાપક અને ત્યારબાદ દસ વર્ષ સુધી જ્યાં-ત્યાં ભટકતા રહેનારા, પરિસ્થિતિના હાથમાં રમનારા. અચાનક પરિસ્થિતિઓને પોતાના હાથની કઠપૂતળીની માફક નચાવનાર કેવી રીતે બની ગયા, તેની એક લાંબી કથા છે.

પોતાના હાથે પોતાના ભાગ્યનું નિર્માણ કરનારા શ્રીપાદ દામોદર સાતવલેકરનો જન્મ ઈ.૧૯ સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૭ના રોજ થયો. તેમના પિતા શ્રી દામોદર ભટ્ટ પુરોહિતના પૈતૃક વ્યવસાય દ્વારા ગુજરાન ચલાવતા હતા. આ કાર્યથી ગુજરાન પૂરતી આવક જ થતી હતી. જેથી પરિવારમાં સુખ-સુવિધાઓનાં સાધનોનો અભાવ રહેતો હતો. શ્રીપાદજીના જન્મ પહેલાં દામોદર ભટ્ટને ત્યાં જે પણ સંતાનો જન્મ્યાં તે સૌ અલ્પ આયુનાં રહ્યાં. શ્રીપાદજી જ્યારે થોડી ઉંમર વટાવી ચૂક્યા તો તેમનાં માતા-પિતાને વિશ્વાસ બેઠો કે હવે તેમનો ખોળો સૂનો નહીં રહે અથવા તો ફરીથી તેમને સંતાન માટે તરસવું નહીં પડે.

તેઓ જ્યારે ૮ વર્ષના થયા, ત્યારે તેમણે જ્યાં તેમનું ઘર હતું તે કોલ ગામમાં બરસો-અઢીસો માઈલ દૂર વસેલા અસરોબાની વાડી સુધી પગે ચાલીને યાત્રા કરી અને ત્યાં

ઉપનયન સંસ્કાર કરાવ્યા. ઉપનયન પછી શ્રીપાદ મરાઠી સ્કુલમાં જવા લાગ્યા. કેમકે માતા-પિતાના તેઓ એક જ અને લાડકા સંતાન હોવાથી, તે સમયે ઉપલબ્ધ સાધનોમાં જે રીતે થઈ શકતું, ભરપૂર લાડ મળતાં હતાં. લાડ-પ્રેમ તો તેમને ભરપૂર મળી શકે તેમ હતાં, પરંતુ માતા-પિતા એ વાતથી પણ અજાણ નહોતાં કે બાળકને લાડ-પ્રેમ સિવાય પણ બીજું કશુંક જોઈએ છે. તે બીજું કશુંક હતું બાળકના વ્યક્તિત્વને પરિષ્કૃત અને સુસંસ્કૃત બનાવવા માટે આવશ્યક પારિવારિક વાતાવરણ. પિતા દામોદર ભટ્ટ અને માતા લક્ષ્મીબાઈએ આ અંગેનું ધ્યાન યોગ્ય રીતે રાખ્યું. આ સંસ્કારોથી પોષિત શ્રીપાદ વિદ્યાપ્રાપ્તિની સાધનામાં સફળતાપૂર્વક વળગ્યા રહ્યા. ચૌદ વર્ષે છઠ્ઠી કક્ષા ઉત્તીર્ણ કર્યા પછી તેમણે મરાઠી સ્કુલ છોડી દીધી.

હવે આગળ ભાણાવવા માટે નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો કે અંગ્રેજી શીખવવામાં આવે. તેને માટે શ્રીપાદને અંગ્રેજી સ્કુલમાં દાખલ કરવાની વાત વિચારવામાં આવી, તેની ફી દર મહિને આઠ આના હતી. તે ફી ભેગી કરવાનું દામોદર ભટ્ટજી માટે ઘણું મુશ્કેલ હતું. કર્મ-કાંડનું કાર્ય કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવનારા ભટ્ટ પરિવારને માટે આ ફી ઘણી જ વધારે હતી. એટલા માટે તેમણે શ્રીપાદને કહી દીધું- આપણને અંગ્રેજીની જરૂરિયાત નથી અને આપણું સામર્થ્ય પણ નથી કે અંગ્રેજી સ્કુલનો ખર્ચ સહન કરી શકીએ. ઘરની આર્થિક સ્થિતિએ શ્રીપાદને આગળ ભાણવાથી રોકી લીધા, તો તેમને પરિવારનું ગુજરાન ચલાવવા માટે મદદ કરવા વિવશ કરી દીધા. તે પોતાના પિતાની સાથે કર્મ-કાંડનું કાર્ય શીખીને લોકોને ત્યાં કર્મકાંડ કરવા માટે જવા લાગ્યા, પરંતુ તેમની જ્ઞાનપિપાસા તો ત્યારે પણ જ્વલંત હતી. તેથી દક્ષિણામાં તેમને જે પૈસા મળતા હતા, તેમાંથી તેઓ પુસ્તકો ખરીદતા અને વાંચતાં.

પુસ્તકોની વ્યવસ્થા આ રીતે થઈ ગયા પછી શ્રીપાદજી

સ્કુલમાં દાખલ થવા માટે તે સ્કુલના હેડમાસ્તરને મળ્યા અને તેમને પોતાની સંપૂર્ણ પરિસ્થિતિ જણાવી. અંગ્રેજી સ્કુલના હેડમાસ્તર પાણ્દીકર શ્રીપાદની જ્ઞાનપિપાસાથી ખૂબજ પ્રભાવિત થયા અને તેમની પરિસ્થિતિ વિશે સાંભળીને ખૂબ દ્રવિત થયા, પરંતુ તેઓ પોતાની પરિસ્થિતિઓ, સરકારી નિયમોથી એટલા બંધાયેલા હતા કે તેઓની ઈચ્છા હોવા છતાં પણ કોઈ મદદ કરી શકે તેમ ન હતા. હા, તેમણે એટલું આશ્વાસન જરૂર આપ્યું કે તેઓ વ્યક્તિગત રીતે શ્રીપાદને વાંચવા-લખવામાં સહયોગ જરૂર આપતા રહેશે. શ્રીપાદે આ અવસરને પણ પોતાનું સૌભાગ્ય સમજ્યું અને તેમણે પાણ્દીકર પાસેથી અંગ્રેજી શીખ્યું. આ અધ્યયન તેઓ વ્યક્તિગત રીતે કરતા રહ્યા, સંસ્કૃતમાં તો શ્રીપાદજી શરૂઆતથી જ રુચિ ધરાવતા હતા. તેથી આ દેવભાષામાં તેમણે વિશેષ યોગ્યતા મેળવી લીધી હતી.

શિક્ષણ પૂરું કર્યા પછી શ્રીપાદજીએ વિચાર કર્યો કે ફક્ત કર્મ-કાંડનું કામ કરીને જ જરૂરી આજીવિકા કમાઈ શકાશે નહીં. એટલા માટે તેમણે ચિત્રકળાની સ્કુલમાં પ્રવેશ લીધો. સાવંતવાડીમાં ચિત્રકળા શીખીને તેમણે મુંબઈ જવાનું નક્કી કર્યું. આ સમય દરમિયાન તેમનાં લગ્ન પણ થઈ ગયાં હતાં. શ્રીપાદજીનાં માતા-પિતા ઈચ્છતાં ન હતાં કે તે ઘર છોડીને ક્યાં જાય, પરંતુ શ્રીપાદજીનું મહત્વાકાંક્ષી મન ઘરમાં જ બંધાઈ રહેવા ઈચ્છતું ન હતું. એટલા માટે પોતાનાં માતા-પિતાને દરેક રીતે સમજાવીને એ વાત માટે રાજી કરી લીધાં કે તેમને મુંબઈ જવા માટેની અનુમતિ આપી દે. શ્રીપાદજી ૧૮૮૦માં મુંબઈ આવી ગયા અને ત્યાં જે.જે.સ્કુલ ઓફ આર્ટ્સમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ચિત્રકળા શીખી લીધા પછી શ્રીપાદજીની નિયુક્તિ સંસ્થામાં થઈ ગઈ. ત્યાં તેમને દર મહિને કુલ રૂપિયા પચાસનું વેતન મળતું હતું. આટલા પગારમાં મુંબઈ જેવા શહેરમાં ગુજરાન કરવું ઘણું જ મુશ્કેલ હતું, એટલે શ્રીપાદજી અન્ય કોઈ સારો અવસર શોધતા રહ્યા.

તે અવસર પણ લગભગ એક વર્ષ પછી મળી ગયો. મુંબઈ છોડીને તેઓ હૈદરાબાદ આવી ગયા. આ શહેરમાં

ચિત્રકારી માટે સારું ક્ષેત્ર હતું. શ્રીપાદજીને પોતાની સાધનામાં સક્ષમતા મળવા લાગી, પરંતુ અહીં રહેતાં તેમના જીવનમાં ક્રાંતિકારી ફેરફાર થયો. તે દિવસોમાં સમગ્ર ભારતમાં સ્વાતંત્ર્ય ચેતનાનું જાગરાણ થઈ રહ્યું હતું. હૈદરાબાદ પણ ક્રાંતિકારીઓનો ગઠ બનતું જતું હતું. હૈદરાબાદમાં છુપાઈને અને ખુલ્લેઆમ ઘણાબધા ક્રાંતિકારી આ કામ કરતા હતા, શ્રીપાદજી પણ તેમના સંપર્કમાં આવ્યા અને તેમણે પણ પરાધીન રાજ સેવાને પોતાનું ધર્મ-કર્તવ્ય માન્યું. રાજ સેવાની સાથેસાથે ભારતીય ધર્મ અને સંસ્કૃતિને સરખાં કરવાની વાત પણ શ્રીપાદજીના અંતરમાં ઊઠી.

આ માટે તેમણે વૈદિક અને ભારતીય ધર્મના પ્રાચીન સાહિત્યનું અધ્યયન શરૂ કર્યું. સંસ્કૃત તો તેમને પહેલેથી જ આવડતી હતી, જે કાંઈ ઊણપ હતી, તે તેમણે સ્વાધ્યાય દ્વારા પૂરી કરી. તે દિવસોમાં દેશની અંદર આર્યસમાજનું આંદોલન પણ ચાલી રહ્યું હતું. રાષ્ટ્રીય અને સાંસ્કૃતિક પુનર્જાગરાણના આ આંદોલનનો પ્રભાવ શ્રીપાદજી ઉપર પણ પડ્યો અને તે રાષ્ટ્રીય આંદોલનની સાથેસાથે આર્યસમાજ સાથે પણ જોડાયા. હૈદરાબાદમાં રહીને તેમણે એક વ્યાયામશાળા, પાઠશાળા અને વ્યાખ્યાન મંડળની સ્થાપના કરી, જેમાં ભારતીય ધર્મ અને સંસ્કૃતિના વિવિધ પક્ષો અને સિદ્ધાંતોની પ્રગતિશીલ વિવેચના કરવામાં આવતી હતી. એટલું જ નહીં તેમણે કેટલીય સામાજિક કુરીતોનો વિરુદ્ધ પણ વૈચારિક આંદોલન ચલાવ્યું.

રાષ્ટ્રીય જાગરાણ માટે પણ સાતવલેકરજી વૈચારિક ચેતના જાગાવવાના પ્રયત્ન કરતા રહ્યા. તેમણે જેયું કે રાષ્ટ્રીયતાનો કોઈ ધાર્મિક અથવા તો સાંસ્કૃતિક આધાર ન હોવાથી લોકો તે તરફ ખેંચાતા નથી કે નથી તેમનામાં રાષ્ટ્રીય ભાવના સ્પષ્ટિત થતી. એટલા માટે રાષ્ટ્રીય વિચારધારાને સાંસ્કૃતિક આધાર આપવા માટે તેમણે વેદોમાંથી એવા મંત્રોને પસંદ કર્યા, જેમાંથી દેશભક્તિની પ્રેરણા મળતી હતી. તેમણે 'વૈદિક રાષ્ટ્રગીત' ના નામે તે મંત્રોનો અનુવાદ કર્યો. જે તે સમયે કોલ્હાપુરથી પ્રકાશિત થતાં 'વિશ્વવૃત્તં' માસિક પત્રમાં છપાયું. જ્યારે પુસ્તક છપાઈને તૈયાર થઈ ગયું અને તેની

ખબર અંગ્રેજી સરકારને થઈ, તો તેને પ્રતિબંધિત કરી દીધું. કારણ કે 'વિશ્વવૃત્ત' માસિકમાં જ જે દિવસોમાં વૈદિક રાષ્ટ્રગીત છપાઈ રહ્યું હતું, તે દિવસોમાં એક લેખ દ્વારા કેટલાય ક્રાંતિકારીઓએ પ્રેરણા લીધી હતી અને પ્રોત્સાહન મેળવ્યું હતું. એટલું જ નહીં પુસ્તક લખવાના કારણે સાતવલેકરજીને દંડ પણ કરવામાં આવ્યો. હૈદરાબાદ સ્થિત અંગ્રેજ રેજિમેન્ટે ત્યાંના નિઝામ ઉપર દબાણ કર્યું હતું કે તેમને રિયાસતમાંથી બહાર કાઢવામાં આવે.

જ્યારે આ સમાચાર સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીને મળ્યા, તો તેમણે સાતવલેકરજીને પોતાની પાસે બોલાવી લીધા અને ગુરુકુળ કાંગડીના છાત્રોને ભણાવવા કહ્યું. સાતવલેકરજીએ આ નિમંત્રણનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી લીધો અને સન્ ૧૮૦૮માં ગુરુકુળ કાંગડી પહોંચ્યા. ત્યાં તેમને વેદોના અધ્યાપક રૂપે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. રાષ્ટ્રીય જાગરણ માટેની ગતિવિધિઓ અહીં પણ પહેલાંની જેમ જ ચાલતી રહી. માસિક 'વિશ્વવૃત્ત' માં તેમનો એક અન્ય લેખ છપાયો, જેમાં તેમણે ભારતીયોની ઉદાસીનતા પર ઠપકો આપ્યો હતો અને તેમને અપીલ કરી હતી કે દરેક ભારતીય સંગઠિત થઈને શત્રુઓને કચડી નાંખે અને માતૃભૂમિને સ્વતંત્ર કરાવે. તેમને ઝડપી લેવામાં આવ્યા અને તેમની ઉપર મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો, પરંતુ વિદ્વાન ન્યાયાધીશે તેમના ઉપર લગાવવામાં આવેલા આરોપોને અપ્રમાણિત ઠરાવતાં તેમને મુક્ત કર્યાં.

સરકારી આરોપમાંથી મુક્ત થયા પછી સાતવલેકરજી વિભિન્ન સ્થાનો પર કામ કરતા રહી દેશ સેવા કરતા રહ્યા. રાષ્ટ્રીય ચેતના જાગૃત કરવાની સાથેસાથે સંસ્કૃતિનાં ઉન્નયનનું લક્ષ્ય પણ તેમની સામે હતું અને તેમણે આને માટે એક નક્કર યોજના બનાવી તથા સન્ ૧૮૧૮માં તેને અમલમાં મૂકવાની શરૂઆત કરી. તેમની યોજનાથી માહિતગાર થઈ આંધ્ર (મહારાષ્ટ્ર) ના રાજાએ તેમને આઠ એકર જમીન આપી અને સહયોગ પણ કર્યો. આ સહયોગ મેળવીને સાતવલેકરજીએ વેદોના પ્રકાશનનું કામ શરૂ કર્યું. તે સમયે વેદોની શુદ્ધ સંહિતાઓ કયાંય મળતી ન હતી. શુદ્ધ મળવાનું તો ઠીક, વેદ સંહિતાઓ પણ મુશ્કેલીથી મળતી

હતી અને ભારતીય સંસ્કૃતિનું અધ્યયન કરનારાઓને આ આધારભૂત ગ્રંથ ઉપલબ્ધ ન હોવાના કારણે એકતરફી જાગૃકારી મેળવીને સંતુષ્ટ રહી જવું પડતું હતું. સાતવલેકરજીએ વેદ સંહિતાઓને પ્રામાણિક રૂપમાં સર્વસાધારણ માટે ઉપલબ્ધ કરાવવાનું કામ હાથમાં લીધું અને ૧૦૧ વર્ષની ઉંમર સુધી સુચારુ રૂપે સંપન્ન કરતા રહ્યા.

તેઓ વેદ સંહિતાઓના પ્રકાશન અને તેને જન સુલભ બનાવવાનું કાર્ય જ નહીં પરંતુ જનજાગરણ માટે પણ કામ કરતા રહ્યા. ઘણાં સ્થાનો પર જ્યાં દેવી-દેવતાઓની સામે પશુ બલિ ચઢાવાતો હતો ત્યાં પહોંચીને સાતવલેકરજીએ આંદોલન કર્યું અને જનમત જાગૃત કર્યો. પરિણામે તે સ્થાનોએ પશુ બલિ બંધ થઈ શક્યો. આંધ્રમાં તેમણે જે સંસ્થાની સ્થાપના કરી હતી, તેને સુવિધાની દૃષ્ટિએ સાતવલેકરજી ૧૮૪૭માં પારડી લઈ આવ્યા અને હવે આ સંસ્થા ભારતીય સંસ્કૃતિની વિલુપ્ત સંપદાને પ્રકાશમાં લાવવા માટે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કરી રહી છે.

૧૦૧ વર્ષની ઉંમરે પણ સાતવલેકરજી નવયુવાનની જેમ જ ઉત્સાહપૂર્વક કામ કરતા હતા. તેઓ રોજ સવારે પાંચ વાગે ઊઠી જતા અને સાત વાગ્યા સુધી બધાં જ નિત્યકર્મોમાંથી નિવૃત્ત થઈ જતા. પછી રાત્રિના નવ વાગ્યા સુધી પોતાના કામમાં વ્યસ્તતાપૂર્વક લીન રહેતા. આ કમ અંતિમ દિવસે પણ રહ્યો. ૮ જૂન ૧૮૬૮ ની સવારે બીમાર પડ્યા અને થોડા દિવસો પછી તેમનો દેહાંત થયો. જીવનમાં પહેલી જ વાર તેઓ બીમાર પડ્યા અને આ પહેલી બીમારી જ તેમના માટે અંતિમ બીમારી સાબિત થઈ અને તેણે તેમને ચિરકાલ માટે ચિરનિદ્રાના ખોળામાં સુવાડી દીધા. તેમની કાર્ય પ્રત્યેની નિષ્ઠા અને તેમની દેશભક્તિ જ એ કારણ હતાં, જેના દ્વારા તેમણે જીવનના ઉત્તરાર્ધમાં સામાન્ય મનુષ્ય કરતાં પણ અધિક કાર્ય કર્યાં.

- પોતાનું કર્તવ્ય કરો, ફળ તો ઈશ્વર તમને આપશે જ.
- પરોપકાર મૂર્ખતા નહીં બુદ્ધિમાની છે, કેમકે આનો અનેક ગણો લાભ આપણને પણ મળે છે.

શા માટે તમે ગુસ્સો કરો છો ?

ક્રોધ માનવીની સામાન્ય જીવનચર્યાનું અભિન્ન અંગ છે. આજે વાતવાતમાં લોકો ગુસ્સે થતા દેખાય છે, પરંતુ ક્રોધ મનુષ્યનો સ્વભાવ નથી. મનોવિજ્ઞાન અને શરીરવિજ્ઞાનની જુદીજુદી શોધનાં પરિણામોએ એ સાબિત કરી દીધું છે કે મનુષ્ય સ્વભાવતઃ ક્રોધી હોતો નથી, પરંતુ સભ્યતાના વિકાસક્રમમાં કોઈ કારણસર તે માનવજીવનમાં સમાઈ ગયો છે.

મનુષ્ય સ્વભાવથી શાંત પ્રાણી છે. પછી એવાં ક્યાં કારણો છે જે મનુષ્યની શાંતિનો ભંગ કરી તેને ક્રોધી તથા અશાંત બનાવી મૂકે છે ? મનોવિજ્ઞાન અનુસાર મનુષ્ય જ્યારે પોતાની ક્ષમતાઓનો યોગ્ય સદુપયોગ કરતો નથી ત્યારે તે ખોટી દિશામાં નિયોજિત થઈ જાય છે. પાછલી કેટલીક પેઢીઓથી તેને આ દુર્ગુણ વારસામાં મળ્યો છે, જે આજે તેનામાં આદતરૂપે ઘર કરી ગયો છે. શીખવા-શીખવવાની પ્રક્રિયા દ્વારા પ્રાણીની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિને નિયંત્રિત, પરિવર્તિત અથવા આદતમાં સમ્મિલિત કરી શકાય છે. સોવિયેત વૈજ્ઞાનિક ઈવાન પાવલોવ દ્વારા એક કૂતરા પર પ્રયોગ કરી આ સાબિત કરી બતાવ્યું. જ્યારે પણ કૂતરાને ખાવાનું આપવાનું હોય તે પહેલાં તે ઘંટડી વગાડતા, પછી ભોજન આપતા. આ પ્રક્રિયા ઘણા દિવસો સુધી ચાલતી રહી. ઘંટડી વાગતી, કૂતરો ઉપસ્થિત થતો અને ભોજન કરી ચાલ્યો જતો. થોડાક જ દિવસમાં તેના મસ્તિષ્કમાં આ વાત ઊતરી ચૂકી હતી. ઘંટડી વાગવાનો અર્થ ભોજન આપવાનો છે. એટલા માટે અન્ય અવસરે ભોજન જોવા છતાં પણ તે તેના તરફ નિરપેક્ષ ભાવ રાખતો, કેમકે તે સારી રીતે સમજી ચૂક્યો હતો કે આ તેને માટે નથી.

આ પ્રયોગ દ્વારા એ સાબિત થઈ ગયું કે કોઈ પણ આદત પ્રાણી જ્યાં સુધી તે આ પ્રકારની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થયું નથી હોતું, ત્યાં સુધી આત્મસાત્ કરી નથી શકતું. સામાન્ય જીવ-જંતુઓથી માંડીને અવિકસિત મનુષ્ય દરેકને આ સિદ્ધાંત સમાન રૂપે લાગુ પડે છે. કેટલાક અપવાદોને બાદ કરતાં અમુક પોતાની અંતઃપ્રેરણાથી સ્વતઃ શીખી લેતા હોય છે. બાકીના સૌને તાલમની જરૂરિયાત હોય છે. સિંહ-

બાળની સ્થિતિ બકરીનાં બચ્ચાં જેવી જ છે. ક્લેવર ભલેને તેને સિંહનું મળ્યું હોય, પરંતુ વ્યવહારમાં તેઓ પણ અનાકમક, નિર્દોષ જંતુઓ જેવાં જ હોય છે. એ તો તેમનાં માતા-પિતા જ તેમને નિયમિત તાલીમ આપીને પોતાનાં મૂળ સ્વરૂપમાં, આક્રમક પશુના રૂપમાં તૈયાર કરે છે. જે શરૂઆતથી જ આ સિંહ-બાળને નિર્દોષ પશુઓ સાથે રાખવામાં આવે તો તે પણ તેમના જેવાં જ અહિંસક બનતાં જોવા મળશે. પશુબાળ પોતાના વરિષ્ઠોની શિક્ષણ પ્રક્રિયા દ્વારા જ આક્રમણ-પ્રત્યાક્રમણના ઘાત-પ્રતિઘાત શીખીને તદનુરૂપ આદતની વંશપરંપરા જાળવી રાખે છે.

મનુષ્ય આ સૌમાં અપવાદ નથી. જન્મ લીધા પછી તેના ચાલવા, બોલવા, ભાગવા, શીખવા અને સભ્ય બનવા સુધ્ધાંમાં આ જ વિદ્યા કામમાં આવે છે. સામાન્ય રીતે કોઈ અબોધ બાળકને માનવી સમુદાયથી અલગ કરી પશુઓના સમુદાયમાં મૂકી દેવામાં આવે તો તે પોતાના સુવિકસિત તથા સુસંસ્કૃત પ્રાણીનાં સમસ્ત લક્ષણોને ભૂલી જાય છે. રામુ વરુની વાસ્તવિકતા સર્વવિદિત છે.

ઉપર જણાવેલ તથ્યો દ્વારા એટલું જાણવા મળે છે કે મનુષ્ય સ્વભાવથી જ ક્રોધી નથી, ન તો ક્રોધ તેની મૂળ પ્રવૃત્તિ છે. જે એવું માને છે, તેઓ નિશ્ચિતપણે માનવીના મસ્તિષ્કને યોગ્ય રીતે સમજી શક્યા નથી. આવા લોકો કદાચ ક્રોધને મનુષ્યની ચારિત્રિક વિશિષ્ટતા સમજી બેસે છે. જે ક્રોધ મનુષ્યની મૂળ પ્રવૃત્તિ જ હોત તો સંત અને સજ્જનમાં, ઋષિ-મહર્ષિઓમાં આની અનુપસ્થિતિની વ્યાખ્યા કરવી કઈ રીતે સંભવ થાત !

વાસ્તવમાં મનુષ્ય એક ક્રોરા કાગળ જેવો છે તેનું મન સર્વથા નિર્વિકાર છે. તેનામાં સાચું-ખોટું, સારું-ખરાબ જે પણ અંકિત કરી દેવામાં આવે છે, એ જ એની આદત બની જાય છે. મનુષ્યના વર્તમાન અવગુણો એના વીતેલા સમયની મુશ્કેલીઓની પરિણતિ છે. વિકાસ-યાત્રા દરમિયાન તેને જે પ્રતિકૂળતાઓનો સામનો કરવો પડ્યો તેના કારણે તેના મનમાં રોષ પેદા થયો, જે પાછળથી તેની પ્રકૃતિનું અંગ બની જાય છે. પેઢી-દર-પેઢી આ જ સ્વભાવ ચાલતો રહી

મનુષ્યનું વિકાસના વર્તમાન પડાવ સુધી આવી પહોંચ્યો.

શરીરવિજ્ઞાન પણ મનુષ્યને શાંત પ્રાણી સાબિત કરે છે. ઓસ્ટ્રેલિયાના જીવવિજ્ઞાની ડૉ.જિવંગ દ્વારા આ અંગે એક પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો. તેમણે બિલાડીના મસ્તિષ્કમાં હાઈપોથેલેમસ ધરાવતા હિસ્સાને વીજળીનો ઝટકો આપ્યો. તરત જ પ્રતિક્રિયા નહરે પડી. બિલાડી ક્રોધમાં આવી ધૂરકવા લાગી અને આક્રમક ભાવ-ભંગિમા બનાવવા લાગી. ઝટકો પૂરો કરતાંની સાથે જ તે ફરીથી સામાન્ય થઈ ગઈ. કંઈક આ જ રીતનો પ્રયોગ ગોરીલાઓ ઉપર કરવામાં આવ્યો, પરંતુ પરિણામ એવું જ જેવા ન મળ્યું. તેમના મગજના ઉક્ત ભાગને ઉત્તેજિત કરવા છતાં પણ તે અનુત્તેજિત બની રહ્યા. આનું કારણ જાણાવતાં વૈજ્ઞાનિક કહે છે કે પ્રાઈમેટ (સ્તનધારી જંતુના વર્ગ વિશેષ) માં જંતુઓનો વ્યવહાર હાઈપોથેલેમસની જગ્યાએ સેરેબલ કોર્ટેક્સ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. આંની અંદર કોઈ પણ નિર્ણય મસ્તિષ્કના આ હિસ્સા દ્વારા જ લેવામાં આવે છે. વૈજ્ઞાનિકોના જાણાવ્યા પ્રમાણે આટલું થવા છતાં પણ સેરેબલ કોર્ટેક્સ કોઈ બાહ્ય કારણની ઉપસ્થિતિ માત્ર દ્વારા જ કોઈ નિર્ણય નથી લેતું, પરંતુ તે જે તે સમયની પરિસ્થિતિ અને મસ્તિષ્કમાં અંકિત પાછલા અનુભવોનું પૂરેપૂરું અધ્યયન-વિશ્લેષણ કરવા ઉપરાંત જ કોઈ પ્રતિક્રિયા પ્રદર્શિત કરે છે. વિશેષજ્ઞોના જાણાવ્યા પ્રમાણે આ પ્રાઈમેટોની વિશિષ્ટ મસ્તિષ્કીય સંરચના તેમને ઘણી જ સાવધાની સાથે કોઈ પણ પ્રતિક્રિયા વ્યક્ત કરવાની છૂટ આપે છે. મનુષ્યની રચના પ્રાઈમેટ્સ સાથે મિશ્રિત છે.

મનુષ્ય નૈસર્ગિક રૂપથી ક્રોધી નથી, આ મનોવિજ્ઞાન તેમજ શરીરવિજ્ઞાનના તર્ક તથા તથ્યો દ્વારા પ્રમાણિત થઈ ચૂક્યું છે, પરંતુ ક્રોધના અગ્નિમાં આજે જે રીતે સંપૂર્ણ માનવ સમાજ સળગી રહ્યો છે તેમાં ક્રોધના વિશ્લેષણનો સમય પસાર થઈ ચૂક્યો છે. મનુષ્ય ક્રોધી છે કે શાંત, સ્વભાવતઃ આક્રમક છે કે આનાક્રમક, એ નિર્ણય કરવાને બદલે એ વધુ જરૂરી બની ગયું છે કે અત્યારની આ વિનાશક પ્રવૃત્તિ પર કઈ રીતે ક્ષમ્ મેળવવામાં આવે ? તેને એક વિકસિત, બુદ્ધિમાન, વિવેકશીલ પ્રાણીને અનુરૂપ વિનર્મિત કઈ રીતે કરવામાં આવે ?

સમાધાન માટે આપણે અધ્યાત્મવિજ્ઞાન તરફ ઉન્મુખ થવું પડશે. અધ્યાત્મ ઉપચારો દ્વારા જ આજના તાણગ્રસ્ત ડુંડમિજાજી વ્યક્તિના માનસને બદલી શકાય છે. મનુષ્યની

ઘણીબધી સમસ્યાઓ સુવિચારની ઊણપના કારણે ઉત્પન્ન થાય છે. ભૂલ થવાના કારણે ગુસ્સો કરી એક બીજી ભૂલ કરવાની જગ્યાએ તેમાંથી બોધપાઠ શીખવો જેઈએ જેને બદલી નથી શકાતું તેનો સ્વીકાર કરી લેવો જેઈએ અને જેનો સ્વીકાર થઈ શકે તેમ નથી, તેને કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં બદલી નાંખવું જેઈએ પોતાને માટે અન્યને બદલવાનું તેમને માટે પોતાને બદલવા જેટલું સરળ તો નથી જ.

ક્રોધનું બાહ્ય પરિણામ આજુબાજુના વાતાવરણને વિષાકત બનાવી દે છે, જ્યારે આંતરિક પરિણામ મનુષ્યની અંદરની ક્રોમળ ભાવનાઓને અવરોધે છે. આધ્યાત્મિક ઉપચારના રૂપમાં 'ધ્યાન' ક્રોધ ઘટાડવાનું સશક્ત માધ્યમ છે. જે વ્યક્તિની ચેતનાને અંતર્મુખી બનાવી તેને પ્રશિક્ષિત કરી લેવામાં આવે તો ક્રોધની મહામારીમાંથી મુક્ત થઈ શકાય છે.

ઉચ્ચ શ્રેણીમાં ઊંચયુએટ થવાથી હંસરાજને સારી જોડરી મળી રહી હતી, પણ તેણે સરકારી શિક્ષણથી જુદા ઉદ્દેશો માટે ચાલનારાં વિદ્યાલયોની સ્થાપનાને પોતાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું અને આદર્શવાદી પેઢીના ઉત્પાદનમાં સારી રીતે લાગી ગયા. એક જાનું વિદ્યાલય એમણે પોતે સ્થાપ્યું. એનાં સારાં પરિણામ જેઈને તેમણે એ કાર્ય મોટા પાયે કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. ડી.એ.વી. સ્કુલ સીલેજોની સ્થાપનામાં તેઓ પૂર્ણ ઉત્સાહથી લાગી પડ્યા. જનતાનો સારો સહયોગ મળ્યો, પરિણામે પંજાબ ક્ષેત્રમાં એ સ્તરનાં જાનાં-મોટાં અનેક વિદ્યાલયો સ્થાપાઈ ગયાં. એમની જમતા અને સેવા-ભાવનાના કારણે એમને મહાત્મા કહેવામાં આવતા હતા.

ડી.એ.વી. વિદ્યાલયોમાં એવા નિષ્ઠાવાન અધ્યાપકો નીમવામાં આવ્યા, જે વિદ્યાર્થીઓ સાથે પૂર્ણપણે જતા હતા પરિણામે તેઓ કેવળ ચરિત્રવાન-દેશભક્ત જ બનતા ન હતા, પણ સારા વર્ગમાં પાસ પણ થતા હતા, એક ડી.એ.વી હાઈસ્કુલે તો એ ક્ષેત્ર માટેની તમામ શિષ્યવૃત્તિઓ જીતી લીધી.

મહાત્મા હંસરાજજીએ ચલાવેલું ડી.એ.વી. સ્કુલ સ્થાપના આંદોલન દરેક દિશાએ ખૂબ સફળ રહ્યું. એમના જીવનકાળમાં અનેક ટેકનિકલ સ્કુલ, આયુર્વેદિક સીલેજ, નીર્મલ સ્કુલ, સંશોધન સંસ્થા, વિજ્ઞાન સીલેજ, દર્મોપદેશક વિદ્યાલયની સ્થાપના થઈ.

બાળકોને રચનાત્મક રીતે સુધારો.

ઘણાં બાળકો માતા પિતા માટે સમસ્યા બનેલાં રહે છે. ઘરમાં તોફાન મસ્તી કરતાં રહે છે અને બહાર બીજાં છોકરાંઓને હેરાન કરતાં રહી પરિવારમાં ફરિયાદને આમંત્રણ આપતાં રહે છે. આવા ઉદ્દંડ છોકરાંઓને ઘણુંખરું દંડ આપીને સુધારવાની કોશિશ કરવામાં આવે છે. બાળક દંડ મળવાના કારણે પોતાની હરકતોમાં થોડો ઘણો ઘટાડો કરે છે, પરંતુ તેમની અંદર જે પ્રવૃત્તિ ચાલે છે, તે દંડ પામવાથી સુધરતી નથી, થોડાક વખત માટે દબાઈ જરૂર જાય છે ને બાળક દંડના ભયથી પોતાની હરકત સંતાઈને કરવા લાગે છે. તથા બને ત્યાં સુધી વાલીની નજરથી તે સંતાડવા માટે ખોટું બોલવા, ચાલ રમવા અને ઉદ્દંડતા કરવા જેવા દુર્ગુણ શીખી લે છે.

બાળકમાં સુધારો કરવા માટે તેને દંડ આપવાને બદલે મનોવૈજ્ઞાનિક રીતે અપનાવવું વધારે સારું રહે છે. એવું નથી કે ઉદ્દંડતા કર્યા પછી બાળક ખુશ થતું હોય અથવા તો તેના ફળસ્વરૂપે મળનારા દંડથી તેને કોઈ આનંદ મળતો હોય. સાચી વાત તો એ છે કે પોતાની ખરાબ આદતોને કારણે બાળક પોતે જ પરેશાન રહે છે. તેના કારણે તેને જે ઠપકો મળે છે. તેના લીધે પોતે પોતાને અપમાનિત અનુભવે છે અને દુઃખી રહે છે. ખરેખર તો ઘણાં બાળકો એટલા માટે તોફાન કરવાનું શીખી જાય છે કે બિલકુલ નાની ઉંમરમાં તેમની આવી ચેષ્ટાને મા-બાપ વિનોદવૃત્તિનું સાધન બનાવી લે છે. બાળક પોતાની મોટી બહેનનો ચોટલો ખેંચી રહ્યો છે અથવા કોઈ સમોવડિયા બાળકને મારીને ભાગી રહ્યો છે, ત્યારે મા-બાપ તેને જોઈને હસવા લાગે છે તથા સમજે છે કે બાળક હોંશિયાર બની રહ્યું છે. આ પ્રશંસા અને પ્રસન્નતા જ તેનામાં આ પ્રકારના દુર્ગુણોને પ્રોત્સાહિત કરતા રહે છે. શરૂાતથી જ સંભાળીને વર્તવામાં આવે તો સારું છતાં પણ જે બાળકોને સુધારવાની જરૂરિયાત છે, તેમને દંડ આપવા કે તિરસ્કૃત કરવાને બદલે પ્રેમ અને સહાનુભૂતિથી કામ લેવું જોઈએ.

મોટાની માફક બાળકોમાં પણ પોતાનાં વખાણ સાંભળવાની ઈચ્છા રહે છે. તે ઈચ્છે છે કે ઘરનાં લોકો તેની પ્રશંસા કરે, તેને વહાલ કરે-લાડ કરે. બાળપણમાં મળેલા વ્યવહારના કારણે તે સમજવા અને માનવા લાગે છે કે આ પ્રકારની ચેષ્ટાઓથી જ મોટાનું ધ્યાન પોતાની તરફ આકર્ષિત કરી શકાય છે, પરંતુ તેની શેતાનિયતના કારણે તેની તરફ કોઈ જ ધ્યાન આપતું નથી. તેને મહત્વહીન પ્રાણી સમજવામાં આવે છે. પોતાની આ ઊણપને ઢાંકવા માટે, પોતાની હાજરી જાણાવવા માટે તે તોફાન-મસ્તી કરવા લાગે છે.

એ એક તથ્ય છે કે બાળક અનુકરણ દ્વારા જ વડીલો પાસેથી ઘણું બધું શીખે છે. રડતા બાળકને જો મા કે બાપ થપ્પડ મારીને ચૂપ કરાવે, તેને જબરદસ્તી હાથ પકડી ઘસડીને નવડાવે અથવા ડરાવી-ધમકાવીને ભાગવા માટે બેસાડે અથવા પોતાનું કામ કરવા માટે વિવશ કરે, તો બાળક પણ આવું જ શીખી જાય છે. તેઓ પણ પોતાના સાથીઓને મારવાનું-પીટવાનું શીખી જશે અથવા તે વ્યવહારની પ્રતિક્રિયા એ હશે કે માત્ર ઈશારાથી કહેવામાં આવતાં કાર્યો પ્રત્યે નફરત કરશે. હકીકતમાં બાળકોની પ્રકૃતિ એક સ્વચ્છ સ્ફટિક જેવી હોય છે. તેની અંદર કોઈ અવગુણ અથવા તો ગંદકીની છાયા પડે તો તેની અધિકાંશ જવાબદારી મા-બાપ પર છે, કેમકે તે મા-બાપના સંપર્કમાં જ વધારે રહે છે.

ઘણું કરીને એવો પ્રશ્ન કરવામાં આવે છે કે બાળકને મા-બાપ તો અવગણના કરવાનું શીખવતાં નથી અથવા તો કહેવું માનવા માટે ના નથી કહેતાં છતાં પણ બાળક અવગણના કરતું શા માટે થઈ જાય છે ? એ ઠીક છે, મા-બાપ આજ્ઞાકારિતાની જેટલી અપેક્ષા પોતાનાં બાળક પાસે રાખે છે, એટલી અપેક્ષા કદાચ જ કોઈ અન્ય ગુણની કરતાં હશે, પરંતુ બાળકો વિશે જેટલી ફરિયાદ કહેવું ન માનવાની કરવામાં આવે છે, તેટલી ફરિયાદ કોઈ

અન્ય દુર્ગુણો વિશે થતી નથી. પ્રત્યક્ષ રીતે કોઈ પોતાનાં બાળકોને અવગણના કરવાનું શીખવતું નથી, પરંતુ તેને આની પ્રેરણા આપણા વ્યવહારમાંથી જ મળે છે. આ વિશે એક લેખકનું કથન છે - “જે ઘરમાં અમલી રાજ્ય છે, મા અલગ હુકમ આપે અને બાપ અલગ હુકમ આપે, બાળકની નજર સમક્ષ જ મા-બાપ લડાઈ-ઝગડા અને સામસામે તું તા કહી બોલાચાલી કરવા લાગે, ઘરમાં શાંતિ અને સુવ્યવસ્થાનો અભાવ હોય, પરિવારના જ સદસ્યો એકબીજાને સમ્માન આપતા ન હોય ત્યારે બાળકોમાં પણ આ પ્રકારનો દોષ આવી જાય છે અને તે કેવળ અવગણના કરતો જ થઈ જતો નથી, પરંતુ અનિયંત્રિત તથા ઉચ્છૃંખલ થઈ જાય છે.”

એ એકદમ સાચું છે કે બાળક વાતાવરણ દ્વારા જ શીખે છે અને પ્રભાવિત થાય છે. ઘરનું વાતાવરણ જે ભારે હશે તો બાળક પણ અવ્યલ તોફાની બની જાય છે. ક્યારેક-ક્યારેક બીજા રૂપમાં પણ આની પ્રતિક્રિયા થતી જોવા મળે છે, જેમકે ઘરમાં ચાલતી ઊંચલપાચલથી એટલી હદે પ્રભાવિત થઈ જાય છે કે તે ચીડિયું તથા જિદ્દી બની જાય છે, તેનામાં બાળસુલભ ચપળતા અને સ્ફૂર્તિ પણ લુપ્ત થવા લાગે છે. આગળ જતાં તે સુસ્ત અને મૂર્ખ જાગવા લાગે છે. તેનો સ્વભાવ ચીડિયો પણ બની શકે છે. આ પરિસ્થિતિમાં બાળકોને સુધારવા માટે પહેલાં એ કારણો તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ, જેના લીધે આ અવગુણો આવ્યા છે.

ઘણી વાર બાળકોમાં ચોરી કરવાની આદત પણ જોવા મળે છે. જ્યારે બાળકની માંગણીને ખરાબ રીતે અવગણવામાં આવે છે ત્યારે જ આવું બને છે. આવું બાળક બીજા બાળકને સારાં રમકડાંથી રમતાં જુએ છે કે ખાતાં-પીતાં જુએ છે ત્યારે તેમનું મન પણ આને માટે તરસે છે. આ બાજુ તે ઘરમાં એ પણ જુવે છે કે અન્ય કાર્યોમાં ઠાઠમાઠ માટે અથવા સજવટ માટે તો ઘણું ખર્ચ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેની માંગને જરા પણ મહત્ત્વ આપવામાં આવતું નથી. આવી પરિસ્થિતિ તેને વિદ્રોહી બનાવી દે છે. એટલે કાં તો તે ચોરી કરવાનું શીખી જાય છે અથવા

ઈર્ષ્યાવશ પોતાના સાથીઓનાં રમકડાં પર આક્રમણ, ઝૂંટકું જેવી વર્તણૂક કરવા લાગે છે. આ દુર્ગુણથી બાળકને બચાવવા માટે તેમની પૂર્તિશીલ્ય માંગણીને પૂરી કરવી જોઈએ. જે ઘરની આર્થિક સ્થિતિ એવી ન હોય, તો તેને યોગ્ય રીતે સંતોષ મેળવવાનું શીખવવું જોઈએ.

બાળક ક્યારેક ક્યારેક ઘરમાં નુકસાન પણ કરી બેસે છે. જે તે જાણીજોઈને નુકસાન કરતાં ન હોય તો તેમને સાવચેતીથી વર્તવાનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ, પરંતુ ઘણું કરીને માતા-પિતા નુકસાન શવાથી પોતાનાં બાળકોને ધમકાવતાં - ગુસ્સે થતાં જોવા મળે છે અને કોઈ નુકસાન જાણીજોઈને ન કર્યું હોવા છતાં એવો ડર અનુભવવા લાગે છે કે હવે મારી ખેર નથી. ઘણી વાર બાળકનાં એવાં કાર્યો પણ આપણને નુકસાનકારક જાણાય છે, જે તે મનોરંજનની દૃષ્ટિએ કરતાં હોય છે.

ઘણાં બાળકો પોતાના ગોઠિયાઓમાં ઓછા પ્રતિભાવાન અથવા તો પાછળ રહેતાં હોય છે. ભાગવામાં તેઓ પોતાના અન્ય સાથીઓની બરાબરી કરી શકતા નથી અથવા અન્ય રીતે તેમની સાથે હરીફાઈ કરી શકતા નથી. પોતાના સાથીઓને પોતાના કરતાં વધારે યોગ્ય જોઈને એક તો તેઓ આમ પણ હીન ભાવના અનુભવે છે અને ઉપરથી ઘરમાં મા-બાપ દ્વારા મળનારો ઠપકો તેમને વધારે હતોત્સાહિત કરે છે, ઉચિત એ છે કે તેમની સાથે સહાનુભૂતિપૂર્ણ વ્યવહાર અપનાવવામાં આવે અને તેમને આગળ વધવાની પ્રેરણા આપવામાં આવે. જે કોઈ બાળકમાં કોઈ ખામી હોય તો તેને એવો આભાસ થવા દેવો ન જોઈએ કે તેની ઉપેક્ષા થઈ રહી છે અથવા તો તેને પોતાની કમજોરીના કારણે ઉપેક્ષિત કરવામાં આવી રહ્યો છે. આ ઉપેક્ષા-તિરસ્કારની જગ્યાએ તેને પોતાની કમજોરી દૂર કરવા માટે પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ.

બાળકોને સુધારવા અને તેમની સમસ્યાનો ઉકેલ લાવવા માટે તેનું અધ્યયન કરવું, તેનાં કારણોની શોધ કરવી અને આવી પડેલી મુશ્કેલીઓ તથા સમસ્યાઓને સમજી વિચારીને નિકાલ કરવા તરત જ કોઈ રસ્તો શોધી ન લેવો.

❦

તાણ સામે કઈ રીતે ઝઝૂમવું ?

તાણ એ મનઃસ્થિતિમાંથી ઊપજેલો વિકાર છે. મનઃસ્થિતિ અને પરિસ્થિતિ વચ્ચે અસંતુલન અને અસ્પષ્ટતાના કારણે તાણ ઉત્પન્ન થાય છે. તાણ એક દ્વંદ્વ છે, જે મન અને ભાવનાઓની વચ્ચે ઊંડી ફાટ બનાવે છે. તાણ અન્ય અનેક મનોવિકારોનું પ્રવેશદ્વાર છે. તેનાથી મન અશાંત, ભાવના અસ્થિર તથા શરીર અસ્વસ્થતાનો અનુભવ કરે છે. આવી સ્થિતિમાં આપણી કાર્યક્ષમતા પ્રભાવિત થાય છે અને આપણી શારીરિક તેમજ માનસિક વિકાસયાત્રામાં અવરોધ આવે છે. આનાથી બચવાનો એકમાત્ર ઉપાય છે - પરિસ્થિતિ સાથે તાલમેલ રાખવો, જેનાથી તાણરૂપી મનોવિકારને દૂર કરી શકાય, તેનો નાશ કરી શકાય.

પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર ન કરવાથી તાણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ તાણના અનેક પ્રકાર હોય છે. પારિવારિક તાણ, આર્થિક તાણ, ઓફિસની તાણ, રોજગારની તાણ, સામાજિક તાણ. મનોનુકૂલ પરિસ્થિતિ - પરિવેશના અભાવમાં વ્યક્તિ ઉદ્વિગ્ન, અશાંત અને તાણગ્રસ્ત થઈ ઊઠે છે. આમાં ફક્ત એક વ્યક્તિ પ્રભાવિત થાય છે, પરંતુ આ સીમા જ્યારે વ્યક્તિને લાંઘીને પરિવારમાં પહોંચી જાય છે તો પરિવાર તાણગ્રસ્ત થઈ જાય છે, પારિવારિક તાણના કારણે પરિવારના પરસ્પર સંવેદનશીલ સંબંધોમાં ફાટ પડે છે, સંબંધો તરડાઈ જાય છે, જેના લીધે નાનીનાની વાતોને પ્રતિષ્ઠાનો પ્રશ્ન બનાવીને કંકાસની સાથેસાથે બોલાચાલી કરી મુશ્કેલીઓ વધારવામાં આવે છે. સુંદર અને સુરમ્ય પારિવારિક વાતાવરણ વ્યંગ અને તાણનું દંગલ બની જાય છે.

વ્યક્તિગત અને પારિવારિક સ્તર પર સંપત્તિ કે મિલકતના સુનિયોજન અને સુવ્યવસ્થાના અભાવે આર્થિક તાણનો જન્મ થાય છે. ઉપભોક્તાવાદી ખરાબ સંસ્કૃતિના કારણે અપવ્યય અને જીવનશૈલીની અનિયમિતતામાં વૃદ્ધિ થઈ છે, જેના કારણે આ સંકટ વધુ ઘેરું થયું છે. સામાજિક તાણ સમાજના વિભિન્ન ઘટકો, સમૂહ અને વર્ગો વચ્ચે પરસ્પર તાલમેલ નહોવાના કારણે ઉત્પન્ન થાય છે. આજની વ્યક્તિ, પરિવાર તથા સમાજ તાણના આ અલગ થવાની, તૂટવાની અને ચિરાઈ જવાની પ્રક્રિયાથી ગ્રસ્ત છે. વ્યક્તિ હોય કે સમાજ, આજે એ એટલી હદે તાણગ્રસ્ત છે કે તેમને પોતાનો ભાર પાણ અસહ્ય લાગી રહ્યો છે. તેઓ પોતાના જ ભારથી

દબાઈને-કચડાઈને કોઈ પાણ રીતે પોતાનું ગુજરાન ચલાવી રહ્યા છે.

તાણ પરિસ્થિતિથી નહીં, મનઃસ્થિતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. જો એવું ન હોત તો વિપરીત તેમજ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં પાણ આશા, ઉત્સાહ તથા ઉમંગની પરિકલ્પના થઈ શકત નહિ. હિંમતના સ્વામી અને વિદ્વાનોએ પ્રતિકૂળતાઓમાં જીવનનો માર્ગ શોધ્યો છે, પોતાના ગંતવ્ય, લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કર્યું છે. સૂરદાસ, અષ્ટાવક, સુકરાત જેવા વિદ્વાનોએ શારીરિક વિકૃતિને હીનતાજન્ય તાણ ન માનીને આ જ સમાજમાં ઉત્કર્ષ અને સફળતાની બુલંદીઓનો સ્પર્શ કર્યો છે. સંત તુકારામનું પારિવારિક જીવન તાણનાં ઘનઘોર ધુમ્મસથી ઘેરાયેલું હતું, પરંતુ તેઓ આ ધુમ્મસ-હતાશાના આવરણને ચીરીને ભક્તિની ભાવધારામાં હમેશાં તરબોળ રહેતા હતા. કબીરદાસના જીવનમાં આર્થિક તાણ ગાઢ વાદળાં સ્વરૂપે વરસી હતી, પરંતુ પ્રભુ સિવાય કોઈની પાણ પાસે તેમણે હાથ ફેલાવ્યો નહીં, યાચના ન કરી અને અલમસ્ત આનંદપૂર્વક જિંદગી જીવીને બતાવી દીધું. સામાજિક નિંદા, અપમાન અને તિરસ્કારરૂપી ગાઢ આંધી-તોફાનની વચ્ચે મીરાંબાઈએ કૃષ્ણભક્તિની જ્યોતિ પ્રગટાવી. વિપરીત પરિસ્થિતિઓમાં આ મહામાનવોએ જેટલું કરી બતાવ્યું, તેટલું તો સામાન્ય અને સહજ પરિવેશમાં પાણ સંભવ નથી. આનું એકમાત્ર કારણ છે - મનઃસ્થિતિની સુદૃઢતા-સશક્તતા. એટલે તાણ પરિસ્થિતિઓમાં નહીં, દુર્બળ અને અશક્ત મનઃસ્થિતિમાં વાસ કરે છે. મનીષીઓ અને મનસ્વીઓને તે સ્પર્શ કરી શકતી નથી.

તાણજન્ય મનોવિકારોનું આક્રમણ ફક્ત દુર્બળ અને કમજોર માનસિકતાઓ પર થાય છે. પરિસ્થિતિ તો સૌને માટે સમાન હોય છે. એક જ પરિસ્થિતિમાં રહેનારાઓમાંથી સંકલ્પવાન પોતાના ઈચ્છિત લક્ષ્યને મેળવી લે છે અને વિકલ્પ શોધનારાઓ ફક્ત વિકલ્પ શોધવામાં રહી જાય છે. પરિસ્થિતિને અનુરૂપ તાણ જ જો પ્રમુખ અને પ્રબળ હોત તો એવરેસ્ટ પર આરોહણ શક્ય બન્યું ન હોત, એટલાન્ટિકા ક્ષેત્રના ઠંડા પ્રદેશમાં રહીને શોધકાર્ય થઈ શક્યું ન હોત. એટલે તાણ ન તો પરિસ્થિતિઓમાં અને ન તો મનસ્વીઓમાં ફૂલેફાલે છે, પરંતુ તે ફૂલેફાલે છે ફક્ત કમજોર તથા સંશયી

મનઃક્ષેત્રમાં, જેનું મન પરિસ્થિતિ સાથે તાલમેલ બેસાડી શકતું નથી તેની જ અંદર તાણજન્ય વિકૃતિઓ પોતાની જાળ રચે છે. આવી વ્યક્તિઓનું તંત્રિકાતંત્ર મનના આવેગને સહેવા-સાંભળવામાં અસમર્થ હોય છે. કષ્ટ-મુશ્કેલીઓની હળવી ધપાટ પાણ તેને બેવડ વાળી દે છે.

તાણ મુખ્ય રૂપે સિંપ્થેટિક નર્વસસિસ્ટમને પ્રભાવિત કરે છે. તાણના કારણે આ તંત્રિકાતંત્ર અત્યંત સક્રિય થઈ જાય છે. આની સક્રિયતા હૃદયગતિ અને રક્ત શર્કરા (બ્લડ સુગર) ને વધારવામાં સહાયક બને છે. આના કારણે ગભરામણ થાય છે અને માથું ભારે લાગે છે. આવી સ્થિતિમાં નકારાત્મક વિચાર ઊઠે છે અને મનમાં નિરાશાજનક વિચાર સેરિબ્રલ કોર્ટેક્સને પ્રભાવિત કરે છે. તાણ દરમિયાન સક્રિય સિંપ્થેટિક નર્વસ સિસ્ટમ એડ્રેનેલીન અને નારએડ્રેનેલીનના હોર્મોનનો સ્ત્રાવ ઝડપી કરી નાંખે છે. એડ્રેનેલીનના વધુ સ્ત્રાવના કારણે હૃદયના ધબકારાની ગતિ વધી જાય છે તથા માંસપેશીઓમાં વિકૃતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. નારએડ્રેનેલીન હોર્મોન રક્તવાહી નાડીઓને સંકુચિત કરી નાંખે છે, પરિણામે લોહીનું દબાણ વધી જાય છે.

તાણ મનથી ઉત્પન્ન થાય છે. એટલા માટે તાણથી મન પ્રભાવિત થાય છે. આ પ્રભાવ અંતઃસ્ત્રાવી ગ્રંથિઓમાં પાણ હલચલ ઉત્પન્ન કરે છે. આધુનિક સાઈકો એન્ડોક્રાઈનોલોજી અનુસાર મન અને અંતઃસ્ત્રાવી ગ્રંથિઓ વચ્ચે અંતર્સંબંધ હોય છે. આમ તો આ સંદર્ભે સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન થઈ શક્યું નથી, પરંતુ એ સુનિશ્ચિત તથ્ય છે કે મન અંતઃસ્ત્રાવી ગ્રંથિઓને સૂક્ષ્મ રૂપે પ્રભાવિત કરે છે. તાણ દરમિયાન પિટ્યૂટરી, થાઈરોઈડ, પિનિયલ અને એડ્રેનેલીન ગ્રંથિઓ અતિક્રિયાશીલ થઈ ઊઠે છે. એડ્રેનેલીન ગ્રંથિમાંથી ઉત્પન્ન એડ્રેનેલીન હોર્મોનને તો 'સ્ટ્રેસ હોર્મોન' કહેવામાં આવે છે, કેમકે તાણના હળવા ઝટકાથી આનો સ્ત્રાવ શરૂ થઈ જાય છે. તાણના કારણે ACTH (એડ્રિનો-કોર્ટિકલ હોર્મોન એન્ડ કોર્ટીસોન) નું સ્તર એકાએક વધી જાય છે. કોર્ટીસોન વિચારશક્તિની પ્રક્રિયાને ઝડપી બનાવી દે છે, પરંતુ આની અધિકતા તેમજ સ્થાયિત્વ અત્યંત નુકસાનકારક હોય છે. મિસોરી યુનિવર્સિટીના એક સંશોધન દ્વારા જાણવા મળ્યું કે એક ફૂટબોલ ખેલાડીમાં ફૂટબોલ રમ્યા પછી કોર્ટીસોનના સ્તરમાં વૃદ્ધિ થઈ જાય છે, જે ઘણા કલાકો પછી પોતાના સામાન્ય સ્તરે આવે છે. માનસિક તાણથી પાણ કોર્ટીસોનની માત્રા એટલી વધી જાય છે કે આને સામાન્ય સ્તરે પર આવતાં ઘણા દિવસો થઈ જાય છે.

તાણયુક્ત નકારાત્મક અને નિષેધાત્મક વિચારોથી શરીરની પ્રતિરક્ષાત્મક પ્રણાલી પર પાણ વિપરીત અસર પડે છે. તાણની અવધિમાં WBC (વ્હાઈટ બ્લડ સેલ) ની સહજ સક્રિયતા ઓછી થઈ જાય છે. આ કોશિકાઓ શરીરને રોગો સામે રક્ષણ આપે છે તથા શરીરને સ્વસ્થ અને નીરોગી રાખવામાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે, પરંતુ તાણ આ પ્રતિરક્ષાત્મક પ્રણાલીની તત્પરતાને હળવી કરી રોગોને પ્રવેશ કરવાનો અવસર આપે છે. નકારાત્મક વિચાર મસ્તિષ્કમાં એન્ડોર્ફીન હોર્મોનને ઘટાડી નાંખે છે, જ્યારે સકારાત્મક વિચાર આમાં અભિવૃદ્ધિ કરે છે. આ હોર્મોન પ્રતિરક્ષા પ્રણાલીને પુષ્ટ અને સુદૃઢ બનાવે છે, જેના કારણે શરીર સ્વસ્થ અને પ્રસન્ન રહે છે.

તાણના કારણે મનમાં અનેક પ્રકારના મનોવિકાર પોતાનો સ્થાયી નિવાસ બનાવી દે છે. ડબલ્યુ.આર.લોવલોએ પોતાના શોધગ્રંથ 'સ્ટ્રેસ એન્ડ હેલ્થ' માં આ વિશે અનેક શોધ-સંશોધનનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેમના મતાનુસાર તાણથી ચીડિયાપણું ઉત્પન્ન થાય છે. આવી વ્યક્તિઓનું માનસિક સંતુલન લગભગ ગગડી જાય છે, પરિણામે ઊંઘ ન આવવી, હતાશા-નિરાશા, કલ્પનાઓમાં ખોવાયેલા રહેવું, ડરવું જેવા રોગોનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. આવા લોકોમાં નિર્ણય લેવાની ક્ષમતા હોતી નથી અને એ સાચું પાણ છે, કેમકે નિર્ણય તો શાંત મન અને સ્થિર ભાવ-વિચારોની સ્થિતિમાં લેવામાં આવે છે. તેમને મહેનત તથા શ્રમને અનુરૂપ પરિણામ મળતું નથી. આવા લોકોનો વધુ પડતો સમય, શ્રમ અને ચિંતન વ્યર્થ કાર્યોમાં નિયોજિત થતો હોય છે. આ કારણે આવા લોકોને હમેશાં નિષ્ફળતાનું મોં જોવું પડે છે, જેના લીધે આત્મવિશ્વાસ ડગેલો જાણાય છે.

તાણ શારીરિક અને માનસિક આધિ-વ્યાધિઓનો મૂળ સ્ત્રોત છે. તેના ઊંડાણમાં ઊતરવામાં આવે તો એક જ તથ્ય પ્રગટ થતું જોવા મળશે, જે છે 'અહં !' એટલે કે તાણનું મૂળ કારણ અહંકાર છે. અહંકાર સંસારની સમસ્ત વસ્તુઓને પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે, પરંતુ આવું સંભવ નથી અને આ અસંભવ અસમંજસતા ઉત્પન્ન કરે છે, જેના કારણે તાણ માથું ઊંચકવા લાગે છે. તાણને પૂર્ણપણે દૂર કરવા માટે જરૂરી છે - અહંકારનાં પડખોને દૂર કરી તેનો નાશ કરવો, કેમકે અહંકાર દરેક નાની વાતને પ્રતિષ્ઠાનો ગ્રન્થ બનાવીને ફૂંકાડા મારે છે. પછી કઈ રીતે સામંજસ્ય અને સમરસતા આવી શકે ? આના અભાવે તાણ પ્રબંધન (સ્ટ્રેસ મેનેજમેન્ટ)

આ વસ્તુઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે તો સફળ થઈ શકે છે.

સ્ટ્રેસ મેનેજમેન્ટ અંતર્ગત 'OCTAPAC' વર્કશોપ અસરકારક સાબિત થઈ રહ્યો છે. આનો અર્થ છે. O = Openness (વિશાળતા), C = Collaboration (સહયોગ), T = Trust (વિશ્વાસ), A = Autonomy (સ્વાયત્તા), P = Possibility (સંભાવના), A = Authenticity (પ્રામાણિકતા), C = Contribution (યોગદાન) 'OCTAPAC' ના આ વર્કશોપમાં સ્ટ્રેસ મેનેજમેન્ટનું સ્વરૂપ છલકે છે.

સ્ટ્રેસ મેનેજમેન્ટનું પ્રથમ સૂત્ર છે - વૈચારિક વિશાળતા એટલે કે આગ્રહ, પૂર્વગ્રહ, હકાગ્રહનો અભાવ. સારા વિચારોને સ્વીકૃતિ તેમજ સમર્થન આપવું જોઈએ. આના જ આધારે સહયોગ-સદ્ભાવની ભૂમિ તૈયાર થાય છે. સહયોગથી સ્વાર્થવૃત્તિ નાશ પામે છે અને સેવાનો ભાવ વિકસે છે, જેના લીધે પોતાનો વિશ્વાસ પ્રગાઢ થાય છે. વિશ્વાસ જ વિકાસનો મૂળ મંત્ર છે, ઉન્નતિ-પ્રગતિનાં સાધન સોપાન છે. આ સ્થિતિમાં આવીને જ સ્વાયત્તાની પરિકલ્પના કરી શકાય છે અને સ્વતંત્ર રૂપે પોતાની યોજનાને કાર્યરૂપ આપી શકાય છે. આની જ અંદર આંતરિક ચેતનાનો પરિષ્કાર તથા બાહ્ય ઉન્નતિની બધી જ સંભાવનાઓ સમાયેલી છે. સંભાવના જ્યારે મૂર્તરૂપ લે છે ત્યારે પ્રામાણિકતા રૂપે અભિવ્યક્તિ પામે

છે. પ્રામાણિકતા આત્મવિશ્વાસને જન્મ આપે છે, ત્યારે જ મહાન કાર્ય હેતુ સ્વયંનું યોગદાન સંભવ થઈ શકે છે અને અન્યનો સહયોગ મળી શકે છે.

સ્ટ્રેસ મેનેજમેન્ટનાં આ સૂત્રોમાં તાણનું સમાધાન રહેલું છે. આની સાથે જરૂરી છે સર્વશક્તિમાન ઈશ્વર પ્રત્યે શ્રદ્ધા-આસ્થાની ભાવના. ઈશ્વર સર્વસમર્થ છે, તે આપણી બધી જ સમસ્યાઓનું સમાધાન, બધી જ મુશ્કેલીઓનો હલ તેમ જ હતાશાના ધુમ્મસમાં જ્યોતિર્મય પથદર્શક છે. તે આપણા તાણના નિવારક પણ છે, તે આપણા બધા જ મનોવિકારોની સઘન જંજળને કાપીને ઉત્સાહ, આનંદ અને પ્રકાશથી ભરી શકે છે. એટલા માટે તેની સ્મૃતિ હૃદયમાં ધારણ કરેલી રાખવા માટે ગાયત્રી મંત્રની એક માળાનો નિત્ય જાપ કરવો જોઈએ. પ્રત્યેક દિન આપણા નવા જીવનને. આત્મબોધ અને પ્રત્યેક રાત્રિ આપણા મૃત્યુના અનુભવનો તત્ત્વબોધ પણ તાણમુક્તિ માટે રામબાણ સાધન છે. ઈશ્વર પ્રત્યે ગાઢ આસ્થા તથા તત્ત્વબોધ-આત્મબોધની સાધનાથી મનઃસ્થિતિ એટલી સમર્થ-સક્ષમ થઈ જાય છે કે તે કોઈપણ પરિસ્થિતિ સાથે તાલમેલ કરી પોતાના અભીષ્ટ લક્ષ્ય તરફ અગ્રેસર થઈ શકે છે. આ જ તાણનું એકમાત્ર નિદાન છે અને ઉચ્ચસ્તરીય જીવનનો પાયેય પથ પણ છે.

મગધના રાજા સર્વદમલને રાજગુરુની નિયુક્તિની અપેક્ષા હતી. એક દિવસ મહાપંડિત દીર્ઘલોભ ત્યાંથી નીકળ્યા. રાજા સાથે મુલાકાત અભિવાદન પછી પંડિતે કહ્યું, "રાજગુરુનું સ્થાન આપે ખાલી રાખ્યું છે. યોગ્ય લાગે તો એ સ્થાન પર મને નિયુક્તિ આપો."

રાજા ખૂબ પ્રસન્ન થયા. સાથે જ એક નિવેદન પણ કર્યું, "આપે જે ગ્રંથો વાંચ્યા છે, એ બધા કૃપા કરીને ફરીવાર વાંચી લો. આટલું કષ્ટ લીધા પછી આપની નિયુક્તિ થશે. જ્યાં સુધી આપ નહિ આવો, ત્યાં સુધી એ સ્થાન ખાલી રહેશે."

વિક્લાન પાછા પોતાની કુટિરમાં ચાલ્યા ગયા અને ધ્યાનપૂર્વક બધા ગ્રંથો વાંચવા લાગ્યા. જ્યારે બધા ગ્રંથો વાંચાઈ ગયા ત્યારે નિયુક્તિની અરજી લઈ ફરી દરબારમાં ઉપસ્થિત થયા.

રાજાએ હલે બધું નમ્રતાપૂર્વક ફરી એકવાર એ બધા ગ્રંથો વાંચવાનું કહ્યું, દીર્ઘલોભ અસમંજસપૂર્વક ફરી વાંચવા માટે ચાલ્યા ગયા.

નિયત સમય પૂરો થયો, પણ પંડિત પાછા ન આવ્યા. ત્યારે રાજા પોતે ત્યાં પહોંચ્યા અને ન આવવાનું કારણ જણાવવા માગ્યું.

પંડિતે કહ્યું, "ગુરુ અંતરાત્મામાં રહે છે, બહારના ગુરુ કામચલાઉ હોય છે. આપ અંતઃના ગુરુ પાસેથી આજ્ઞા લીધા કરો."

રાજાએ નમ્રતાપૂર્વક પંડિતજીને સાથે લીધા અને તેમને રાજગુરુના સ્થાન પર નિયુક્ત કર્યાં. બોલ્યા, "હલે આપે શાસ્ત્રોનો સાર જણી લીધો એટલા માટે એ સ્થાનને શોભાવો."

યુવાશક્તિ – આશાનું એકમાત્ર કિરણ

આહવાન યુવાનોને છે, પોકાર યુવારક્ત માટે છે. એકવીસમી સદીની આ પ્રભાત વેળાએ સ્વાર્થની નિદ્રામાં સૂતેલા દેશનાં યુવક-યુવતીઓ અંગત પ્રતિષ્ઠાનાં સ્વપ્ન જોતાં રહે, એ કોઈ પણ રીતે ઉચિત નથી. આપણી ભારતમાતાનાં ડૂસકાંની, પીડાના કટુણ પોકારની જે તેઓ જ અવગણના કરશે તો તેમને કેવી રીતે સુપુત્ર કે સુપુત્રી કહીશું? આજે દેશ ગંભીર સંધિકાળના મુખમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. જે રીતની વૈચારિક શૂન્યતા અત્યારે દેખાઈ રહી છે, તે રીતની આ દેશના રાજનૈતિક ઈતિહાસમાં પહેલાં ક્યારેય નથી રહી. ચારે તરફ અવસરવાદિતા છવાયેલી છે. જાતિવાદ અને સાંપ્રદાયિકતાના ષડયંત્રથી સમાજની સમરસતા રોજરોજ નષ્ટ થઈ રહી છે. માર-કાટ અને વિભાજનની પીડા સમાજમાં ચારે તરફ ભભૂકી રહી છે.

અર્થવ્યવસ્થા પણ કંઈ ઓછી પીડિત નથી. આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય સંસ્થાઓનાં દબાણ, પ્રલોભનો અને સંમોહનના ચક્રવ્યૂહમાં ફસાયેલો શાસક વર્ગ દેશનાં પ્રાકૃતિક સંસાધનો અને અર્થવ્યવસ્થાના મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્રોને કોડીના ભાવે વેચી રહ્યો છે. દેશમાં એવી રાજનૈતિક સંસ્કૃતિનું ચલાણ વધ્યું છે, જે વૈચારિક રીતે સાંપૂર્ણપણે સામંતી છે. જનતાની સેવા અને જનતા પ્રત્યેની જવાબદારીની ભાવના કરમાઈ ગઈ છે. અમીર અને ગરીબ વચ્ચેનું અંતર વધ્યું છે, બીજી બાજુ દેશમાં થોડીક જગ્યાએ જ ન્યૂનતમ સમર્થન મૂલ્યની ગેરંટી હતી, તે સમાપ્ત થતી જોવા મળે છે.

પાણી જેવી વસ્તુ જે પ્રકૃતિની ભેટ છે અને જે દરેક માટે સુલભ હોવી જોઈએ તે આજે વેચાઈ છે. બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓને આ દેશમાં પાણી વેચીને મરજી મુજબનો નફો કમાવાની છૂટ મળેલી છે. એટલે સુધી કે નદીઓને વેચવાનો ક્રમ શરૂ થઈ ચૂક્યો છે. ભ્રષ્ટાચારની સ્થિતિ ભ્રષ્ટતાની બધી જ સીમારેખાઓને પાર કરી ચૂકી છે. ગરીબમાં ગરીબ મનુષ્યને મળવાપાત્ર સુવિધાઓ જેવી કે રેશનનું અનાજ, વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન, વિધવા પેન્શન પણ રુશવતખોરોની પકડમાં છે. સરકારી કર્મચારી-અધિકારી જનતાનું કામ કરવા છતાં ઉપકાર કરતા જાણાય છે અને તેની ભારે કિંમત વસૂલ કરે છે.

સરકારી હોસ્પિટલોમાં ડોક્ટરો પૂરો સમય આપતા નથી, દવાઓ મળતી નથી. મહિલાઓ વિરુદ્ધના હિંસા-અત્યાચારમાં ભારે વૃદ્ધિ થઈ છે.

દલિત-પીડિતોના નામે શાસન કરનારા નેતા સ્વયં સામંતશાહી વિચારધારાના શિકાર છે. તેમના ઠાઠ-માઠ જોતાં જ ખબર પડે છે, જ્યારે તેમને વોટ આપનારી જનતા એવું જ પછાતપણું ભોગવી રહી છે. સાધારણ જમીન-જાયદાદના નાના મોટા ઝઘડાને કારણે પોલીસચોકીનાં ચક્કર કાપતી રહે છે. જ્યાં તેમનું ભરપેટ શોષણ થાય છે. વ્યવસ્થા એટલી જટિલ થઈ ગઈ છે કે સ્થળે સ્થળે વચેટિયાઓ અને દલાલો વગર કામ ચાલતું નથી. થાકી-હારીને તેમના શરણમાં જવું જ પડે છે. સ્થિતિ સુધરવાને બદલે બગડતી જાય છે અને આપણે સૌ કંઈપૂતળી બની અસહાય બની બધો જ તમાશો જોઈ રહ્યા છીએ.

સવાલ એ છે કે હવે શું કરવું જોઈએ? કાં તો આપણે મૂક દર્શક બની રહીએ અને કોઈ મોટી દુર્ઘટનાની પ્રતીક્ષા કરીએ અથવા મૌન તોડીને આ વ્યવસ્થાને બદલવા માટે આપણી ભૂમિકા નક્કી કરીએ. આ દેશમાં લોકસેવકોની મહત્વપૂર્ણ પરંપરા હમેશાં હાજર રહી છે, જે મૂલ્ય આધારિત વિચારશક્તિ ભર્યા જીવનનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. તેની ચિંતા હમેશાં સમાજનો અંતિમ માનવી હોય છે. લોકસેવકોની આ જીવનધારા શાસનમાં કોઈ રુચિ ન હોવા છતાં પણ રાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થા તથા દેશના ભવિષ્યને માટે હમેશાં ચિંતનશીલ રહે છે. જ્યારે દેશની વ્યવસ્થા ડગમગે છે ત્યારે લોકસેવકોની પરંપરા એને પોતાની ફરજ સમજીને તેને ફરીથી સુધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે. લોકસેવકોની આ પરંપરાને સામાન્ય માનવીના જીવન સાથે જોડાયેલા મુદ્દાઓનું ધ્યાન હમેશાં રહે છે. કોઈ નિહિત સ્વાર્થ ન હોવાના કારણે લોકસેવકોની આ પરંપરામાં હમેશાં એટલું સાહસ હોય છે કે સાચાને સાચું અને ખોટાને ખોટું કહી શકે. એ જ એની વિશેષતા છે અને નિશ્ચિતરૂપે એ જ તેની ઉપયોગિતા અને તાકાત પણ છે.

આચાર્ય ચાણક્ય, સમર્થ ગુરુ રામદાસ, રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધી, વિનોબા અને લોકનાયક જ્યપ્રકાશ નારાયણ

આ સૌએ પોતાના જીવનકાળમાં લોકસેવકોની આ પરંપરાને ટકાવી રાખી અને રાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાને પરિષ્કૃત કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા નિભાવી. તેઓએ ભારતીય સમાજ અને માનવીય સમાજના ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું સ્વપ્ન જોયું. વિનોબાએ તેર વર્ષની પદયાત્રાના અથાક પ્રયત્ન દ્વારા એ બતાવ્યું કે એક મુશ્કેલ સમસ્યાનું માનવીય સમાધાન શું હોઈ શકે છે ? વિનોબાના પ્રયત્નોથી ભારતમાં જેટલા ભૂમિહીનોને જમીન મળી, તેટલી કોઈ અન્યના પ્રયાસથી મળી નથી.

સવાલ એ છે કે આજના યુગમાં અંધકારયુક્ત ડગર માટે પ્રકાશદીપ ક્યાં છે ? ક્યાં છે એ દિશાસૂચક ચંત્ર, જેના આધારે આપણે સમાધાનની શોધમાં નીકળી શકીએ ? શાંતિકુંજ દ્વારા સંચાલિત વિચારક્રાંતિ અભિયાનમાં આ બધા જ પ્રશ્નોના જવાબ સમાયેલા છે. નૈતિક ક્રાંતિ, બૌદ્ધિક ક્રાંતિ તેમજ સામાજિક ક્રાંતિ એ મહત્વપૂર્ણ આયામ છે. વ્યક્તિ નિર્માણ, પરિવાર નિર્માણ અને સમાજ નિર્માણ એના અનિવાર્ય ઉદ્દેશ્ય છે. સ્વસ્થ શરીર, સ્વચ્છ મન અને સભ્ય સમાજ આની ક્રિયાત્મક ગતિવિધિઓનો આધાર છે. સાંસ્કૃતિક સંવેદનાની સજલ ભાવધારા આ રાષ્ટ્રીય જનઆંદોલનના ઊર્જા સ્રોત છે. આધ્યાત્મિક જીવનદષ્ટિ અને પ્રગતિશીલ જીવનદર્શનને આધાર બનાવીને આનું સંપૂર્ણ માળખું ઊભું કરવામાં આવ્યું છે. આ જનઆંદોલન દ્વારા જે નવી યુવાશક્તિ ઊભી થશે, તે આશાનાં નવાં કિરાણો હશે.

નવસર્જનના આ રાષ્ટ્રીય તથા માનવીય આંદોલનમાં આદર્શવાદી યુવક-યુવતીઓની ભૂમિકા મહત્વપૂર્ણ છે. એક આદર્શ સમાજની રચનાનું સ્વપ્ન જોઈ રહેલાં યુવક-યુવતીઓએ પોતાના સંકીર્ણ સ્વાર્થોમાંથી બહાર આવવું પડશે. તેમણે સ્વયંમાંથી અને પરિવારમાંથી બહાર નીકળીને સમાજ અને દેશને પ્રાયશ્ચિત્તા આપવી પડશે. પોત-પોતાની રુચિ પ્રમાણેનાં થોડાંક રચનાત્મક અને સંઘર્ષાત્મક કામોમાં સ્વયંને જોડવા પડશે. ઉદાહરણરૂપે સાક્ષરતા, સ્વાસ્થ્ય, સ્વચ્છતા જેવાં કાર્ય દરેક જગ્યાએ કરી શકાય છે. દુષ્પ્રવૃત્તિ ઉન્મૂલન જેમાં કે - દહેજ પ્રથા વિરોધ, નશા નિવારણ વગેરે કાર્યો માટે પણ પોતાની જાતને સમર્પિત કરી શકાય છે.

આજના સમયમાં યુવાશક્તિ શું કરે ? આને માટે શાંતિકુંજમાં એક વિસ્તૃત યોજનાના સ્વરૂપનું વિચારણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. યુવા શક્તિના નિયોજન અને તેની ઊર્જાને

કાર્યોન્વિત કરવાની બાબતમાં આ મહત્વપૂર્ણ બ્લુપ્રિન્ટ છે. બસ જરૂરિયાત છે - યુવાનોના અંતઃકરણમાં ઊંછળતા ધસમસતા ઉત્સાહની. આવશ્યકતા એ સાહસ અને સમર્પણની છે, જે રાષ્ટ્રીય નવનિર્માણમાં સામેલ થવા માટે વ્યાકુળ છે. જે તમારામાં એ જોશ અને હિંમત છે તો આપ આજે જ સ્વયંને આ નવનિર્માણ આંદોલન સાથે સંબંધ કરી શકો છો. સ્વયંને વિચારક્રાંતિ અભિયાનના એક પ્રાણવાન કાર્યકર્તા બનાવી શકો છો. યુવા શક્તિ દ્વારા પ્રેરિત અને પ્રવર્તિત વિચાર-ક્રાંતિ અભિયાનમાં આ રીતે યુવા-યુવતીઓની વ્યાપક ભાગીદારીથી આ દેશને બચાવવા અને બનાવવાનું એક મોટું આંદોલન દેશભરમાં વ્યાપક સ્તરે ઘણે. એકવીસમી સદીમાં આવી રહેલા ઉજ્જવળ ભવિષ્યની આધારભૂમિ આ જ હશે.

એક વાર ઈશુ પોતાના શિષ્યો સાથે ક્યાંક જઈ રહ્યા હતા. તે જ સમયે એક માણસ દોડતો તેમની પાસે આવ્યો અને પગ પકડીને બોલ્યો, “પ્રભુ! સાચું જીવન જીવતા રહી પરમાત્માની પાસે પહોંચવા માટેનું સાધન કયું હોઈ શકે ?

ઈશુ બોલ્યા, “નમ્રતા, પ્રેમ, દયા, નિરહંકારિતા, સત્ય, અહિંસા, ત્યાગ જેવાં પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધન છે”

ઘનવાન યુવક બોલ્યો, “પ્રભુ, હું તો બાળપણથી જ આ નિયમોનું પાલન કરી રહ્યો છું.”

ઈશુ આ સાંભળીને ખૂબ પ્રસન્ન થયા અને પછી તોજ આત્મીયતાથી બોલ્યા, “આ બધુંજ હોવા છતાં પણ તારામાં એક ઊણપ છે, જે હું જાણું છું. તું તારા નિયમોનું પાલન તો હમેશાં કરતો રહેજે. એક વાત વધારાની કરજે તારા પુરુષાર્થ અને ભગવાને તને જે આપ્યું છે તેને તું જરૂરિયાત હોય એવાને આપી દેજે. આ આદાન-પ્રદાનના શાશ્વત નિયમનું પરિપાલન કરવાથી જ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.” આ આદેશનું પાલન કરવામાં તે ઘનવાન યુવકને ઘણીજ મુશ્કેલી પડી અને તે ત્યાંથી ચૂપચાપ ચાલી નીકળ્યો.

ઈશુ થોડા સમય સુધી તે યુવક તરફ જોતા રહ્યા. પછી શિષ્યોને સંબોધિત કરતાં બોલ્યા, “જુઓ, સંગ્રહ કરનારા લોકોનું પરમાત્મા પાસે પહોંચવું કેટલું મુશ્કેલ છે. તેઓ ફક્ત બે હાથે ભેગું કરવાનું જાણે છે, વહેંચવાનું નહીં.”

“આત્માનં વિદ્ધિ”

સંસારમાં જાગવા માટે ઘણું બધું છે, પરંતુ સૌથી મહત્વપૂર્ણ જાણકારી સ્વયં પોતાના વિશેની છે. તેને જાણી લેવાથી બાકીની જાણકારીઓ પ્રાપ્ત કરવી સરળ થઈ જાય છે. જ્ઞાનનો આરંભ આત્મજ્ઞાનથી થાય છે. જે સ્વયં પોતાને નથી જાણતો, તે અન્યને કેવી રીતે જાણી શકશે ?

આત્મજ્ઞાન મુશ્કેલ છે, તો સરળ પણ ખૂબ છે. બીજી વસ્તુઓ દૂર પણ છે અને તેનો પોતાની સાથે સીધો સંબંધ પણ નથી. કોઈના દ્વારા જ સંસારમાં પ્રસારેલું જ્ઞાન જાણી અને મેળવી શકાય છે, પરંતુ પોતાનું અસ્તિત્વ સૌથી નજીક છે, આપણે તેના અધિપતિ છીએ. આદિથી અંત સુધી તેનામાં સમાયેલા છીએ. આ દૃષ્ટિએ આત્મજ્ઞાન સૌથી સરળ પણ છે. જાણવાયોગ્ય તથ્ય એક જ છે, આવિષ્કૃત કરવા યોગ્ય એક જ ચમત્કાર છે, એ છે પોતાનું અસ્તિત્વ, જેને જાણ્યા પછી બીજું કશું જ પામવાનું બાકી રહેતું નથી.

બહારની વસ્તુઓને શોધવામાં મન એટલા માટે વ્યસ્ત રહે છે કે સ્વયંને જાણવાની ઝંઝટમાંથી બચી શકાય, કેમકે જે સ્થિતિમાં આજે આપણે છીએ, તેમાં અંધારું અને એકાકીપણું દેખાય છે. આ સ્થિતિ ડરામણી છે. સૂમસામ કોને પસંદ હોય ? ખાલીપો કોને ગમે ? મનુષ્યએ પોતે જ પોતાને બિહામણો બનાવી લીધો છે અને તેનાથી ભયભીત બની સ્વયંથી ભાગે છે. આ જ કારણે પોતાને જોવા, જાણવા અને સમજવાની ઈચ્છા થતી નથી અને મન પ્રકુલ્લિત કરવા માટે બહારની વસ્તુઓ શોધતો ફરે છે. આ કેવી વિડંબના !

શું ખરેખર અંદર અંધકાર છે ? શું ખરેખર આપણે એકલા અને સહવાસ વિનાના છીએ ? ના, પ્રકાશનો ન્યોતિપુંજ આપણી અંદર વિદ્યમાન છે અને એક પૂરો સંસાર આપણી અંદર વિરાજમાન છે. તેને જોવા અને પામવા માટે જરૂરી છે કે મોં પોતાની તરફ હોય. પીઠ ફેરવી લેવાથી તો સૂર્ય પણ નજરે પડતો નથી અને હિમાલય તથા સમુદ્ર પણ દેખાતા બંધ થઈ જાય છે. પછી પોતાની જ તરફ પીઠ ફેરવીને ઊભા રહી જઈશું તો શૂન્ય સિવાય બીજું દેખાશે પણ શું ?

બહાર ફક્ત જડ જગત છે, પંચભૂતોમાંથી બનેલું નિર્જીવ. બહિરંગ દૃષ્ટિ લઈને તો આપણે માત્ર જડતા જ જોઈ શકીશું. આપણું જે સ્વરૂપ આંખોથી દેખાય, કાન દ્વારા સંભળાય છે, જડ છે. ઈશ્વરને પણ જે બહાર જોવામાં આવશે તો તેના રૂપમાં જડતા અથવા માયા જ દૃષ્ટિગોચર થશે. જે અંદર છે,

તે જ સાચું છે. આને અંતર્મુખી થઈને જોવું પડે છે. આત્મા અને તેની સાથે જોડાયેલા પરમાત્માને જોવા માટે અંતર્દૃષ્ટિની જરૂર છે. આ પ્રયાસમાં અંતર્મુખી થયા વગર કામ ચાલતું નથી.

સ્વર્ગ, મુક્તિ, સિદ્ધિ, શાંતિ જેવી વિભૂતિઓની શોધ માટે કયાંય બીજે જવાની જરૂર નથી. બહાર ભરી પડેલી જડતાની અંદર ચેતના કેવી રીતે મેળવી શકાય છે ? જેને શોધવાનો તલસાટ છે અને પામવાની ઈચ્છા છે, તે તો અંદર પડેલું જ છે. જેને કંઈ પણ મળ્યું છે, અહીંથી જ મળ્યું છે. કસ્તૂરી ધરાવતું મૃગ ત્યાં સુધી ઉદ્વિગ્ન અને અતૃપ્ત જ ફરતું રહેશે, જ્યાં સુધી પોતાના જ નાભિકેન્દ્રમાં પાસે જ રાખેલી કસ્તૂરીની સુગંધ પર વિશ્વાસ નહીં કરે. બહાર જે પણ કંઈ ચમકી રહ્યું છે, બધું પોતાની જ આંખો અને પ્રકાશનું પ્રતિબિંબ માત્ર છે.

શ્રુતિ કહે છે - સ્વયંને ઓળખો, સ્વયંને પામો અને અમૃતવચનમાં લીન થઈ જાવ. આ વાત ઋષિઓએ પણ કહી છે અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ આને જ બધી ઉપલબ્ધિઓનો સાર કહ્યો છે, કેમકે જે બહાર દેખાઈ રહ્યું છે, તે અંદરના તત્ત્વનો જ વિસ્તાર છે. જે સ્તરનું પોતાનું અસ્તિત્વ હોય છે તે જ સ્તરે સંસારનું સ્વરૂપ દેખાય છે. આપણને જે બહાર જોવાનું પસંદ હોય, તેને અંદરથી શોધી કાઢીએ. આ જ અન્વેષણની ચરમ સીમા છે. દુઃખ, દારિદ્ર્ય, શોક, સંતાપ અને અભાવ-ઉદ્વેગનું નિવારણ કરવા માટે આ જડ તત્ત્વોના અંતરંગમાં જામેલાં મૂળિયાંને ખોદવાં પડશે. અંદરનો દીપક પ્રગટશે ત્યારે જ બહાર ફેલાયેલા અંધકારનું સમાધાન થશે. જે કાંઈ આપણે માટે અભીષ્ટ અને આવશ્યક છે, તેની સમસ્ત સંભાવનાઓ આપણી અંદર સુરક્ષિત રાખેલી છે. જરૂરિયાત ફક્ત તેનો પ્રયોગ કરવાની છે. સ્વયંના અસ્તિત્વને ઉપયોગમાં લેવાનું જે આપણને આવડ્યું હોત તો આપણે બીજા ઈશ્વર બની શકવાને સમર્થ હોત. સ્વયંને ખોઈને આપણે ફક્ત ગુમાવ્યું જ છે. બહાર શોધ કરવામાં જીવન ખર્ચી નાખ્યું, પણ મળ્યું કશું જ નહીં. બહાર કશુંક હોત તો મળત.

અનાત્મ તત્ત્વોની ગંદકી જે અંદર ભરી પડી છે, તેને કાઢી નાંખીએ તો બાકી એ જ રહે છે, જે આપણું સ્વરૂપ છે. કશુંક પામવા માટે, કશુંક ગુમાવવા માટે તપ-સાધના કરવામાં આવે છે. આત્મા સ્વયં તો ઉપલબ્ધ છે જ, તેને મેળવવા માટે

કશું જ કરવાનું નથી. કહેવાની વાત એટલી જ છે કે જે બિનઉપયોગી અને અવાંછનીય આપણી અંદર ભર્યું પડ્યું છે, તેને કાઢીને ફેંકી દઈએ. આ પરિશોધન જ ઉપલબ્ધિનું નિમિત્ત બની જાય છે.

કોઈ તત્ત્વવેત્તાને જિજ્ઞાસુએ પૂછ્યું, “ગુરુદેવ ! તપ-સાધના દ્વારા આપે શું મેળવ્યું ?” તેમણે જવાબ આપ્યો, “ખોયું ઘણું, મેળવ્યું કશું જ નહીં.” જિજ્ઞાસુએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું, “આ કેવું?” જ્ઞાનીએ કહ્યું, “જે ખોવા લાયક વિષય-વિકાર અને અજ્ઞાન-અંધકારનાં અનાત્મ તત્ત્વો અંદર ધર કરી બેઠાં હતાં, તેમને સાધનાથી માત્ર બહાર કાઢવાં છે. પોતાની મેળે જ ખાલી કરી નાંખ્યું.” આ રીતે સાધક સાધનામાં માત્ર ને માત્ર ગુમાવે જ છે, પામતો કશું જ નથી. આપણે સ્વપ્ન ખોઈએ છીએ, ત્યારે સત્ય પામીએ છીએ.

રોવર ગોડલ પોતાનાં પુસ્તક ‘ધી કન્ટેન્મેન્ટેરી સાયન્સીસ એન્ડ ધી લિવરેટિવ એક્સપીરિયન્સીસ ઓફ યોગા’ માં લખે છે, “મનુષ્યએ પોતે વાસ્તવમાં શું છે એ જાણતાં પહેલાં અત્યાર સુધીનાં જાણેલાને ભૂલવું પડશે. વર્તમાન નકારાત્મક માન્યતાઓના કારણે જ માનવ પોતાની અંદર સ્થૂળ અલંવાદ સાથે જોડાયેલી મિથ્યા માન્યતાઓ સાથે પરિચિત થઈ શક્યો છે. આત્મિક પ્રગતિ માટે આપણે આત્મબોધનું પ્રશિક્ષણ શરૂઆતથી જ લેવું પડશે, કેમકે જેના ઉપર આત્મોન્નતિ નિર્ભર છે તે તથ્યોને એક રીતે આપણે ભુલાવી દીધાં છે.”

મહર્ષિ રમાણ કહે છે, “સ્વયંને જાણવાનો પ્રયત્ન કરો. પોતાના સ્વરૂપને સમજો અને જેને માટે જન્મ લીધો છે, તેના પર વિચાર કરો. તમને દિશા મળશે અને સાચી દિશામાં પગ ચાલી નીકળશે તો તે પ્રાપ્ત કરીને રહેશો, જે પામ્યા વગર અપૂર્ણતા અને અતૃપ્તિ ઘેરીને જ રહેશે.”

સ્વામી વિવેકાનંદ આ સંદર્ભમાં એક કથા કહેતા હતા, “એક તત્ત્વજ્ઞાની પોતાની પત્નીને કહી રહ્યા હતા, સંધ્યા આવવાની છે, કામ આટોપી લો. કુટિરની પાછળ એક સિંહ આ સાંભળી રહ્યો હતો. તે સમજ્યો કે સંધ્યા કોઈ મોટી શક્તિ છે, જેનાથી ગભરાઈને આ નિર્ભય રહેનારા જ્ઞાની પણ પોતાનો સામાન એકઠો કરવાને વિવશ થયા છે. સિંહ ચિંતામાં પડી ગયો. તેને સંધ્યાનો ડર સતાવવા લાગ્યો.

નજીકમાં ઘાટ પર ધોબી દિવસ આથમતાં પોતાનાં કપડાં ભેગાં કરીને ગધેડા પર લાદવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. જ્યેં તો ગધેડો ગાયબ. તેને શોધવામાં વાર થઈ ગઈ. રાત ઊતરી આવી અને પાણી વરસવા લાગ્યું. ધોબીને એક બાજુની ઝાડીમાંથી ખડખડ અવાજ સંભળાયો, સમજ્યો ગધેડો છે, તો લાકડી વડે તેને પીટવા લાગ્યો, ધૂર્ત અહીં છુપાઈને બેઠો

છે. સિંહ ડરથી થરથર કાંપવા લાગ્યો. ધોબી તેને ધસડી લાવ્યો અને કપડાં લાદીને ઘર તરફ ચાલી નીકળ્યો. રસ્તામાં એક બીજો સિંહ મળ્યો. તેણે પોતાના સાથીની દુર્ગતિ જોઈ તો પૂછ્યું, આ શું થયું ? તું શા માટે આવી રીતે ભાર ઊંચકીને ફરી રહ્યો છે ? સિંહ બોલ્યો- “સંધ્યાની ચુંગલમાં ફસાઈ ગયો છું. એ ખરાબ રીતે પીટે છે અને આટલું વજન લાદે છે.”

સિંહને કષ્ટ આપનારી સંધ્યા નહીં પણ તેની ભ્રાન્તિ હતી, જેના કારણે ધોબીને કોઈ મોટો દેવ-દાનવ સમજી લીધો અને તેનો ભાર અને પ્રહાર માથું હલાવ્યા વગર સ્વીકારી લીધો. આ તો એક માત્ર દષ્ટાંત છે, આપણી સ્થિતિ આવી જ છે. પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપને ન સમજવું અને સંસારની સાથે જડ પદાર્થો સાથે પોતાના સંબંધોનો યોગ્ય તાલમેલ મેળવી ન શકવાની ગરબડે જ આપણને તે વિપન્ન પરિસ્થિતિ ઓમાં ધકેલી દીધા છે, જેમાં અંધકાર સિવાય બીજું કશું દેખાતું જ નથી. આ ભ્રાન્તિને જ ‘માયા’ કહે છે. માયાને જ ‘અંધન’ કહેવામાં આવી છે અને દુઃખનું કારણ જાણાવવામાં આવી છે. આ માયા બીજું કશું જ નહીં, વાસ્તવિકતાથી અપરિચિત રાખનારું અજ્ઞાન જ છે.

ગીતામાં માયાની વ્યાખ્યા અને પ્રતિક્રિયા સમજાવતાં ભગવાને કહ્યું છે - અજ્ઞાનેનાવૃતં જ્ઞાનં તેન મુહ્યન્તિ જન્તવ. જ્ઞાન અજ્ઞાન દ્વારા ઢાંકી દેવામાં આવ્યું છે, આ કારણે દરેક પ્રાણી મોહને પ્રાપ્ત થાય છે.

નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ
પોતાની યોગમાયાથી ઢંકાયેલો હોવાના કારણે હું સૌને માટે દશ્ય નથી.

દૈવી હ્યેષા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા
ત્રણ ગુણોથી યુક્ત આ મારી માયાને પાર કરવી ઘણી જ મુશ્કેલ છે.

શરીરને આત્મા સમજી બેસવાથી, શરીરનાં સુખ-દુઃખ, લાભ-નુકસાન અને સંયોગ-વિયોગને આત્મા પર ઘટિત થયેલો માની લેવાથી મનુષ્ય દુઃખી થાય છે. ઉપલબ્ધિઓને બદલે જે પોતાનું ધ્યાન આત્માના નિર્મળ, નિર્વિકાર સ્વરૂપમાં કેન્દ્રિત રહે અને જીવનોદ્દેશની પૂર્તિ માટે કર્તવ્ય કર્મો કરતા રહી દિવ્ય વિચારોમાં રમાણ કરવાની પ્રવૃત્તિ અપનાવી લેવામાં આવે તો ન તો દુઃખની ગુંજાઈશ રહેશે, ન શોકની. પોતાને આત્મા બનાવી આ સંસારને પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ માનીને પરમાત્મા માટે આત્મા દ્વારા પ્રસ્તુત કરવામાં આવનાર અનુદાન, કર્તવ્ય-કર્મને અપનાવતાં રહી જીવનયાત્રા પૂરી કરવા લાગીએ તો અજ્ઞાનતાને કારણે માયાબદ્ધ જીવ ડગલે ને પગલે જે ભોગવતો હોય છે તે બધાં જ દુઃખ દૂર થઈ જશે.

સોનું બનાવવાની વિદ્યા.

મગધ દેશનો એક રાજા હતો. તેનું નામ હતું - ચિત્રાંગદ. તે પોતાની પ્રજાના સુખ-દુઃખની તપાસ કરવા માટે રાજ્ય ભરમાં ભ્રમણ કરવા નીકળ્યો. જૂના સમયમાં યાત્રા માટેનાં આજ જેવાં સાધનો ન હતાં. રેલવે કે મોટર ન હતી, પાકી સડકો પણ ન હતી. દૂર દેશમાં જવા માટે ગાઢ જંગલોને પાર કરવાં પડતાં હતાં. રાજા પોતાની યાત્રા કરતો કરતો એક મોટા જંગલમાંથી પસાર થયો.

દિવસભરની યાત્રાને લીધે બધા લોકો થાકી ગયા હતા. તેઓ ક્યાંક વિશ્રામ કરવાની ચિંતામાં હતા કે સામે એક સુંદર સરોવર નજરે પડ્યું. ચારે તરફ હરિયાળી હતી, સુંદર પુષ્પો ખીલ્યાં હતાં, પક્ષીઓના કલરવને કારણે તે સ્થાન ઘણું જ શોભી રહ્યું હતું. આ રમણીય સ્થાનને જોઈ રાજા ખૂબ પ્રસન્ન થયો અને રાત્રે ત્યાં જ વિશ્રામ કરવાનો હુકમ આપી દીધો. દરેક વ્યક્તિ પોતાનો થાક ઉતારવા લાગી.

નજીકમાં એક કુટિર દેખાઈ. રાજાએ નોકરોને તપાસ કરવા માટે મોકલ્યા, “જુવો તો આ કુટિરમાં કોણ રહે છે ?”

નોકર ત્યાં પહોંચ્યા. જોયું કે એક મહાત્મા ભગવાનનું ભજન કરી રહ્યા છે. નોકરોએ જો જોયું તે રાજાને જણાવ્યું. રાજાએ વિચાર્યું, આ એકાંત વનમાં ભજન કરનારો સાધુ નક્કી ધનના અભાવમાં દુઃખ ભોગવી રહ્યો હશે. અમે આજે તેના આશ્રમમાં આવ્યા છીએ, રાજાનો ધર્મ છે કે પોતાના રાજ્યમાં મહાત્માને દુઃખ પડવા ન દે. એટલા માટે તેને થોડું ધન આપવું જોઈએ.

રાજાએ દૂત દ્વારા મહાત્માજી માટે થોડી ધનરાશિ મોકલી. દૂત સાધુ પાસે પહોંચી હાથ જોડી બોલ્યો, “મહારાજ ! આજે આપના આશ્રમમાં આ મગધ દેશનો રાજા ચિત્રાંગદ આવ્યો છે. તેમણે આ ધન તમારે માટે મોકલ્યું છે.”

થેલી જોઈ સાધુ મલકાયા અને તેમણે ધીમા સ્વરે કહ્યું - “આ ધન કોઈ ભૂખ્યા - નાગાઓને આપી દેજો, મારે આની જરૂર નથી.” વારંવાર આગ્રહ કરવા છતાં પણ જ્યારે સાધુએ આ પ્રકારનો જ જવાબ આપ્યો, ત્યારે દૂત નિરાશ

થઈ પાછો આવ્યો અને રાજાને સાધુનો ઉત્તર કહી સંભળાવ્યો.

રાજાએ વિચાર્યું - સાધુને કદાચ વધુ ધનની આવશ્યકતા હશે. આ થોડી રાશિને જોઈને તે અસંતુષ્ટ થયો હશે, એટલા માટે આનો ઈન્કાર કર્યો છે. ફરીથી રાજાએ તે રાશિમાં થોડી ઉમેરીને મોકલી. ફરીથી સાધુએ એ જ જવાબ આપ્યો. રાજાએ ક્રમશઃ ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી વાર પણ તે રાશિ થોડી થોડી વધારીને મોકલી, પરંતુ સાધુ ટસના મસ ન થયા. તેમણે એ જ જવાબ આપ્યો, “મારે ધનની કોઈ જ જરૂરિયાત નથી.”

હવે તો રાજાનું કુતૂહલ ઘણું જ વધ્યું અને તે પોતે સાધુ પાસે જવા નીકળ્યો.

દુનિયાની ત્રણ મૂર્ખતાઓ ઘણીજ ઉપહાસાસ્પદ હોવા છતાં પણ કેટલી વ્યાપક બની ગઈ છે, તે જોઈને આશ્ચર્ય થાય છે. પહેલી એ કે લોકો ધનને શક્તિ માને છે. બીજી એ કે પોતાને સુધાર્યા વગર બીજાને ધર્મોપદેશ આપે છે. ત્રીજી એ કે શ્રમથી બચતા રહીને પણ આરોગ્યની ઈચ્છા રાખે છે.

રાજાએ મહાત્માને પ્રણામ કર્યાં અને પાસે પડેલી ચટાઈ ઉપર બેસી ગયો. ચિત્રાંગદે સાધુને કહ્યું, “ભગવન ! આપ શા માટે મારા ધનનો સ્વીકાર નથી કરતા ? જીવન નિર્વાહની ઉપયોગી વસ્તુઓ ધન દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. આનાથી આપના નિર્વાહની જરૂરિયાત પૂરી થશે. ધન ગ્રહણ કરી મને કૃતાર્થ કરો.”

સાધુ સહજ સ્વાભાવિક હાસ્ય સાથે બોલ્યા, “રાજન્ ! ધન પરત કરવાનું માતું તાત્પર્ય એ નહોતું કે આપે મોકલાવેલું ધન ઓછું છે કે તેમાં કોઈ દોષ છે. વાત ફક્ત એટલી જ છે કે મને તમારા ધનની આવશ્યકતા જ નથી. મારી જરૂરિયાત

માટે મારી પાસે ધન છે.” રાજાએ આશ્ચર્ય સાથે પૂછ્યું - “આપની કુટિરમાં તો કશું પણ નજરે પડતું નથી, તો પછી તે ધન ક્યાં છે ?”

મહાત્મા રાજાનું કલ્યાણ કરવા ઈચ્છતા હતા. સાધુઓ નો સ્વભાવ જ અન્યનું કલ્યાણ કરવાનો હોય છે. પોતાની અંતર્દષ્ટિથી રાજાની મનોદશા જાણી લીધી અને તેને રસ્તા પર લઈ આવવા સુધીની યુક્તિ પણ વિચારી લીધી. તેમણે રાજાના કાનની પાસે મોં લાવી ધીરથી કહ્યું - “હું રસાયણ વિદ્યા જાણું છું, તાંબામાંથી સોનું બનાવી લઉં છું.” રાજા ચૂપચાપ પાછો ફરી ગયો.

ચિત્રાંગદને આખી રાત ઊંઘ ન આવી. તે વિચારતો રહ્યો કે કોઈપણ રીતે હું રસાયણ વિદ્યા શીખી લઉં તો કેવું સારું ! ખજાના સોનાથી ભરેલા રહે, હજારો ગણો વૈભવ વધી જાય અને સમગ્ર પૃથ્વીનો સ્વામી થઈ જાઉં. જાતજાતનાં સોનેરી દૃશ્યો મસ્તિષ્કમાં ફરવા લાગ્યાં. કોઈ પણ રીતે આ વિદ્યાને શીખું. રાજાનું મન વ્યાકુળ થઈ રહ્યું હતું. ક્યારે સવાર પડે, ક્યારે સાધુની પાસે પહોંચું. એક - એક ક્ષણ વર્ષની જેમ પસાર થતી લાગતી હતી. ખૂબ મુશ્કેલીથી રાત પસાર કરી. સૂરજ ઉપર આવતાં નિત્યકર્મથી પરવારી રાજા કુટિર તરફ લપક્યો. મહાત્માજી ભજનમાં મગ્ન થઈ બેઠા હતા. તેમનાં ચરણોમાં રાજા લાંબો થઈ ગયો. સાધુએ તેને ઊભો કરી બેસાડ્યો અને કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. રાજાએ કહ્યું - “ભગવન્ ! કોઈ પણ રીતે મને પણ તે રસાયણ વિદ્યા શીખવાડો, જેના વડે સોનું બનાવી શકું. આનાથી મારું જીવન સફળ થઈ જશે.”

પોતાની યુક્તિ સફળ થતી જોઈ સાધુ મનોમન ઘણા પ્રસન્ન થયા અને કહ્યું - “રાજન્ ! હું તમને શીખવાડીશ, પરંતુ તેને માટે થોડો સમય જોઈએ. તમે નિત્ય મારી પાસે આવતા રહો, એક વર્ષ પછી તમને તે વિદ્યા શીખવાડી દઈશ.” રાજાએ આનો સ્વીકાર કર્યો અને પોતાને રહેવા માટે એવી વ્યવસ્થા કરી કે નિત્ય સાધુની પાસે આવીને તેમની સાથે સત્સંગ કરી શકે. ઉચ્ચ આત્માઓ મુખથી કહીને અથવા શરીર દ્વારા કાર્ય કરીને જ નહીં પરંતુ આધ્યાત્મિક બળથી પણ સંબંધ રાખનારાઓમાં વિચિત્ર પરિવર્તન કરી નાંખે છે. રાજા સાધુની નજીકનાં વાતાવરણમાં બેસતો અને તેમની વિચાર ગંગામાં સ્નાન કરી પવિત્ર થઈ જતો.

આ ક્રમ નિત્ય ચાલવા લાગ્યો. માયા-મમતાના દ્વંદ્વ તેનાથી છૂટવા લાગ્યા અને આત્માના પવિત્ર સ્વરૂપનું દર્શન તે કરવા લાગ્યો. સોનું બનાવવા માટેની જે વ્યાકુળતા હતી, તે આધ્યાત્મિક શાંતિમાં પરિણત થવા લાગી. રાજાનું મન ભગવાનનાં ચરણોમાં રસ લેવા લાગ્યું. જેમ જેમ દિવસો પસાર થવા લાગ્યા તેમ તેમ તેનું પરિવર્તન ઝડપથી વધવા લાગ્યું.

પૂરું એક વર્ષ પસાર થઈ ગયું. હવે રાજા સ્વયં એક મહાત્મા, સંસારનો સાચો અર્થ સમજનારો આદર્શ ત્યાગી બની ગયો હતો. સાધુએ તે દિવસે રાજાને પોતાની નજીક બેસાડ્યો અને માથા પર હાથ ફેરવતાં પૂછ્યું - “વત્સ ! રસાયણ વિદ્યા શીખવી છે ?”

રાજાએ ગુરુ ચરણોમાં માથું નમાવી દીધું અને કહ્યું. “પ્રભો ! હવે તો હું સ્વયં રસાયણ બની ગયો છું, હવે બાકી શું રહી ગયું છે શીખવાનું ? મારે હવે કોઈ નશ્વર વિદ્યા શીખવાની જરૂરિયાત રહી નથી.”

રાજા ખરેખર સાચી રસાયણ વિદ્યા શીખી ગયો હતો સોનાના કે લોખંડના પહાડ જમા કરીને તેને હવે કશું જ કરવાનું ન હતું.

દીપું સમુદ્રમાં પડ્યું અને પોતાની સત્તા લુપ્ત થતી જોઈને દુઃખ વ્યક્ત કરવા લાગ્યું. સમુદ્ર બોલ્યો, બાળક, મહાનતામાં સમર્પણ કરી કોઈ નુકસાનીમાં રહ્યું નથી !

સમુદ્રનું પાણી વરાળ થઈ વાદળ બની ગયું સ્વાતિ નક્ષત્રમાં વરસ્યું, તો દીપું છીપમાં પડીને મોતી બની ગયું.

દીપાને જૂની ખિન્નતા અને સમુદ્રની સાંત્વના યાદ આવી. તેણે અનુભવ્યું કે મહાનતા પ્રત્યે સમર્પણ કરવામાં નુકસાનીનો સોદો નથી.

શિષ્ય સંજ્ઞવનીમાં સદ્ગુરુ પ્રેમનો રસ છે. જે કોઈ આનું સેવન કરી રહ્યા છે, તેમને આ સત્યની રસાનુભૂતિ થઈ રહી છે. ગુરુભક્તિથી ભીનાં નયન, ગુરુ પ્રેમથી રોમાંચિત તન-મન, અંતઃકરાણ આ જ તો છે શિષ્યનો પરિચય. જે શિષ્યત્વની સાધના કરી રહ્યા છે, તેમની અંતર્યેતનામાં દિન-પ્રતિદિન પોતાના ગુરુદેવની છબી ઊભી થતી જાય છે. બાહ્ય જગતમાં પણ બધાં રૂપો અને આકારોમાં સદ્ગુરુની ચેતના જ વસે છે. ગુરુપ્રેમમાં રૂબનારાના અસ્તિત્વમાંથી દ્વેતનો આભાસ નાશ પામે છે. બે વિરોધી ભાવ, બે વિરોધી અસ્તિત્વ એક જ સ્થાન પર, એક જ સમયે પ્રગાઠ રૂપે રહી શકતા નથી. પ્રેમથી છલકાતા હૃદયમાં ક્યારેય ઘુણા ઉછરી શકતી નથી. જ્યાં ભક્તિ છે, ત્યાં દ્વેષ રહી શકતો નથી. સમર્પિત ભાવનાઓના પ્રકાશપુંજમાં ઈર્ષ્યાના અંધારપટ માટે કોઈ જગ્યા નથી.

સંક્ષેપમાં, દ્વેતની દુર્બળતાનું શિષ્યની ચેતનામાં કોઈ જ સ્થાન નથી. પોતાનો - પારકાનો ભેદ, મારા અને તારા ની ભેદરેખાઓ અહીં ખેંચી શકાતી નથી. જે કોઈ કારણસર અંતર્મનના કોઈ ખૂણામાં આનાં નિશાન પડેલાં છે તો તેને તુરંત ભૂંસી નાખવાં જોઈએ, કેમકે દ્વેતની ભાવના ગમે તે રૂપમાં કેમ ન હોય, શિષ્યત્વની વિરોધી છે, કેમકે દ્વેત ફક્ત બાહ્ય જગતને જ નથી વહેંચતું, અંતર્જગતને પણ વિભાજિત કરે છે. આને એ રીતે પણ કહી શકાય કે જેની અંતર્યેતના વિભાજિત છે, વહેંચાયેલી - વેરાયેલી છે, એ જ બહારની દુનિયામાં દ્વેતનો દુર્ભાવ જોઈ શકે છે. આખરે અંતર્જગતની પ્રતિચ્છાયા જ તો બાહ્ય જગત છે.

એટલા માટે શિષ્યત્વની મહાસાધનાના સિદ્ધજનોએ આ માર્ગ પર ચાલનારા પશિકોને ચેતવાણીભર્યાં સ્વરોમાં શિષ્ય સંજ્ઞવનીના ત્રીજા સૂત્રનો ઉપદેશ આપ્યો છે. તેમણે કહ્યું છે - “દ્વેત ભાવના સમગ્ર રૂપે દૂર કરો. એ ન વિચારો કે તમે ખરાબ મનુષ્યથી અથવા મૂર્ખ મનુષ્યથી દૂર રહી શકો છો. અરે ! એ તો તમારાં જ રૂપ છે. ભલેને તમારાથી અલગ અથવા ગુરુદેવથી થોડાં ઓછાં તમારાં રૂપ હોય, છતાં પણ છે.

તો તમારાં જ રૂપ. યાદ રહે કે સમગ્ર સંસારનાં પાપ અને તેની લજ્જા, તમારી પોતાની લાજ તથા તમારું પોતાનું પાપ છે. યાદ રહે કે તમે સંસારનાં એક અંગ છો, સર્વથા અભિન્ન અંગ અને તમારાં કર્મ ફળ એ મહાન કર્મફળ સાથે મજબૂત રીતે જોડાયેલાં છે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરતાં પહેલાં તમારે બધાં જ સ્થાનોમાંથી થઈને નીકળવાનું છે, અપવિત્ર અને પવિત્ર સ્થાનોમાંથી સરખી રીતે.”

આ સૂત્રને એ લોકો જ સમજી શકે છે, જે પોતાના ગુરુદેવના પ્રેમમાં રૂબેલા છે. જે આ અનુભવના રસને ચાખી રહ્યા છે, તે જાણે છે કે જ્યારે પ્રેમ ઊંડો હોય છે ત્યારે પ્રેમ કરનારા ખોવાઈ જાય છે, ફક્ત પ્રેમ જ બચે છે, જ્યારે ભક્ત પોતાની પૂરી લીનતામાં હોય છે ત્યારે ભગવાન અને ભક્તમાં કોઈ અંતર હોતું નથી. જે અંતર હશે તો ભક્તિ અધૂરી છે. સાચું કહો તો ભક્તિ છે જ નહીં. ત્યાં ભક્ત અને ભગવાન પરસ્પર એક થઈ જાય છે. બંનેની વચ્ચે એક જ અસ્તિત્વ રહી જાય છે. પ્રેમ અને ભક્તિમાં અદ્વેત જ છલકે અને ઝલકે છે.

સાચું એ છે કે સંપૂર્ણ અસ્તિત્વ એક છે. આમાંથી કોઈ તે અસ્તિત્વથી અલગ કે ભિન્ન નથી. આપણે કોઈ દ્વીપ નથી. આપણી સીમાઓ કામચલાઉ છે. આપણે કોઈ પણ સીમાઓ પર સમાપ્ત થતા નથી. સાચું કહીએ તો કોઈ બીજું છે જ નહિ. તો પછી અન્યની સાથે જે થઈ રહ્યું છે, સમજો કે તે પોતાની સાથે બની રહ્યું છે. થોડે દૂર જ ભલે પણ થયું છે તો આપણી જ સાથે. ભગવાન મહાવીર, બુદ્ધ અથવા મહર્ષિ પતંજલિએ અહિંસાનાં જે ગુણગાન ગાયાં, તેની પાછળ પણ આવું જ અદ્વેત દર્શન છે. આનો સંપૂર્ણ અર્થ એટલો જ છે કે શિષ્ય હોવા છતાં પણ જે આપણે કોઈને દુઃખ પહોંચાડી રહ્યા છીએ અથવા મારી રહ્યા છીએ તો વાસ્તવમાં આપણે ગુરુઘાત કે આત્મઘાત જ કરી રહ્યા છીએ. કારણ કે ગુરુદેવની ચેતનામાં આપણી ચેતનાની સાથે સમગ્ર પ્રાણીઓની ચેતના સમાયેલી છે.

ધ્યાન રહે, જ્યારે એક નાનકડો વિચાર આપણી અંદર ઊગે

છે તો સંપૂર્ણ અસ્તિત્વ તે સાંભળે છે. થોડોક ભાવ પણ આપણા હૃદયમાં ઊઠે છે તો સમગ્ર અસ્તિત્વમાં તેનો અંકાર સંભળાય છે. એવું નથી કે આજે જ પણ અનંતકાળ સુધી આ અંકાર સંભળાશે. આપણું આ નામ ભલે ખોવાઈ જાય. આપણું નામનિશાન ભલે ન રહે, પરંતુ આપણે ક્યારેક જે ઈચ્છ્યું હતું, જે ક્યારેક કર્યું હતું, જે ક્યારેક વિચાર્યું હતું, આપણે ક્યારેક જે ભાવના રાખી હતી એ તમામ આ અસ્તિત્વમાં ગૂંજી રહેશે. કારણ કે આપણે અહીંથી ભલે ખતમ થઈ જઈશું, પરંતુ ક્યાંક બીજે પ્રગટ થઈશું. આપણે અહીંથી ભલે ખોવાઈ જઈએ, પરંતુ કોઈ બીજી જગ્યાએ આપણું બીજા ફરીથી અંકુરિત થશે.

આપણે જે કરીએ છીએ તે ખોવાવાનું નથી. આપણે જે છીએ તે પણ ખોવાવાનું નથી, કારણ કે આપણે એક વિરાટનો હિસ્સો છીએ, લહેર સમાપ્ત થઈ જાય છે, સાગર જેવો છે તેવો જ રહે છે. અને જે લહેર સમાપ્ત થઈ ગઈ તેનું જળ પણ સાગરમાં જ બચી રહે છે. એ બરાબર છે કે એક લહેર ઊઠે છે, બીજી ખતમ થઈ જાય છે, અંતે તો લહેર એક જ છે. અંદર - નીચે જોડાયેલી છે અને જે જળમાંથી ઊઠી રહી છે. તે જ જળમાં ખતમ થઈ રહી છે, એ જ જળમાંથી બીજી લહેર ઊઠે છે. આ બન્નેની નીચેની સપાટીમાં કોઈ અંતર નથી. આ એક જ સાગરનો ખેલ છે. આ જગતમાં બધું જ લહરવત્ છે, વૃક્ષ પણ એક લહેર છે અને પક્ષી પણ. પથ્થર લહેર છે, તો મનુષ્ય પણ. જો આપણે એક મહાસાગરની લહેર છીએ તો તેનો વ્યાપક નિષ્કર્ષ એ જ છે કે દ્વૈત ખોટું છે. એનું કોઈ સ્થાન નથી.

પરમેશ્વર સાથે એક થઈ ચૂકેલા ગુરુદેવની ચેતના મહાસાગર જેવી છે. સમસ્ત અસ્તિત્વ તેમનામાં સમાયેલું છે. આપણાં પ્રત્યેક કર્મ, ભાવ અને વિચાર એમના તરફ જાય છે, તે ભલે ગમે તેને માટે કરવામાં આવ્યાં હોય. એટલા માટે જ્યારે આપણે કોઈને દુઃખ પહોંચાડીએ છીએ, આઘાત પહોંચાડીએ છીએ તો આપણે કોઈ બીજાને નહિ, સદ્ગુરુને દુઃખ પહોંચાડીએ છીએ, તેમને દુઃખી કરીએ છીએ. આ કથન કલ્પના નહિ સત્ય છે. મહાન શિષ્યોના જીવનની જીવંત અનુભૂતિ છે. શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસના એક શિષ્યએ બળદના પગને ઈજા પહોંચાડી. પછી તે દક્ષિણેશ્વર આવીને પરમહંસ દેવની સેવા કરવા લાગ્યો. સેવા

કરતી વખતે તેણે જ્યેં કે ઠાકુરના પગ પર ઈજાનું નિશાન હતું. પૂછવાથી ઠાકુરે જણાવ્યું. અરે, તું ઈજા વિશે શું પૂછે છે ? આ ઈજા તો તે જ મને પહોંચાડી છે. સત્ય સાંભળીને તેનું અંતઃકરણ દુઃખથી ભરાઈ ગયું.

મહાન શિષ્યોના અનુભવના ઉજ્જસમાં પરખીએ આપણે આપણને. શું સાચે જ આપણે આપણા ગુરુદેવને પ્રેમ કરીએ છીએ ? શું આપણા મનમાં સાચે જ તેમના માટે ભક્તિ છે ? જો હા, તો આપણા અંતઃકરણે સૌ પ્રત્યે પ્રેમથી ભરેલા રહેવું જોઈએ. પાપી હો કે પુણ્યાત્મા, કોઈનેય દુઃખ પહોંચાડવાનો આપણને અધિકાર નથી, કારણ કે સૌમાં આપણા ગુરુદેવ સમાયેલા છે. અપવિત્ર અને પવિત્ર કહેવાતાં તમામ સ્થાનો પર એમની જ ચેતના વ્યાપ્ત છે. એટલા માટે આપણા મનમાં કોઈનાય માટે કોઈ પણ પ્રકારનો દ્રેષ-દુર્ભાવ ન હોવો જોઈએ, કારણ કે આ જગતમાં ગુરુદેવથી અલગ કશું જ નથી. એ બધું એમના જ ચેતન્યનો હિસ્સો છે. એમની ચેતનાના મહાસાગરની લહેરો છે. એથી શિષ્યવની સાધનામાં જોડાયેલા સાધકોએ સદા શ્રેષ્ઠ ચિંતન, શ્રેષ્ઠ ભાવના અને શ્રેષ્ઠ કર્મો દ્વારા તેમનું અર્ચન કરતા રહેવું જોઈએ. ❀

એક સંતની પાછળ એક માણસ ગાળો બોલતો બોલતો જઈ રહ્યો હતો. સંત ખૂબ શાંત ભાવે પોતાના માર્ગે ચાલ્યા જતા હતા. તે આખો વિસ્તાર જંગલનો હતો. એ વિસ્તાર પૂરો થઈ જતાં જ્યાંથી વસતિ દેખાવા લાગી ત્યાં સંત અટકી ગયા અને એ માણસને કહ્યું, “માઈ, હું અહીં રોકાઈ ગયો છું. હવે જેટલી ઈચ્છા હોય એટલી ગાળો મને દઈ દે.”

“આવું કેમ ?” એ દુષ્ટ માણસે પૂછ્યું.

“માઈ, એવું એટલા માટે કે આ વસતિના લોકો મારામાં શ્રદ્ધા રાખે છે, મને માને છે. એમની સામે તું મને ગાળો દઈશ તો તેઓ તને જરૂર સજા કરશે.”

“તો એનાથી તને શું ?” એ દુષ્ટે ફરી પૂછ્યું.

“તને હેરાન કરશે તો મને બહુ તકલીફ પડશે. તું આટલે દૂર સુધી મારી પાછળ પાછળ આવ્યો છે તો મને તારા પ્રત્યે રનેહ થઈ ગયો છે.” સંતે પ્રેમથી સમજાવતાં કહ્યું.

એ દુષ્ટ માણસ સંતનાં ચરણોમાં ઢળી પડ્યો. બાપો છો, એ સંત કોણ હતા ? એ હતા શિવાજીના ગુરુ સમર્થ રામદાસ.

ગુરુકૃપાથી અસંભવ પણ સંભવ.

ગુરુગીતા ગુરુભક્તિનું સુમધુર ગાયન છે. સદ્ગુરુની ભક્તિથી સાધકને બધું જ સહજ સુલભ થઈ જાય છે. ગુરુપ્રેમની છાયામાં રહેનારો શિષ્ય જીવનનાં બધાં જ વિધનો-અડચણોથી અનાયાસે જ સુરક્ષિત-સંરક્ષિત રહે છે. જેમના અંતઃકરણમાં ગુરુભક્તિનો ઉદય થયો છે એ લોકો ધન્ય છે. કેમકે આનો ઉદય થવાથી સાધકનું અંતઃકરણ હમેશાં દિવ્ય આલોકથી આલોકિત રહે છે. અધ્યાત્મવિદ્યાની બધી રહસ્યાત્મક પ્રક્રિયાઓ આપોઆપ જ તેના અંતઃકરણમાં સ્ફુરિત થતી રહે છે. અનેક અલૌકિક અનુભવ તેને દરેક ક્ષણે ધન્ય કરતા રહે છે. આ પંક્તિઓમાં જે કાંઈ કહેવામાં આવી રહ્યું છે, તે ફક્ત વૈચારિક-તાર્કિક યથાર્થ માત્ર નથી, પરંતુ સમર્પણ પથ પર ચાલી નીકળેલા સાધકોના અનુભવનો સાર છે. આને પ્રત્યેક સાધક આજે, અત્યારે અને આ જ ક્ષણોમાં અનુભવી શકે છે.

ગુરુદેવ સૃષ્ટિમાં ચાલી રહેલા ઉત્પત્તિ તેમજ પ્રલયરૂપી નાટકના નિત્ય સાક્ષી છે. એ પ્રભુ જે દિશામાં વિરાજમાન છે, તે દિશામાં શિષ્યએ ભક્તિપૂર્વક પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવી જોઈએ. શ્રી ગુરુદેવ પોતે પરાત્પર અને પરમગુરુ છે. ત્રણે નાથ અષ્ટ ભૈરવ, વિરંચિ ચક્ર, દરેક મંડલ, પંચવીર, નવમુદ્રાઓ, ચોસઠ યોગિનીઓ, બધી જ માતૃકાઓ એ ગુરુદેવના જ ચેતનામંડળમાં અવસ્થિત છે. સાધનાની જોટલી પણ પ્રક્રિયાઓ છે, તે દરેકનું કોઈ પણ મહત્વપૂર્ણ તત્ત્વ એમનાથી અલગ નથી. બધું જ એ શિષ્યવત્સલ પ્રભુમાં સમર્પિત છે.

ગુરુદેવ ભગવાનના આ અધ્યાત્મમય સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કર્યા પછી ભગવાન સદાશિવ સાધકોને નિર્દેશ આપે છે કે પોતાના પરમપૂજ્ય ગુરુદેવનો આશ્રય છોડીને બીજા ક્યાંય પણ ન ભટકો. વેદાંત તેમજ તંત્રના કોઈપણ રહસ્યમય ક્રોધકામાં આ તથ્યને વધારે સ્પષ્ટ સ્વરોમાં જાણાવતાં દેવાધિદેવ મહાદેવ આદિમાતા પાર્વતીને કહે છે -

અભ્યસ્તેઃ સકલૈઃ સુદીર્ઘમનિલૈઃ વ્યાધિપ્રદેદુંઢકરૈઃ
પ્રાણાયામ શતેરનેકકરણૈર્દુઃખાત્મકેર્દુજયે : ।
યસ્મિન્નભ્યુદિતેવિનશ્યતિ બલી વાયુઃસ્વયં તત્ક્ષણાત્
પ્રાપ્તું તત્સહજં સ્વભાવમનિશં સેવધ્વમેકં ગુરુમ્ ॥ ૫૩

સ્વદેશિકસ્યેવ શરીર ચિંતનં
ભવેદનંતસ્ય શિવસ્ય ચિંતનં ।
સ્વદેશિકસ્યેવ ચ નામ કીર્તનં
ભવેદનંતસ્ય શિવસ્ય કીર્તનં ॥ ૫૪ ॥

દેવી ! દુઃખ આપનારા, રોગ ઉત્પન્ન કરનારા, ઈન્દ્રિયોને પીડા પહોંચાડનારા દુર્જય દીર્ઘશ્વાસની ક્રિયારૂપી સેંકડોની સંખ્યામાં પ્રાણાયામના અભ્યાસનું સુકૃણ ભલા શું છે ? અરે, જેની ચેતનાના અંતઃકરણમાં ઉદય થવા માત્રથી બળવાન વાયુ તત્ક્ષણે સ્વયં શાંત થઈ જાય છે, એવા ગુરુદેવની નિરંતર સેવા કરવી જોઈએ, કેમકે આ ગુરુસેવાથી આત્મલાભ સહજપણે થઈ જાય છે. ૫૩

પોતાના ગુરુદેવના સ્વરૂપનું જરા સરખું ચિંતન ભગવાન શિવના સ્વરૂપના અનંત ચિંતન સમાન છે. ગુરુદેવના નામનું થોડુંક પણ કીર્તન ભગવાન શિવના અનંત નામ કીર્તન બરાબર છે. ૫૪

ગુરુદેવની આધ્યાત્મિક ચેતનાના રહસ્યને પ્રગટ કરતા આ મંત્રો પોતાના ફલિતાર્થમાં રહસ્યમય તેમજ ગૂઢ હોવા છતાં પણ પ્રક્રિયામાં અતિ સરળ છે.

ગુરુગીતાના આ મંત્રોના અર્થને વધુ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા માટે ગુરુભક્તિ સાધનાની એક સત્ય કથા સાધકો સમક્ષ પ્રસ્તુત છે, આ કથા આદિ ગુરુ શંકરાચાર્ય અને તેમના શિષ્ય તોટકાચાર્ય વિશે છે, આચાર્ય શંકર એ દિવસોમાં બદરીનાથ ધામમાં વેદાંત દર્શન પર પોતાનું પ્રસિદ્ધ શારીરિક ભાષ્ય લખી રહ્યા હતા. વેદાંત દર્શન એટલે કે બ્રહ્મસૂત્ર પરનું આ પ્રસિદ્ધ વિવરણ છે, આની એક એક પંક્તિમાં વેદાંત સાધના અને બ્રહ્મજ્ઞાનનાં અદ્ભુત રહસ્યોનો સંયોગ સમાયેલો છે. હિમાલયના શુભ્ર ધવલ શિખરોની છાયામાં ભગવાન નારાયણના પાવન તપસ્થળમાં તે દિવસોમાં આચાર્યની કલમ રૂપી સરિતા પ્રવાહિત થઈ રહી હતી. આચાર્યનો લગભગ આખો દિવસ પોતાના એકાંત ચિંતન અને લેખનમાં વ્યતીત થતો હતો. દિવસના અંતિમ પ્રહરમાં સંધ્યા કરતાં પહેલાં આચાર્ય પોતાના વિવરણના લખેલા અંશો શિષ્યોને વંચાવતા હતા.

આદિગુરુ ભગવાન શંકરાચાર્યના શિષ્યોમાં પદ્મપાદ, સુરેશ્વર જેવા પરમ વિદ્વાન શિષ્યો હતા. વિદ્વાન શિષ્યોની આ મંડળીમાં મૂઢમતિ, મંદબુદ્ધિ, ભણ્યાગણ્યા વગરનું એક બાળક પણ હતું. આ બાળક ભલે ને ભણ્યું - ગણ્યું ન હતું, તેની બુદ્ધિ ભલે તીવ્ર ન હતી, પરંતુ તેનું હૃદય આચાર્ય પ્રત્યે ભક્તિથી ભરેલું હતું. આચાર્ય તેને માટે સર્વસ્વ હતા. આચાર્યની સેવા જ તેનું જીવન હતું. તે સિવાય તેને બીજું કશું જ આવડતું પણ ન હતું. તેની મૂઢતા અને મંદબુદ્ધિ પર ક્યારેક ક્યારેક આચાર્યના અન્ય શિષ્યો ઉપહાસ પણ કરી લેતા હતા, પણ તેનાથી તેને કોઈ જ ફરક પડતો ન હતો. તે તો બસ ગુરુગત પ્રાણ હતો. ગુરુસેવા સિવાય તેની બીજી કશી ઈચ્છા પણ ન હતી. છતાં પણ આચાર્ય કોને ખબર કેમ તેને તેમની સાંજની કક્ષામાં બોલાવવાનું ભૂલતા ન હતા.

એક દિવસ આચાર્યની નિયમિત કક્ષાનો સમય થઈ ગયો હતો. પદ્મપાદાચાર્ય, સુરેશ્વરાચાર્ય, હસ્તામલકાચાર્ય અને બીજા બધા જ ભગવાન શંકરાચાર્યનાં શ્રીચરણોની નજીક ભેગા થયા હતા, પરંતુ આચાર્યના તે સેવક શિષ્ય દેખાતા ન હતા. આચાર્યને તેની જ પ્રતીક્ષા હતી. તેઓ રહીરહીને આજુબાજુ જોઈ લેતા. કક્ષામાં વિલંબ થઈ રહ્યો હતો. ઉપસ્થિત શિષ્યોમાંથી પ્રત્યેકને પ્રતીક્ષા અસત્વ જાણાઈ રહી હતી. દરેકને ભારે ઉત્સુકતા હતી કે આજે તેમના ગુરુદેવ દ્વારા નવું શું લખવામાં આવ્યું છે ! આ ઉત્સુકતા તેના ચરમબિંદુએ જઈ પહોંચી, પરંતુ કોઈ કશું જ કહી શકતું નહોતું. અંતે પદ્મપાદે સાહસ કર્યું, ભગવન્ ! પાઠ પ્રારંભ કરવાની કૃપા કરો. વત્સ ! મને મારા એક શિષ્યની પ્રતીક્ષા છે, આચાર્ય બોલ્યા, પરંતુ ભગવન્ ! તે તો ઠોઠ છે. તે આવે કે ન આવે સરખું જ છે, પદ્મપાદના સ્વરોમાં વિનમ્રતાની સાથેસાથે એક ખીજ હતી.

આચાર્ય ભગવત્પાદશંકરથી આ વાત ધૂણી ન રહી. તેમણે એ જાણી લીધું કે તેમના આ વિદ્વાન શિષ્યોને પોતાની વિદ્વતાનું અભિમાન થઈ ગયું છે. શિષ્યોનું ગર્વહરણ કરનારા આચાર્ય શંકર સાથે મલકાવાની સાથે એક ક્ષણ માટે ધ્યાનસ્થ થઈ ગયા. તેમનો એ શિષ્ય, જેની તેમને પ્રતીક્ષા હતી, તેમનાં જ વસ્ત્રો ધોવા માટે ગયો હતો. આ તેનું નિત્યનું કાર્ય હતું, પરંતુ આજે અચાનક તેના અંતઃકરણમાં સમસ્ત વિદ્યાઓ એકસાથે પ્રકાશિત થઈ ગઈ. તે ગુરુકૃપાની આ અનુભૂતિથી કૃતકૃત્ય થઈ ગયો. પોતાના ખભા

ઉપર ગુરુદેવનાં ધોયેલાં વસ્ત્રો લઈ હાથ જોડી તોટક છંદોમાં આચાર્યની સ્તુતિ કરતો તે આવી રહ્યો હતો -

વિદિતાખિલશાસ્ત્ર સુધા જલધે
મહિતોપનિકષત્કથિતાર્યનિધે ।
હૃદયે કમલે વિમલં ચરણં,
ભવશંકરદેશિકમમ્ શરણં ।
કુરુગાવરુગાલય પાલયમમ્,
ભવસાગર દુઃખવિદૂન હૃદમ્ ।
ચયાખિલ દર્શન તત્ત્વવિદં,
ભવ શંકરદેશિકમમ્ શરણં ॥

તોટક છંદમાં સ્વસ્કુરિત આ ગુરુવંદના સાંભળીને ત્યાં ઉપસ્થિત બધા જ અવાક રહી ગયા, તેમને ભારે અચરજ તો ત્યારે થયું ત્યારે આચાર્યએ તેને આદેશ આપ્યો, “વત્સ ! આજે મારા બદલે તું આ શિષ્યોને બ્રહ્મસૂત્ર પરના મારા મંતવ્યને સમજાવ. એટલું જ નહીં, તું આ લોકોની સામે તે સૂત્રોની વ્યાખ્યા પણ કર, જેના પર હજુ સુધી મેં વિવરણ લખ્યું નથી.” “જેવી આજ્ઞા ગુરુદેવ !” કહીને તેણે આચાર્યની આજ્ઞાનું પાલન કરી બતાવ્યું. તોટકાચાર્યની અનાયાસ ઉદિત થયેલી પ્રખર પ્રતિભાને જોઈને દરેકને એ સત્યની અનુભૂતિ થઈ ગઈ કે તોટકાચાર્ય પર ગુરુ-કૃપા વરસી ગઈ છે. “ત્રાહિમામ્ ગુરુદેવ ” કહીને બધા શિષ્ય આચાર્યના ચરણોમાં લાંબા થઈ ગયા. આચાર્યએ તેમને નિરભિમાની બનવાની સલાહ આપી. દરેક જાણ અનુભવી રહ્યું હતું કે ગુરુ-કૃપાથી બધું જ સંભવ છે. ॐ

સ્વર્ગસ્થ ગોખલેલના લેખો અને
ભાષણોના ગુજરાતી અનુવાદનું કાર્ય એક
સજ્જનને સોંપવામાં આવ્યું. તે છપાવા પણ
લાગ્યું. તેની પૂર્વભૂમિકા ગાંધીજીએ
લખવાની હતી. છપાયેલા ફરમા આવ્યા અને
અનુવાદનું સ્તર તદન ઊતરતી કક્ષાનું
જણાયું.
ગાંધીજીએ કહ્યું, “અપ્રામાણિક વસ્તુ
જનતાને આપવાનું મારાથી બની શકશે
નહિ.” તેમણે છપાયેલા તમામ ફરમા બાળી
નંખાવ્યા, તે પસ્તીમાં પણ બેચવામાં
આવ્યા નહિ.

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

જ્યોતિ અવતરણની ધ્યાન-સાધના

ધ્યાન કેવી રીતે કરવું ? આ સવાલ એવા અનેક સાધકો નો છે, જે માનવ ચેતનાનાં રહસ્યોનો અનુભવ કરવા ઈચ્છે છે. જેમને જિંદગીનાં વાણઉકેલ્યાં રહસ્યોને ઉકેલવાની ઈચ્છા છે. જે અંતર્યાત્રાના પથ ઉપર ઝડપથી ડગ ભરવા ઈચ્છે છે. શાસ્ત્રકાર અને અનુભવી યોગસાધક તમામ એક સ્વરે ધ્યાન અધ્યાત્મ રાજ્યનું દ્વાર છે. માનવીય ચેતનાના રહસ્યોને અનુભવવાની વિધિ છે. જિંદગીનાં વાણઉકેલ્યાં રહસ્યોને ઉકેલવાની સરળ પ્રક્રિયા છે. અંતર્યાત્રા-પથ માટે સમર્થ પાથેય છે. ધ્યાનના આ ઉપયોગી નિરૂપણના ક્રમમાં વિભિન્ન સાધના પરંપરાઓમાં અનેક વિધિઓ પાણ જણાવવામાં આવી છે. સાધકોની સમસ્યા એ છે કે આ અગણિત વિધિઓમાંથી પસંદગી કોની કરે ?

ધ્યાન-સાધનાના જિજ્ઞાસુઓના સવાલોનાં સચોટ સમાધાન માટે આ પંક્તિઓના માધ્યમ થી ધ્યાનની અતિસુગમ પરંતુ અતિ સમર્થ વિધિ પ્રસ્તુત છે. આનો પ્રયોગ દરેક ઉંમર-વર્ગના સાધક સરળતાથી કરી શકે છે. જે વર્ષોથી નિયમિત સાધના કરી રહ્યા છે, તેમને માટે પાણ આ પ્રયોગ લાભકારી છે. જેમણે સાધનાની હલુ શરૂઆત જ કરી છે, તેવા સાધકો પાણ આ પ્રયોગ અપનાવી શકે છે. ધ્યાન-સાધનાના આ મહાપ્રયોગનું નામ છે “જ્યોતિ અવતરણની ધ્યાન-સાધના” આ સાધના એટલી પ્રભાવી છે કે સાધકોને પંદર દિવસના અભ્યાસ પછી પોતાનાં અંતઃકરણ તેમજ અસ્તિત્વમાં સ્પષ્ટ પરિવર્તન નજરે પડવા લાગે છે. ધ્યાનના આ મહાપ્રયોગની પ્રક્રિયા નીચેના બિંદુઓમાં સ્પષ્ટ છે -

(૧) સાધક આ સાધના કરવા માટે શક્ય હોય ત્યાં સુધી શાંત, એકાંત, ખુલ્લું તથા હવા-ઉજાસવાયું સ્થાન પસંદ કરે. આ માટે પોતાના પૂજા સ્થાનની પસંદગી પાણ થઈ શકે છે. સામૂહિક ધ્યાન-સાધના ને યોગ્ય સ્થાનની પસંદગી આચાર્ય અને સાધક બંને મળીને કરે. યોગ્ય સ્થાન પર સ્થિરચિત્ત થઈને સુખાસનમાં બેસો. ધ્યાન-સાધના માટે બેસતી વખતે શક્ય હોય ત્યાં સુધી ચુસ્ત કપડાં ન પહેરવાં. વસ્ત્રો ઢીલા અને આરામથી બેસી શકાય તેવાં હોવાં જોઈએ. સુખાસનમાં સ્થિરતાપૂર્વક બેસીને કમરને સીધી રાખીને ભાવના કરીએ કે આપણું મન, શરીર અને આત્મચેતના પૂર્ણ શાંત, નિશ્ચિત અને પ્રશન્ન

સ્થિતિમાં રહેલાં છે. આ ભાવના પ્રગાઢતા પૂર્વક પાંચ મિનિટ કરવાથી અંતઃકરણમાં ધ્યાનને અનુરૂપ શાંતિ ઉત્પન્ન થવા લાગશે.

(૨) હવે એવી ધારણા કરો કે આપની પોતાની ચારે તરફ શ્વેત, શીતલ, સ્નિગ્ધ પ્રકાશપુંજ ફેલાયેલો છે. આગળ-પાછળ, ઉપર-નીચે બધીજ બાજુએ પ્રકાશ ફેલાઈ રહ્યો છે. દરેક બાજુએથી તમે પ્રકાશથી ઘેરાયેલા છો. પ્રકાશની આ આભા ગાયત્રીમાંથી નીકળીને સીધી તમારા સુધી આવી રહી છે. તે આ પ્રકાશનો પરમ સ્ત્રોત છે, જોગે આ સમયે ચારે બાજુએથી તમને ઘેરી લીધા છે.

(૩) આગળનાં ક્રમમાં આપ ભાવના કરો કે આ પ્રકાશકિરણો ધીરે ધીરે તમારા શરીરમાં ત્વચા છિદ્રોમાંથી પ્રવેશ કરતાં કરતાં પ્રત્યેક અવયવમાં સમાઈ રહ્યાં છે. મસ્તિષ્ક, હૃદય, ફેફસાં, આંતરડાં, આમાશય, હાથ, પગ વગેરે શરીરનાં બધાં જ અંગોમાં આ પ્રકાશપુંજને પોતાની અંદર ધારણ કરી પરિપુષ્ટિ તથા પ્રકાશવાન થઈ રહ્યાં છે. જીભ, આંખ, કાન, નાક વગેરે દરેક જ્ઞાનેન્દ્રિયો માતા ગાયત્રીના આ આલોકથી આલોકિત થઈને પવિત્ર થઈ રહ્યાં છે. સમગ્ર દેહના કણ-કણમાં અજ્ઞાન અને અપવિત્રતાનો અંધકાર સમાપ્ત થઈ રહ્યો છે. પવિત્રતા અને જ્ઞાનની આ જ્યોતિ શરીરના કણ-કણને પવિત્ર બનાવવામાં સંલગ્ન છે.

(૪) સ્થૂળશરીરમાં રક્ત-માંસ-અસ્થિમાંથી બનેલા અવયવોના પ્રકાશપુંજ બનવા અને તેમના પરિપુષ્ટ, પવિત્ર, સ્ફૂર્તિવાન અને જ્યોતિર્મય થવાનું ધ્યાન દસ મિનિટ કરવું જોઈએ. આ ઉપરાંત દસ મિનિટ આ ધ્યાનને સૂક્ષ્મ શરીર પર કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

(૫) સૂક્ષ્મશરીરનું સ્થાન મસ્તિષ્ક છે. આ સાધનાને પ્રગાઢ કરો કે મસ્તિષ્કની અંદર માખાણ જેવા કોમળ અને રેતી જેવા વીખરાયેલા કણોમાં અગણિત પ્રકારની માનસિક શક્તિઓ અને વિચારણાઓનાં કેન્દ્ર છુપાયેલાં છે. ત્યાં સુધી આદિશક્તિ માતા ગાયત્રીના પ્રકાશની ધારાઓ પહોંચી રહી છે અને તે બધા જ કણ તેના દ્વારા રક્તકણોની જેમ જ્યોતિર્મય બનીને ઝગમગવા લાગ્યા છે.

(૬) આ પ્રકાશ પ્રવેશવાથી મનમાં છુપાયેલા અજ્ઞાનના અંધકારનો, અસંયમ તથા સ્વાર્થનો, ભય અને ભ્રમની જાળનો વિનાશ થઈ રહ્યો છે અને માનસિક સંસ્થાનાં કાણ-કાણ સૂક્ષ્મશરીરનાં અણુ-અણુ વિવેક, સદ્વિચાર, સંતુલન તેમજ સુરુચિ જેવી વિભૂતિઓથી ઝગમગવા લાગ્યા છે. માતા ગાયત્રીનાં આ જ્યોતિ કિરાણો દ્વારા મનોભૂમિ પવિત્ર પ્રેરાણાઓનો પુંજ બની ગઈ છે.

(૭) દસ મિનિટ સુધી સૂક્ષ્મ શરીરમાં ગાયત્રી માતાનો પ્રકાશ પ્રવેશ અનુભવ્યા પછી દસ મિનિટ હૃદય સ્થાનમાં સ્થિત કારણ શરીરમાં જ્યોતિ અવતરણની ધારણા કરવી જોઈએ.

(૮) એ ભાવનાને પ્રગાઢ કરો કે જ્યોતિર્મય આકાશમાંથી અનંત પ્રકાશની આભા અવતરિત થઈને આપણાં હૃદય સ્થાનમાં રહેલા આત્માના અણુ માત્ર પ્રકાશપુંજમાં પ્રવેશ કરી રહી છે. તેની સીમાબદ્ધતા, સંકીર્ણતા અને તુચ્છતાને દૂર કરી પોતાના જેવા બનાવી રહી છે. લઘુ અને મહાનનું આ મિલન, અણુ જ્યોતિ અને વિભુ જ્યોતિનું આ આલિંગન પરસ્પર મહાન આદાન-પ્રદાનના રૂપમાં પરિણત થઈ રહ્યું છે. જીવાત્મા પોતાની લઘુતા પરમાત્મામાં વિસર્જિત કરી રહ્યો છે અને પરમાત્મા પોતાની મહાનતા જીવાત્માને સોંપી રહ્યા છે.

(૯) ધારણા કરો કે આ મહામિલનની દિવ્ય ક્ષણ છે. જીવાત્માનો લઘુપ્રકાશ પરમાત્માના પરમ પ્રકાશ સાથે લપેટાઈ રહ્યો છે અને દીપક પર સળગી મરનારા પતંગિયાની જેમ, યજ્ઞકુંડમાં પડનારી આહુતિની જેમ પોતાના અસ્તિત્વને હોમી રહ્યો છે. આ મહામિલનના ફળસ્વરૂપે અંતઃકરણમાં

સદ્ભાવનાઓ નાં મોજાં ઊછળી રહ્યાં છે. આકાંક્ષાઓ, આદર્શવાદિતા અને ઉત્કૃષ્ટતાથી પરિપૂર્ણ થઈ રહી છે. ઈશ્વરીય સંદેશાઓ અને આદર્શો પર ચાલવાની નિષ્ઠા પરિપક્વ થઈ રહી છે. વિશ્વના કાણ-કાણમાં પરબ્રહ્મને ઓત-પ્રોત જોઈને 'વસુધૈવ કુટુંબકમ્' ની ભાવના પ્રબળ થઈ રહી છે અને સેવાધર્મ અપનાવીને ઈશ્વર ભક્તિનું મધુર રસાસ્વાદન કરવાનો ઉમંગ ઊઠી રહ્યો છે. આત્માના મહિમાને અનુરૂપ પોતાની વિચારણા અને કાર્યપદ્ધતિ રાખવાનો નિશ્ચય પ્રબળ થઈ રહ્યો છે.

(૧૦) ધ્યાનની આ પ્રગાઢ સ્થિતિમાં અનુભવ કરો કે અનંત પ્રકાશના આનંદમય સમુદ્રમાં સ્નાન કરતો જીવાત્મા સ્વયં પોતાને ધન્ય તેમજ કૃતકૃત્ય અનુભવી રહ્યો છે.

જ્યોતિ અવતરણની ધ્યાન સાધનાની આ સમર્થ પ્રક્રિયા પૂરી કરવામાં લગભગ પાંત્રીસ મિનિટ લાગે છે. પાંત્રીસ મિનિટ ના આ ક્રમમાં પાંચ મિનિટ આસન પર બેસવામાં તથા મનોભૂમિ ના નિર્માણમાં, દસ મિનિટ સ્થૂળ શરીરની અંદર જ્યોતિ અવતરણ ની ભાવના કરવામાં, દસ મિનિટ અંગુષ્ઠ પ્રમાણ જીવાત્માની જ્યોતિની સાથે આકાશમાં સ્થિત ભગવતી આદિશક્તિ સાથેના મિલનની અનુભૂતિમાં જતી રહે છે. સમય ઓછો હોય તો આ જાગાવેલ ચારે ધારણાઓમાં થોડો થોડો સમય ઓછો કરી શકાય છે. આ અતિ સમર્થ અને પરમ માહાત્મ્ય ધરાવતી સાધના છે. આ સાધનાક્રમને અપનાવનારા પોતાના જીવનક્રમમાં કાયાકલ્પ જેવું પરિવર્તન થતું અનુભવશે અને તેમને પોતાની આંતરિક પ્રગતિ પર ઉત્સાહવર્ધક સંતોષનો અનુભવ થશે.

દ્રૌપદી ગંગા સ્નાન કરી રહી હતી. નજર દોડાવી જેવું કે થોડે દૂર એક સાધુ સ્નાન કરી રહ્યા છે. પવનને કારણે કિનારા પર મૂકેલ લંગોટી પાણીમાં પડી અને તણાવા લાગી, જે તેમણે પહેરેલ હતી, જ્યાં થવાને કારણે સંજોગવશાત્ તે પણ તે જ સમયે ફાટી ગઈ, બિચારા અસંમજસમાં પડ્યા. નાગા-ઉદાર સ્થિતિમાં લોકો વચ્ચેથી કેવી રીતે પસાર થયું ? તેમણે દિનભર ઝાડીમાં છુપાઈને સમય પસાર કરવાનું અને અંધારું ચતાં ફુટિરમાં જવાનું નક્કી કર્યું. તેથી છુપાઈ ગયા.

દ્રૌપદીને સ્થિતિ સમજતાં વાર ન લાગી. તે ઝાડી સુધી પહોંચી. પોતાની સાડીનો એક ભાગ ફાડીને સાધુને આપી દીધો. કહ્યું- આમાંથી જે લંગોટી બનાવી લેજો. તમારી લાજ બચાવી લો. સાધુએ ફતહતાપૂર્વક અનુદાનનો સ્વીકાર કર્યો.

દુર્યોધનની સભામાં દ્રૌપદીની લાજ લેવામાં આવી રહી હતી. તેણે ભગવાનને પોકાર કર્યો. ભગવાન વિચારવા લાગ્યા કે આનું કંઈક પુણ્ય જમા હોય તો વધારે આપી શકવાનું સંભવ છે, જેવું તો સાધુનું લંગોટીવાનું કપડું વ્યાજ સાથે અનેક ગણું થઈ ગયું હતું. ભગવાને તે દ્રૌપદી સુધી પહોંચાડી લાજ બચાવી.

મનુષ્ય પોતે પોતાનો સ્વામી

હળને પકડીને બળદની પાછળ પાછળ ચાલીને તેના પગ થાકી ગયા. માથા પર પરસેવાનાં ટીપાં બાઝી ગયાં. એક પળ માટે તેણે નજર ઊંચે આકાશ તરફ માંડી. સૂરજ માથે ચડી આવ્યો હતો. તેનો પ્રખર તાપ સંપૂર્ણ વાતાવરણને તપાવવા લાગ્યો હતો. આ ગરમી અને થાકના કારણે તેનું તન-મન પર ચૂર થઈ રહ્યું હતું. તેથી તેણે બળદોને હળથી ત્યાં જ ખેતરમાં છોડ્યા અને પોતે ખેતરના ખૂણે ઊગેલ આમલીના વૃક્ષ નીચે આવીને બેસી ગયો. આમલીના વૃક્ષની ઘટાના છાંયડાએ તેને સુખદ આશ્રય આપ્યો. પવનનની હળવી હલેરખીની અનુભૂતિથી તેના માથા પર બાજેલો પરસેવો સુકાવા લાગ્યો. શરીર પર છવાયેલ ગરમી અને થાકમાં પણ રાહત મળી.

રાહતની આ પળોમાં તેણે જોયું, ભગવાન તથાગત એક પગદંડી પરથી પસાર થઈ રહ્યા છે. તેમના સાથે કેટલાક અન્ય ભિક્ષુ પણ છે. તથાગતને જોઈને તેના અંતઃકરણમાં એક અદ્ભુત શાંતિ પ્રસરી ગઈ. ભગવાનનું શાંત તેમજ પ્રસાદ પૂર્ણ વ્યક્તિત્વ તેના સંપૂર્ણ અસ્તિત્વમાં છવાઈ ગયું. કોને ખબર કેમ તેમને જોઈને તેને અદ્ભુત તૃપ્તિ મળતી હતી. ખેતરને ખેડતા અથવા નિંદામાણ કે ગોદ આપતાં અથવા સિંચાઈ કરતી વખતે લગભગ રોજરોજ તેને ભગવાનનાં દર્શન થતાં હતાં. તેમને જોતાં જ તે પોતાનું કામ રોકીને ઊભો રહી જતો અને બે ક્ષણ તેમને આંખ ભરીને જોઈ લેતો. પછી પાછો પોતાના કામમાં લાગી જતો. ભગવાનના મોં પર છવાયેલી શાંતિ તેમજ પ્રસન્નતા, ભિક્ષુસંઘના સદસ્યોમાં ઊભરાતો ઉલ્લાસ તેના અંતઃકરણને વિભોર કરી નાંખતો હતો.

શરૂઆતના દિવસોમાં તેણે ભગવાન તથાગત વિશે તપાસ કરી, ઘણી શોધખોળ કરી, કેમકે તેમને જોઈને તેને ઘણું જ અચરજભર્યું લાગતું હતું. તે વિચારતો, આ ભિક્ષુક, જે કે લાગે છે કે સમ્રાટોનો સમ્રાટ! તેણે જ્યારે તેમના વિશે તપાસ કરી તો જાણવા મળ્યું કે આ તો રાજમહેલને છોડીને ભિક્ષુ બન્યા છે. ભગવાનની જીવનગાથાને જાણીને તેના મનમાં તરંગો ઊભરાવા લાગ્યા. તેણે વિચાર્યું કે અરે ! મારી પાસે કંઈ પણ નથી. આ એક હળ છે, થોડી-સરખી ખેતી.

આ સિવાય વળી મારી પાસે છોડવા માટે છે શું ? હું પણ શા માટે આ મહાન વ્યક્તિની છાયા ન બની જઈ. ! હું પણ શા માટે તેમની પાછળ ચાલવા ન લાગું ? એમના વ્યક્તિત્વમાંથી જે અમૃત છલકાઈ રહ્યું છે તેનું એકાદ ટીપું કદાચ મારા હાથમાં પણ આવી પડે. માન્યું કે હું નિર્ધન અને અભાગિયો છું, તો પણ કદાચ મારી ઉપર તેમની કૃપા થઈ જાય.

આજે જ્યારે બુદ્ધની પરમ જ્યોતિ તેના પર પડી તો આ ભાવ સમુદ્રની જેમ તેના અંતઃકરણમાં ઊછળવા લાગ્યા.

રાજાની સેના એક ગામમાંથી નીકળી, સેનાપતિએ ગામની મુખીને બોલાવીને પૂછ્યું, “ઘોડાને ખવરાવવા માટે સૌથી સારું ખેતર કોનું છે ? મુખીએ પોતાનું ખેતર બતાવી દીધું. ચારો કાપી લેવામાં આવ્યો.

સેનાપતિએ ફરી પૂછ્યું, “આ ખેતર કોનું હતું ?” મુખીએ કહ્યું, “મારું મને બીજાને નુકસાન કરાવવાનો શો અધિકાર?”

સેનાપતિ સ્તબ્ધ રહી ગયા. તમારું ખેતરનું વળતર ચૂકવી દીધું.

તેનાથી રહેવાયું નહીં અને તેણે ભગવાન તથાગતના શરણે સંન્યાસ લઈ લીધો. છતાં પણ હજુ ક્યાંક તેના મનમાં શંકા રહી હતી. તેણે વિચાર્યું-અજાણ્યા રસ્તા પર નીકળ્યો છું. આજે ઉત્સાહ ઉમંગમાં છું, કાલે નિભાવી ન પણ શકું. કદાચ ક્યાંક પાછા ફરવું પડે તો ? બસ આ શંકાકુલ મનોદશાના કારણે તેણે બૌદ્ધ વિહારની પાસે ઊભેલા એક વૃક્ષની ઉપર પોતાની ધૂંસરી સંભાળીને લટકાવી દીધી. ભૂતકાળ સાથેનો સંબંધ તોડવો એટલો સહેલો નથી. યાદોની ભરમાર રહીરહીને તેનું ભાન કરાવતી હતી.

સંન્યાસ લીધા પછી થોડા દિવસ તો તે ઘણો પ્રસન્ન રહ્યો, પરંતુ પછી ચારે બાજુથી તેને ઉદાસી ઘેરવા લાગી. કેમકે જ્યારે ભગવાન કહેતા, ધ્યાન કરો તો તેને ફક્ત પોતાનાં હળ-ધૂંસરી નજરે પડ્યાં. જ્યારે તેઓ કહેતા, હવે તમે તમારી અંદર જાવ ત્યારે તે વિચારતો કે આ તે વળી બધી

શી ઝંઝટ, અંદર ક્યાં જવાનું છે ? અંદર છે શું ? ચારે તરફ અંધકાર જ નજરે પડે છે, તેને લાગવા માંડ્યું કે આ તો વિચિત્ર ઝંઝટ છે. આના કરતાં તો જ્યારે મારું પોતાનું હળ ચલાવતો હતો ત્યારે મારું હતું, વધુ કાંઈ નહિ તો પોતાની બે રોટલી જેટલું તો કમાતો હતો. હવે તો તે પાણ ગઈ. આ ઉદાસીમાં તેને વૈરાગ્ય પ્રત્યે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થઈ ગયો.

આ વિરાગથી વૈરાગ્યની ભાવદશામાં તે પોતાનાં હળ-ધૂંસરીને લઈને ફરીવાર ખેતીવાડી કરવાના વિચાર સાથે વૃક્ષની નીચે ગયો, પરંતુ ત્યાં પહોંચતાં જ તેને પોતાની મૂઠતા દેખાઈ. તેણે વૃક્ષની નીચે ઊભા રહી ધ્યાનપૂર્વક પોતાની સ્થિતિનું અવલોકન કર્યું કે હું આ શું કરી રહ્યો છું. જ્ઞાન થતાંની સાથે જ પોતાની ભૂલ સમજાઈ. તે ફરીથી વિહારમાં પાછો આવી ગયો. પછી તો આ જાણે તેની સાધના બની ગઈ. જ્યારે તે ઉદાસ થતો, વૃક્ષ પાસે જતો, પોતાનાં હળને જોતો અને પાછો વળી જતો. સંઘના અન્ય ભિક્ષુઓએ તેને વારંવાર પોતાના હળ-ધૂંસરીને જોતાં અને વારંવાર ધૂંસરીની પાસે જતાં જોઈને નામ જ ધૂંસરીકુલ રાખી દીધું.

એક દિવસ એવો પાણ આવ્યો કે જ્યારે તે હળ ધૂંસરીનાં દર્શન કરીને આવ્યો તો પછી ક્યારેય ફરી પાછો ન ગયો. તેને પરમજ્ઞાન ઉપલબ્ધ થઈ ગયું. વાત પાકતી ગઈ-વાત પાકતી ગઈ અને એક દિવસ ફળ ટપકી પડ્યું. ભૂતકાળ ગયો અને વર્તમાનનો ઉદય થઈ ગયો. પરમજ્ઞાનનો અર્થ જ એ છે કે ચેતના વર્તમાનમાં આવી ગઈ. એક પળમાં બધું જ થઈ ગયું. આ પળમાં ચેતના નિર્વિકાર થઈને પ્રજ્વલિત થઈ સળગી ઊઠી, પછી ફરીથી તેને કોઈએ હળ-ધૂંસરી તરફ જતાં જોયો ન હતો. તેની આ સ્થિતિ જોઈને ભિક્ષુકોને સ્વાભાવિક જિજ્ઞાસા જાગી, આ ધૂંસરીકુલને થઈ શું ગયું ? હવે તે વૃક્ષની પાસે નથી જતો. પહેલાં તો વારંવાર જતો હતો.

તેમણે તેને પૂછ્યું, “અરે ! ધૂંસરીકુલ ! હવે તું એ વૃક્ષની પાસે નથી જતો, એવી શું વાત છે ?” ભિક્ષુઓની વાત સાંભળી ધૂંસરીકુલ હસ્યો અને બોલ્યો, “જ્યાં સુધી અતીત સાથે આસક્તિ રહી, જતો હતો. જ્યાં સુધી અતીત સાથે આસક્તિ રહી, જતો હતો. જ્યાં સુધી સંસર્ગ રહ્યો, ત્યાં સુધી ગયો. હવે તે સાંકળ તૂટી ગઈ છે. હવે હું મુક્ત છું.” આ સાંભળી કેટલાક ભિક્ષુઓ ઈર્ષ્યાથી સળગી ઊઠ્યા. તેમનાથી રહેવાયું નહીં. તેમણે ભગવાનને ફરિયાદના સ્વરમાં કહ્યું, “ભન્તે ! આ ધૂંસરીકુલ ખોટું બોલે છે. તે પરમજ્ઞાન

પ્રાપ્તિનાં ઘોષણા કરી રહ્યો છે. અવું કહ્યું છે કે હું મુક્ત છું.” ભિક્ષુઓની આ ફરિયાદ સાંભળી ભગવાન ક્રુણાદ્ર થઈ ઊઠ્યા. તેમનાં નેત્રોમાંથી ક્રુણાની શુભ્ર જ્યોતિ વરસી પડી. તેમણે ખૂબ સ્નેહસિક્ત સ્વરમાં કહ્યું, ભિક્ષુઓ! મારા એ પુત્રએ પોતે જ પોતાને ઉપદેશ આપીને પ્રવ્રજિત થવાનાં કૃત્યને પૂર્ણ કરી લીધું છે. તેને જે મેળવવાનું હતું, તેણે મેળવી લીધું અને તેને છોડવાનું હતું, તે છોડી દીધું. તે નિશ્ચિત પાણે મુક્ત થઈ ગયો છે.

સિકંદર જ્યારે મરવા લાગ્યો ત્યારે તેણે પોતાની બધી જ બહુમૂલ્ય સંપત્તિ જાજર સમક્ષ એકઠી કરાવી, મંત્રીઓને કહ્યું, “આજે મારી સાથે પરલોક મોકલવાની વ્યવસ્થા કરો.” આ અસંભવ હતું. વૈભવ સંસારનું અંગ છે. તે અહીં જ મળે છે અને અહીં જ છૂટે છે.

સિકંદર ધુસકે ધુસકે રડ્યો. જો આ બધું અહીં જ પડ્યું રહેવાનું હતું, તો મેં વ્યર્થપણે આજે માટે જીવન ગુમાવ્યું. જો આ જ્ઞાન પહેલાં મળ્યું હોત તો પરમાર્થી મહામાનવોની જેમ જ ઉપયોગી જીવન જીવત.

સમય પરમાર થઈ ગયો હતો. ભૂલ સુધારવી શક્ય ન હતી. તેથી તેણે મંત્રીઓને કહ્યું, “જનાજમાં તેના પુલ્લા હાથ તાપ્તત્તી બહાર રાખવામાં આવે, જેથી લોકો સમજે કે મહાબલી સિકંદર સુધ્ધાં જ્યારે ખાલી હાથે ચાલ્યા ગયા તો આપણે સાથે શું લઈ જઈશું? જેમને આ જ્ઞાન સમજાશે, તે મારા જેવી મૂખંતા નહીં કરે.”

આમ કહેતાં તેમણે બે બોધકથા કહી-

અત્તના ચોદયત્તાનં પહિમાસે અત્તમત્તના

સો અત્તમુત્તો સતિમા સુકખં ભિક્ષુપ્પ વિહાહિસિ

અત્તા હિ અત્તનો નાથો અત્તા હિ અત્તનો ગતિ

તસ્મા સંયમયત્તાનં અસ્સં ભદ્રં વ વાણિજ્ઞો

એટલે કે - જે પોતે જ પોતાને પ્રેરિત કરશે. જે પોતે જ

પોતાને સંલગ્ન કરશે. તે આત્મગુપ્ત પોતાના દ્વારા રક્ષિત-સ્મૃતિવાન ભિક્ષુ સુખપૂર્વક વિહાર કરશે. તે મુક્ત થઈ જશે.

મનુષ્ય પોતે જ પોતાનો સ્વામી છે. પોતે જ પોતાની ગતિ છે. એટલા માટે જે રીતે સુંદર અન્ધને વાણિક સંયમમાં રાખે છે તે રીતે મનુષ્ય સ્વયંને સંયમી બનાવે.

ભગવાનના આ જ્ઞાનભર્યાં વચનોને સાંભળીને ભિક્ષુઓને આત્મવિવેક અને આત્મવિચારના મહિમાનું જ્ઞાન થયું. તેમને એ સમજાયું કે વિવેક અને વિચારના સમુચિત પ્રયોગથી કોઈ પાણ પરમજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. ❀

યજ્ઞોપચાર દ્વારા રતિજ રોગોની સરળ ચિકિત્સા

યજ્ઞ ચિકિત્સા પોતે જ સર્વાંગપૂર્ણ ચિકિત્સા પદ્ધતિ છે. આ ઉપચાર પ્રક્રિયા અપનાવવાથી ફક્ત શારીરિક-માનસિક આધિ-વ્યાધિનું જ શમન થતું નથી, પરંતુ તે જીવનશક્તિમાં વધારો કરીને બીજાવાર રોગાણુઓના આક્રમણથી પણ વ્યક્તિનું રક્ષણ કરે છે. ચેપી રોગો દૂર કરવામાં યજ્ઞોપચારથી આશ્ચર્યજનક રીતે લાભ મળે છે. વિવિધ પ્રકારનાં રોગાણુ- વિષાણુજન્ય તાવ, ક્ષયરોગ, શીતળા, પ્લેગ વગેરેથી માંડીને યૌન સંક્રમિત રોગોનો ઉપચાર પણ આ પ્રક્રિયાથી સરળતાપૂર્વક કરી શકાય છે અને દીર્ઘાયુ જીવનનો આનંદ મેળવી શકાય છે. ગોનોરિયા, ગરમીના રોગો, શૈંકરાયડ, એઈડ્સ જેવી પ્રાણઘાતક અને સંસર્ગજન્ય બીમારીઓમાં યજ્ઞીય ઉપચાર-ઉપક્રમ અપનાવવામાં આવે તો અન્ય ચિકિત્સા પદ્ધતિઓ કરતાં તે વધુ કારગત, સુરક્ષિત અને હાનિરહિત સિદ્ધ થાય છે. ઘણુંખરું તમામ ચેપી રોગોનો પ્રાથમિક ઉપચાર આનાથી શક્ય છે.

આધુનિક ચિકિત્સા વિજ્ઞાનમાં કામજન્ય રોગોને સંક્ષેપમાં એસ.ટી.ડી. (સેક્સુઅલી ટ્રાન્સમીટેડ ડિસીસીઝ) કહે છે. એમાં જે મુખ્ય રોગોની ગુણના થાય છે તેને નીચે મુજબ વિભાજિત કરી શકાય છે. (૧) વાયરસ જન્ય સંક્રમણથી થનારા કામજન્ય રોગ, જેવા કે સાયટોમિગલો ઈન્ફેક્શન અને હરપીસ વાયરલ ઈન્ફેક્શન (૨) પ્રોટોબેઆ વર્ગનાં એકકોશી જીવાણુથી થનારા કામજન્ય રોગ, જેવા કે ટ્રાઈકોમોનિએસિસ ને શૈંકરાયડ (૩) ક્લેમાઈડિયલ ઈન્ફેક્શનથી થનારા રોગ, જેવા કે ગ્રેન્યુલોમા ઈન્ગુઈનલ વગેરે. (૪) ફન્ગલ- ઈન્ફેક્શનથી થનારા કામજન્યરોગ, જેવા કે કેન્ડિડિયા સિસ (૫) બેક્ટેરિયાજન્ય રતિજ રોગો- ગોનોરિયા અને સિફલિસ- ચાંદી વગેરે. એચ.આઈ.વી. અર્થાત્ એઈડ્સની ગણના પણ યૌન સંક્રમિત રોગ હેઠળ થાય છે. આ વાયરસજન્ય સંસર્ગજ રોગ છે, જે વ્યક્તિની પ્રતિરોધક-પ્રણાલી 'ઈમ્યૂન સિસ્ટમ' પર સીધો પ્રહાર કરીને અત્યંત ઝડપથી રોગોને મરણોન્મુખ બનાવી દે છે.

અહીં જે કામજન્ય રોગોનું વર્ણન કરવામાં આવી રહ્યું છે તેમાં બે મુખ્ય છે. ગોનોરિયા અને ઉપદંશ કે ચાંદી રોગ. ગોનોરિયાને આયુર્વેદમાં 'પૂયમેહ', વ્રણમેહ', ઔપસર્ગિક મેહ, 'આગંતુક મેહ' વગેરે નામે ઓળખવામાં આવે છે. તેની ગણતરી મુખ્ય ચેપી રોગોમાં થાય છે, જેને કારણે વિશ્વભરમાં સંક્રમિત વ્યક્તિઓની

સંખ્યા નિરંતર વધતી જાય છે. એ સ્વચ્છતા અને અસુરક્ષિત યૌન વ્યવહારને કારણે ફાલનાર રોગ છે, જેનાથી સ્ત્રી-પુરુષ બન્ને પ્રભાવિત થાય છે. આ રોગ એક વર્ગથી બીજા વર્ગમાં સંસર્ગથી ફેલાય છે. ૧૫ થી ૩૦ વર્ષની ઉંમરનાં સ્ત્રી-પુરુષ મોટેભાગે આ સંક્રમણના શિકાર બને છે.

ગોનોરિયા ઝડપથી ફેલાનાર ચેપી રોગ છે. તેનું મુખ્ય કારણ કોફીનાં બીના આકારના સૂક્ષ્મ ગોનોકોક્સ નામનાં બેક્ટેરિયા છે, જેને નાઈસેરિયા ગોનોરી કહે છે. તેનાં જીવાણુ મૂત્રમાર્ગ અને સ્ત્રેષ્મલ ત્વચાથી શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે. તેનું મુખ્ય આક્રમણ સ્થળ મૂત્ર-જનન સ્થાન અને શ્વેત રક્તકણો હોય છે. સમયસર ચિકિત્સા ઉપચાર ન થતાં આ રોગ પોતાનો ઝેરી પ્રભાવ મૂત્રનળીથી માંડીને પૌરુષગ્રંથિ, શુક્રવાલીસંસ્થાન, ગર્ભાશયગ્રીવા વગેરે અંગઅવયવો પર પાડે છે. પરિણામે બળતરા, વારંવાર પેશાબ આવવો (મૂત્ર કૃચ્છ), પરુ નીકળવું, સોજા વગેરે મુખ્ય લક્ષણ પ્રકટ થાય છે. કેટલીકવાર ગોનોકોક્સ બેક્ટેરિયાવાળા હાથનો સ્પર્શનેત્ર, નાક વગેરે અંગો પર થવાથી ક્રમશઃ નેત્રાભિષ્પંદ અને નાસાશોથ થઈ જાય છે. રેક્ટમ અને ટ્રેસિસ પણ તેના પ્રભાવથી બાકાત રહેતાં નથી.

આમ તો આધુનિક ચિકિત્સાવિજ્ઞાની ગોનોરિયાના શમન માટે પેનિસિલીન, સ્ટ્રેપ્ટોમાઈસિન, ટેટ્રાસાઈક્લિન, જેવી તીવ્ર એન્ટીબાયોટિક દવાઓનો પ્રયોગ કરે છે અને મોટેભાગે ત્રણ અઠવાડિયાં સુધી કોર્સ ચાલુ રખાવે છે. આયુર્વેદ ચિકિત્સામાં "વિષસ્ય વિષમૌષધમ" અર્થાત્ વિષને વિષથી મારવાની પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવે છે. કહેવાય છે કે-

ઔપદંશિક સૌજન્ય વ્રણા વિષ સમુદ્ભવાઃ ।

વિષજાતો યથા કીટો વિષેણૈવવિપદતે ॥

એટલે કે ચાંદી અને ગોનોરિયાના ઘા કે રોગ વિષ (વિષાણુઓ)થી ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે તેને નષ્ટ કરવા માટે વિષૈલી ઔષધિઓનો પ્રયોગ આવશ્યક છે. તેના માટે આયુર્વેદમાં સોમલ, રસકપૂર(પારો) મુખ્ય તત્ત્વ જેને પરમ વિષ કહે છે તેના વિવિધ યોગ આ આગંતુક- ચેપી રોગો અને તેનાથી ઉદ્ભવતા વિકારો દૂર કરવામાં પ્રયોજાય છે. ગોનોરિયાથી સંપૂર્ણપણે છુટકારો મેળવવા માટે, યજ્ઞોપચાર પ્રક્રિયાનો આશ્રય લેવાથી અન્ય ચિકિત્સા પદ્ધતિઓ કરતાં આસાનાથી ઠીક થઈ જાય છે

તથા પ્રાણશક્તિ- જીવનશક્તિનો વધારો થવાની સાથેસાથે બીજી આડઅસરોથી પણ રક્ષણ થાય છે.

(૧) ગોનોરિયા માટે વિશેષ હવનસામગ્રી :

આમાં નીચેની ચીજો મેળવવામાં આવે છે:- (૧) અનંતમૂળ (૨) અપરાજિતા પંચાંગ (૩) ચોપચીની (૪) મરી (૫) અતિબલા પંચાંગ (૬) અઘેડો (૭) વિલાયતી બાવળનાં પાંદડાં (અરિમેદ) (૮) આંબાની છાલ (૯) ગોખરુ (૧૦) પીપળાની છાલ (૧૧) આમલીના ઝાડની છાલ (૧૨) આમળાં (૧૩) નાની ઈલાયચી (૧૪) કબાબચીની (શીતલચીની) (૧૫) કતીરુ (૧૬) કમરકલ (સમુદ્રશોખ) (૧૭) કાંટા સરિયાનાં મૂળ (૧૮) ગંધબિરોજ (૧૯) ખરેટીનાં બી (૨૦) દાડ હળદર (૨૧) રસોત (૨૨) ગાવજવાં (૨૩) ઈન્દ્રજવ (૨૪) વરધારા (૨૫) પીલુડી પંચાંગ (૨૬) મંજિષ્ઠ (૨૭) સાલવૃક્ષની ઠાલ (૨૮) સીસમ (૨૯) શરપંખો (૩૦) સુરંજન (૩૧) મોચરસ (સેમરનો ગુંદર (૩૨) વરિયાળી (૩૩) દાડડીનાં મૂળ (૩૪) જેઠીમધ (૩૫) રેવંચી (૩૬) સફેદ ચંદન (૩૭) લીમડાની છાલ (૩૮) જયફળ (૩૯) ધમાસો (૪૦) હરડે (૪૧) તૃણપંચમૂળ (કુશ, કાંસ, ખસ, શેરડી, શરકંડાના મૂળ) (૪૨) લાલ દૂધી (૪૩) શતાવરી (૪૪) મેંદીનાં પાન (૪૫) કાથો અથવા ખેરની છાલ.

ઉક્ત તમામ ૪૫ ચીજોને એકસરખી માત્રામાં લઈને ખાંડીને અધકચરો ભૂકો કરી લેવો અને હવાચુસ્ત ડબ્બામાં પેક કરી લેવો. તેના પર ગોનોરિયા રોગની વિશેષ હવનસામગ્રી (૨) એવું લેબલ ચિપકાવી દેવું. હવન કરતાં પહેલાં આ હવન સામગ્રી તથા પહેલાં તૈયાર કરવામાં આવેલી કોમન હવન સામગ્રી (૧) એકસરખી માત્રામાં બરાબર ભેળવી લેવી. 'કોમન હવન સામગ્રી'માં અગર, તગર, દેવદાર, લાલચંદન, સફેદ ચંદન, જયફળ, લવિંગ, ગૂગળ, પાંદડી કરિયાતું અને ગળો એકસમાન માત્રામાં ભેળવવામાં આવે છે. હવન માટે ખાખરા કે આંબાનાં સૂકાં લાકડાંનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. દરરોજ સવારે સૂર્ય ગાયત્રી મંત્રથી હવન કરવો જોઈએ. સૂર્ય ગાયત્રી મંત્ર આ પ્રમાણે છે:- “ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ ભાસ્કારાય વિદ્મહે દિવાકરાય ધીમહિ તન્નઃ સૂર્યો પ્રચોદયાત્”. આ મંત્રની ઓછામાં ઓછી ચોવીસ આહુતિઓ આપવી પડે છે. વધુમાં વધુ એકાવન કે એકસો આઠ આહુતિઓ આપી શકાય છે. હવન કરવાની સાથેસાથે કવાથ લેવાનું વધુ લાભદાયી સાબિત થાય છે.

આ માટે ઉક્ત ગોનોરિયા રોગની વિશેષ હવન સામગ્રી-૨ માંથી રોગની તીવ્રતા અનુસાર ૫ થી ૧૦ ચમચી પાઉડર

સાંજે સ્ટીલના વાસણમાં અડધો લિટર પાણી નાંખી પલાળવો. સવારે ધીમા તાપે ઉકાળવો. ચોથા ભાગનું પાણી રહે ત્યારે ઉતારી લેવું. ઠંડું પડ્યા પછી કપડછાણ કરી લેવું. હવન કર્યા પછી આ કવાથની અડધી માત્રા સવારે અને અડધી માત્રા સાંજે રોગીને પાવી. અહીં વિશેષ ધ્યાન રાખવાની બાબત એ છે કે ઉપર્યુક્ત હવન સામગ્રી-૨ માં આવતી કતીરા, કાથો, ગંધ વિરોજ, રસોત અને મોચરસ જેવી ચીજોને હવન સામગ્રીમાં ન ભેળવીને ફક્ત કવાથવાળા અધકચરા ભૂકામાં ભેળવીને પણ સેવન કરી શકાય છે.

ગોનોરિયામાં નીચેની ઔષધિઓ મેળવીને બનાવવામાં આવતું ચૂર્ણ પણ ફાયદાકારક સાબિત થાય છે. (૧) ચોપચીની (૨) રસોત (૩) સફેદ જીરા (૪) જેઠીમધ (૫) શીતલચીની (૬) ગળો (૭) ચંદન (૮) નિશોથ (૯) દાડહળદર (૧૦) દાડડીનાં મૂળની છાલ- તમામ દ્રવ્યો ૬૦ ગ્રામની માત્રામાં (૧૧) ઈન્દ્રજવ (૧૨) વંશલોચન (૧૩) શુદ્ધ ફટકડી (૧૪) શુદ્ધ ગંધક (૧૫) રાણચૂર્ણ (૧૬) કાથો (૧૭) શુદ્ધ ગેરુ (૧૮) મંજિષ્ઠ (૧૯) મહેંદી (૨૦) કલમીશોરા (૨૧) શુદ્ધ જવખાર (૨૨) ગંધ વિરોજ (૨૩) નાની ઈલાયચી (૨૪) પલાશપુષ્પ (૨૫) રેવન્દ ચીની (૨૬) પાષાણભેદ - તમામ દ્રવ્યો ૩૦ ગ્રામ.

આ તમામ દ્રવ્યોને સાફ કરીને, કૂટી પીસીને તથા ખલ કરીને એકરસ કરી લેવાં. ઠંડા પાણી સાથે ૨-૨ ગ્રામની માત્રામાં દિવસમાં ત્રણવાર રોગીને આપવું. રોગ સમૂળગો નષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી આનું સેવન ચાલુ રાખવું.

યજ્ઞોપચાર અને ઔષધિ સેવાન દરમિયાન પથ્ય-પરેજનું ધ્યાન અવશ્ય રાખવું જોઈએ. ગોનોરિયાના રોગીએ રોગમુક્ત થતાં સુધી સંયમનું પાલન કરવું જોઈએ. દોડાદોડી કરવી, નાચવું, ઘોડેસવારી કરવી, સાઈકલ ચલાવવી, સ્ત્રી-સંસર્ગ વગેરે છોડી દેવાં જોઈએ. ચા, કોફી, માંસ-મચ્છી, ગરમ મસાલા, મધપાન, ખાટા પદાર્થોનું સેવન ન કરવું જોઈએ. કામોત્તેજક દર્શ્યો-વિષયોના દર્શન, શ્રવણ, મનન-ચિંતનથી બચવું જોઈએ. રોગીએ પથ્યમાં હલકો, સુપાચ્ય તથા ઠંડો આહાર લેવો જોઈએ. જવ-ઘઉંન દલિયા, મગની દાળ, જૂના ચોખાની ખીચડી, પાતળી રોટલી, ભાખરી, લીલાં શાક, પાલક, ચોળાઈ, બથવો, તુરિયાં, દૂધીનું શાક, બકરી કે ગાયનું દૂધ, દૂધની લસ્સી, લીંબુનું શરબત. નારિયેળપાણીનું સેવન લાભદાયી છે. પથ્ય-પરેજ યુક્ત સંયમિત જીવનચર્યા સ્વાસ્થ્ય રક્ષણનું સોનેરી સૂત્ર છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. (ક્રમશઃ)

યોગારૂઢ થઈને જ મનને શાંત કરી શકાય છે.

(“આત્મસંયમ યોગ” નામના શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના છઠ્ઠા અધ્યાયની યુગને અનુકૂળ વ્યાખ્યા-દ્વિતીય હપતો)

ગત અંકમાં પાંચ અધ્યાયોની એક સંક્ષિપ્ત વિવેચના સાથે છઠ્ઠા અધ્યાયનો શુભારંભ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ છ અધ્યાય કર્મયોગપ્રધાન છે, પરંતુ તેમાં સંયમ સાધનાનું કેટલું મહત્ત્વ છે, એ આ છ અધ્યાયમાં એક પૂરો અધ્યાય આને જ માટે સુનિયોજિત કરવાથી સમજી શકાય છે. આ અધ્યાયનો શુભારંભ પ્રથમ શ્લોકોની વ્યાખ્યા સાથે કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં યોગશ્વર શ્રીકૃષ્ણ પોતાના શિષ્ય અર્જુનને સાચા સંન્યાસીનું સ્વરૂપ જણાવે છે. જે નિષ્કામભાવથી કર્મ કરે છે તે ભલે સંન્યાસીનો વેશ ન ધરે, સાચા અર્થોમાં સંન્યાસી છે. જે અહમ્નો ત્યાગ કરી તેનો માત્ર ઢોંગ કરે છે, પરોપકારનાં કાર્ય પણ કરતા નથી તેવાને સંન્યાસી માનવા યોગ્ય નથી. શ્રીકૃષ્ણની આ વ્યાખ્યા અર્જુનની દુર્વિધાને જોઈને કરવામાં આવી છે, જેમાં તે યુદ્ધની તુલનામાં સંન્યાસને ઉચિત માને છે. શ્રીકૃષ્ણ તેને પલાયનવાદી કહીને સમજાવી રહ્યા છે. આગળના શ્લોકમાં આ જ વાતને આગળ વધારતાં રહી તેઓ કહે છે કે જેમણે સંકલ્પોનો ત્યાગ કરી દીધો છે, તેવા જ સાચા યોગી છે. અહીં સંકલ્પોથી તેમનો આશય છે- મહત્વાકાંક્ષાઓ- કામનાઓ. તેને છોડીને નિષ્કામ ભાવથી જે કર્મ કરે એ જ દિવ્યકર્મ છે. આવો યોગી પોતાના અહંના માળખાને પાડી દઈને જ સાચો યોગી બને છે. ભાવી સુખની ઈચ્છાઓ- કલ્પનાઓમાં તક્ષીન બન્યા રહેવું તેને સંકલ્પક્રીડા કહેવામાં આવી છે. એટલા માટે ભગવાન મનને શાંત કરવા આ ઉપાય જણાવે છે. હવે આગળ.....

પૂર્વભૂમિકા : સાચો સંન્યાસી-કર્મયોગી તથા માત્ર આડંબર રચનારા કહેવાતા વેશધારીઓની વચ્ચેનું અંતર આપણે સમજી શકીએ તથા આકાંક્ષાઓ-કામનાઓનો ત્યાગ કરી સાચા અર્થમાં યોગી બનીએ, આ મર્મ પ્રથમ બે શ્લોકોનો છે. યોગમાં આરૂઢ થવાની આ પૂર્વભૂમિકા છે. યોગમાં આરૂઢ થયા વગર કોઈ સંન્યસ્થ બની શકતું નથી, વારંવાર ઉત્પન્ન થનારી ઈચ્છાઓમાંથી-મનોકામનાઓમાંથી મુક્તિ મળે તો યોગી બનવા માટેની મનઃસ્થિતિ તૈયાર થાય. આપણો સંકલ્પ એક જ હોય કે આપણો તથા ઈશ્વરનો સંકલ્પ એકાકાર થઈ જાય. બંને મળીને એક થઈ જાય. ઈશ્વરનો નવયુગના પ્રજ્ઞાવતારનો-આપણા ઈષ્ટ આરાધ્યનો સંકલ્પ એક જ છે યુગ પરિવર્તન. જે આપણે આત્મનિર્માણથી યુગના નવનિર્માણની દિશાધારા કરતાં અલગ વિચારી રહ્યા છીએ તો પછી આપણે ઈશ્વરીય ધારા કરતાં જુદા ચાલી રહ્યા છીએ. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ જીવનભર એક જ વાત કરતા રહ્યા કે “તમે અમને માનતા હો તો અમારા સંકલ્પ સાથે જોડાઈ જવ.” “અમારો સંકલ્પ” એટલે ઈશ્વરીય સંકલ્પ યુગનિર્માણ યોજના-પ્રજ્ઞાઅભિયાન-યુગપરિવર્તન- એકવીસમી સદીમાં નારી શક્તિનો-સંવેદનાનો

અભ્યુદય- સત્પુણનું આગમન. આપણો દરેક શ્વાસ આવા સંકલ્પની પૂર્તિ માટે ચાલવો જોઈએ.

જે આપણે ગુરુસત્તા રૂપી ભગવાનના પ્રમુખ પાર્ષદના એક નાના સરખા અંશ છીએ તો આપણે આપણી જવાબદારી સમજી શકીએ છીએ. જે આપણે આપણી ગુરુસત્તાને ભગવાનની કંપનીના મેનેજિંગ ડિરેક્ટર માની લઈએ તો સ્વયંને તે કંપનીનો એક નાનો મોટો કર્મચારી કે ગુમાસ્તો તો માની શકીએ છીએ. જે એવું જ કદાચ શક્ય બને- આપણા સંકલ્પોને ગુરુસત્તાના સંકલ્પો સાથે જોડી દઈએ તો આપણને આપણો યુગધર્મ સમજાઈ જશે. આજના યુગનો ધર્મ છે સમગ્ર સમાજનું અભિનવ નિર્માણ-સમગ્ર સમાજનું અધ્યાત્મીકરણ, વિશ્વવસુધાને ગાયત્રીમય બનાવી દેવી. આને માટે કર્મયોગી બનીને પોતાની બધી જ આસક્તિને સુખની ઈચ્છાઓને-આકાંક્ષાઓને-મનોકામનાઓને પ્રભુ ચરણોમાં સમર્પિત કરી જીવવું પડશે. દરેક ક્ષણે ભાવ એ જ રહે કે આપણે પરમાત્મા માટે કરી રહ્યા છીએ- પોતાને માટે નહીં. આપણા સંકલ્પ ભગવાનને અર્પિત થઈ જાય, એ જ પ્રભુ ઈચ્છે છે. આપણે નિષ્કામ કર્મયાગી બની જઈએ.

દરેક ગુરુ પ્રભુ સમર્પિત કર્મ ઈચ્છે છે

ભગવાન અર્જુન પાસેથી આવી અપેક્ષા શા માટે રાખી રહ્યા છે? વારંવાર એ વાત શા માટે કરી રહ્યા છે? એટલા માટે વારંવાર ભારપૂર્વક જાણાવી રહ્યા છે કે અર્જુનનું પ્રારબ્ધ નાશ પામે. દરેક ગુરુ પોતપોતાના સમયમાં પોતાના શિષ્યનાં હિત માટે આવું કહીને અથવા કરીને બતાવે છે. કોઈ પણ વ્યક્તિએ પ્રારબ્ધ ભોગવવાં તો પડે જ છે. દુઃખ ભોગવવાં તો પડે જ છે. પરંતુ સારાં કર્મ કરીને સત્ત્રયુગી પુરુષાર્થમાં ભાગીદારી કરીને જલદી કાપી શકાય છે. જે કર્મ આપણે કરી ચૂક્યા અને જે હજુ સુધી પાક્યાં નથી- જે પ્રારબ્ધ અથવા તો સંચિત રૂપે હજુ સુધી તૈયાર થયું નથી તેને તો નિષ્કામ કર્મ કરીને પ્રારબ્ધ બનતું રોકી શકાય છે. એટલા માટે સદ્ગુરુ કહે છે- યોગેશ્વર કહે છે- નિષ્કામ કર્મ કરતો જા. તારાં સંચિત અને ક્રિયામાણ કર્મ કપાતાં-નાશ પામતાં જશે. તારો આલોક અને પરલોક બંને સુધરી જશે.

જીવન જીવવાના ક્રમમાં આપણે અલગ અલગ પ્રકારનાં દુઃખ-કષ્ટમાંથી પસાર થવું પડે છે. ઉચ્ચસ્તરીય સદ્ગુરુ સ્તરની સત્તાઓ જાણે છે કે વીતેલા જીવનમાં પાછલા જન્મોમાં કરવામાં આવેલાં કર્મોની વિધિ વ્યવસ્થાના કારણે આ શરીર પ્રાપ્ત થયું છે- દુઃખ ભોગવતાં તો પડશે જ. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ આપણને સૌને કહેતા હતા કે પોતાનાં તપ તથા આશીર્વાદથી તેઓ આપણાં પાપો-પ્રારબ્ધનાં પડનો નાશ કરી નાંખશે. આ ગુરુસત્તાનું શિષ્યને સદૈવનું આશ્વાસન છે. પરંતુ આ શક્ય છે એક શર્ત પર. અને તે એ કે આપણે એના બદલામાં ગુરુનું કાર્ય કરીએ. યુગધર્મમાં સ્વયંને નિયોજિત કરીએ. થોડું દુઃખ સહન કરવું પડે તો તેને તપ માની લઈએ. આમ તો કોને ખબર કેટલું ભોગવવું પડત, પરંતુ આપણું સૌભાગ્ય કે આપણે સદ્ગુરુ સાથે જોડાયા. આપણાં કષ્ટ થોડામાં ટળી જશે- પ્રારબ્ધ પણ કપાઈ જશે. દિવ્યકર્મી હોવાના કારણે સંચિત- ક્રિયામાણનો અનુપાત ઘટશે. પાપ થશે જ નહીં એટલે મોક્ષ સુનિશ્ચિત છે. કર્મનું આ વિધાન સમજવું-નિષ્કામ કર્મયોગી બનવું તથા સારાં કાર્યો કરી આપણી ફિક્સડ ડિપોઝીટ વધારતા રહેવી, એ જ આપણો ઉદ્દેશ્ય હોવો જોઈએ.

‘હું’ પદ છોડીને સાધક બનીએ : હજુ આપણી પહેલા સ્લોકની વ્યાખ્યા જ ચાલી રહી છે. ભગવાન સંકલ્પો (કામના-આકાંક્ષા-ઈચ્છાઓ)માંથી મુક્તિ ઈચ્છે છે તથા દરેક

આદર્શ શિષ્યને સાચું માર્ગદર્શન આપી રહ્યા છે કે જીવન મળ્યું છે જ શ્રેષ્ઠ કર્મો કરવા માટે. શ્રેષ્ઠના ખાતામાં વૃદ્ધિ કરતા રહો અને પોતાનાં પાપકર્મોને પ્રારબ્ધ- સંચિતને કાપતા રહો. આવી જ આપણા જીવનની રીતિ-નીતિ હોવી જોઈએ. આપણું દરેક કાર્ય ઈશ્વર સમર્પિત હોવું જોઈએ. જીવન વ્યાપારને ઈશ્વરીય સ્વરૂપ માનીને કરીએ. ક્યાંય આપણું ‘હું’ પદ-અંગત ઈચ્છા-આકાંક્ષાઓને ન જોડીએ. યોગ મનોવિજ્ઞાનની એક મોટી જટિલ વ્યવસ્થાને તેઓ અર્જુન સમક્ષ રજૂ કરવા ઈચ્છે છે, જેથી તે આત્મસંયમ- ધ્યાન યોગનો મર્મ સમજી શકે. હમણાં બંને સ્લોકોનું પ્રતિપાદન સંન્યાસ સંબંધી ભ્રાન્તિઓ દૂર કરવા માટે- દિવ્યકર્મીનાં લક્ષણોને સમજાવવા માટે તથા એ જાણાવવા માટે કરવામાં આવ્યું છે કે જેમણે સંકલ્પોનો ત્યાગ નથી કર્યો, તે યોગી હોતા નથી. (અસંન્યસ્ત સંકલ્પઃ કશ્ચન યોગી ન ભવતિ) જે સંકલ્પ હશે તો તે ભ્રષ્ટ થઈને પુનર્જન્મ પ્રાપ્ત કરે છે તથા બધી જ ઈચ્છાઓ સમાપ્ત નથી થતી ત્યાં સુધી નિરંતર જન્મ લેતો રહે છે. અહીં પૂર્ણતઃ બંધનમુક્તિનો પથ પ્રભુ સમજાવી રહ્યા છે તથા ઈચ્છા કરી રહ્યા છે કે અર્જુન આ તથ્યને સમજી લે.

એક વાનગી : એક ઘટનાક્રમ આ સંદર્ભમાં કે જે આ યુગનો જ છે. અહીં જાણાવવાનું મન થાય છે પ્રસિદ્ધ ઉદ્યોગપતિ તથા બિરલા પરિવારના આદિ સંસ્થાપક શ્રી જુગલ કિશોરજી બિરલાના પરિવારમાં જન્મેલા બાળક વિશે. તેણે આગળ જતાં એક ડાયરી લખી. આ બાળક પ્રતિભાની દૃષ્ટિએ વિલક્ષણ હતું તથા તેણે આદિત્ય બિરલા ગ્રુપ નામનું એક વિશાળ સંગઠન ઊભું કર્યું. મુંબઈ-બેંગલોર ફ્લાઈટ કેશ થવાથી તેમનું મૃત્યુ થયું. મૃત્યુ બાદ તેમની ડાયરી મળી આવી. ડાયરીનો આ અંશ તે દિવસોમાં પ્રચલિત ‘ધર્મયુગ’ નામના સુપ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિકમાં પ્રકાશિત થયો હતો, જે સંયોગથી અંતિમ અંક હતો. મૃત્યુ સમયે તેમની ઉંમર ૩૨-૩૩ વર્ષની હશે. તે ડાયરીમાં તેમણે લખ્યું હતું- “હવે મને અહેસાસ થઈ રહ્યો છે, જગૃતિની અનુભૂતિ થઈ રહી છે કે હું પૂર્વજન્મનો સંન્યાસી છું. અમેરિકામાં રામકૃષ્ણ મિશનમાં હું પૂર્વજન્મમાં સક્રિય રહ્યો છું. ત્યાં કામ કરતાં કરતાં સંન્યાસ લેવા છતાં મારા મનમાં એક છોકરી પ્રત્યે આકર્ષણ જાગ્યું. મેં ઘણું વિચાર્યું કે તેના વિશે વિચાર ન કરું. પછી મેં શરીરનો ત્યાગ કર્યો. હવે હું ઈંગ્લેન્ડમાં ભાણવા માટે આવ્યો છું. અહીં

એવો જ ચહેરો ધરાવતી યુવતી સાથે મારી મુલાકાત થઈ. શું આ મારી જીવનસાથી બની શકશે.” ડાયરી અહીં મૂક થઈ જાય છે. પરિવારના સભ્યોએ તેમનો વિવાહ ક્યાંક બીજે ક્યાં અને બંને પતિ-પત્ની દુર્ઘટનામાં મૃત્યુ પામ્યાં. તેમનું જ સંતાન હવે તેમનું વિશાળ તંત્ર ચલાવી રહ્યું છે. તેઓ ડાયરીમાં એ પાણ લખે છે- “હું કર્મોના ભોગ ભોગવવાને આવ્યો છું. સંન્યાસી હોવાને કારણે મારી મુક્તિ થઈ જવી જોઈતી હતી. કદાચ હજુ વધારે દુઃખ ભોગવવાનું ભાગ્યમાં લખ્યું છે.”

ભોગ છૂટયો તો જ્ઞાન જન્મ્યું : પૂર્વજન્મના તપના લીધે તે સાધકનો જન્મ એક ધનવાન પરિવારમાં કર્મયોગીના રૂપમાં થયો. જેમ જેમ ભોગ છૂટતા ગયા- તેમ તેમ જ્ઞાનનો ઉદય થતો ગયો. કોઈ પાણ સામાન્ય વ્યક્તિને અનાયાસ જ પૂર્વજન્મની સ્મૃતિ થવા લાગે તથા તેને આભાસ થવા લાગે કે તે કોણ છે તો તે સંસારમાંથી ક્યારે જવાનો છે, એ જ્ઞાન તેને થઈ ચૂક્યું, એવું માની લેવું જોઈએ. પરમહંસની સ્થિતિના મનુષ્યો પોતાના વિશે જાણે છે, પરંતુ ક્યારેક જ જગજહરે કરે છે. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવને ત્રણ જન્મોની જાણકારી તેઓની અદૃશ્ય સૂક્ષ્મ શરીરધારી સત્તાએ આપી. જે રામ છે- કૃષ્ણ હતા તેઓ જ રામકૃષ્ણ બનીને આવ્યા છે, આ શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસે જાણાવ્યું હતું. આવા પરમહંસ પોતાના મહાનિર્વાણનો દિવસ નક્કી કરી લેતા હોય છે અને સ્વેચ્છાએ મૃત્યુનું વરાણ કરે છે.

એ સુનિશ્ચિત છે કે પૂર્વજન્મની કર્મ વાસના તથા સંકલ્પો અનુસાર ભાવી જીવનના સંસ્કાર નક્કી થાય છે. યોગ પર આરૂઢ થઈને જ નિષ્કામ ભાવથી કર્મ કરતો રહીને જ વ્યક્તિ બંધનમુક્ત થઈ શકે છે, નહીં તો પછી ચોવીસ લાખ યોનિઓનું ચક્કર તો છે જ! જે આ તથ્ય સમજમાં આવી જાય તો આપણાં બધાં જ કર્મ સ્વતઃ નિર્મળ થતાં જશે અને આપણે મોક્ષને પ્રાપ્ત થઈ જઈશું. સંકલ્પોમાંથી નિવૃત્તિની ચર્ચા શ્રીકૃષ્ણ એટલા માટે જ કરી રહ્યા છે. પુનર્જન્મ તથા સંકલ્પો-વાસનાઓ સાથે જોડાયેલા રહેવાની પરિણતિની વ્યાખ્યા આ અધ્યાયમાં જ આગળ ૪૧-૪૪માં શ્લોકમાં વિસ્તારપૂર્વક કરવામાં આવી છે. અત્યારે ત્યાં દૃષ્ટાંતોના માધ્યમથી સમજવાનો પ્રયત્ન કરીશું. અત્યારે અહીં ત્રીજા અને ચોથા શ્લોકની વ્યાખ્યા તરફ આગળ વધીએ છીએ.

આરુરુક્ષોર્મુનેયોગં કર્મ કારણમુચ્યતે ।
યોગારૂઢ સ સ્યૈવશમઃ કારણમુચ્યતે ॥૩૧॥
યદા હિ નેન્દ્રિયાર્થેષુ ન કર્મસ્વનુષક્ષતે ।
સમર્વસકલ્પસંજયાસી યોગારૂઢસ્તયોચ્યતે ॥૪૧॥

યોગ-યોગ આરુરુક્ષો-પામવાને ઈચ્છનાર મુને:-મુનિને કર્મ:-કર્મ કારણ-સાધન ઉચ્યતે:-કહેવાય છે. યોગારૂઢસ્ય:- યોગમાં આરૂઢ થયેલા તસ્ય-તેને શમ:-શમ એવં- જ કારણ-સાધન ઉચ્યતે કહેવાય છે.

“યોગમાં આરૂઢ થવાની ઈચ્છા રાખનારા સાધકને માટે પ્રભુસમર્પિત કર્મ જ એકમાત્ર સાધન છે. આવું થયેથી તે યોગારૂઢ પુરુષનો જે સર્વસંકલ્પોના અભાવવાળો ભાવ છે, તે તેના માટે શાંતિ પ્રદાતા-કલ્યાણકારી હોય છે.” (શ્લોક-૩)

યદા- જ્યારે હિ નિશ્ચય ઈન્દ્રિયાર્થેષુ- ઈન્દ્રિયોના વિષયોમાં ન- નથી અનુષક્ષ- તે આસક્ત થતો કર્મસુ-કર્મોમાં ન નથી સર્વસંકલ્પ-સર્વ સંકલ્પોનો સારી રીતે ત્યાગ કરનારો તદા ત્યારે યોગારૂઢ ઉચ્યતે કહેવાય છે.

“જ્યારે વ્યક્તિ (જે કાલાઅવધિમાં) વિષય ભોગી અને કર્મોમાં આસક્ત થતો નથી, તે કાળમાં તેને(ત્યારે જ) એકાગ્ર-યોગમાં આરૂઢ- ત્યાગી પુરુષ માનવામાં આવે છે.”(શ્લોક-૪)

એકાગ્રતાનો અભ્યાસ : હવે અહીં આ બે શ્લોકોમાં કહેવામાં આવેલી વાતોના મર્મને સમજવો જરૂરી છે. દરેક વ્યક્તિ એકાગ્ર થઈને ધ્યાન કરવા ઈચ્છે છે. એ આત્માની તરસ છે. વ્યગ્ર ચિત્તની મનોવૃત્તિ ધરાવતો મનુષ્ય યોગારૂઢ થયા વગર એકાગ્રતાને સાધી શકતો નથી. એકાગ્રતાનો અર્થ મન-ચિત્તની નિશ્ચલતા નથી. બધા જ બાધક-નિરોધી વિચારોને બાજુ પર ખસેડીને સમગ્ર મન દ્વારા (ક્લેક્ટિવ માઈન્ડ) કોઈ એક જ વિષયના ચિંતનની વિધિ જ ધ્યાન કહેવાય છે. મનને બેકાબૂ છૂટું મૂકી દેવાથી અણઘડ- કુસંસ્કારી વ્યાકુળ મનના કારણે અસ્થિરતા જ નજરે પડે છે. મનોયોગ તત્પરતા-એકાગ્રતા-તદ્દીનતા જેવી ઉપલબ્ધિઓ મળી શકતી નથી. મનની નિરર્થક ભાગદોડને નિયંત્રિત કરીને તથા તેને એક જ વિષય પર કેન્દ્રિત કરવા માટે એકાગ્રતાની શક્તિ દરેક સાધકને અભીષ્ટ છે. ત્યારે જ તો મન શક્તિશાળી સંકલ્પહીન બની શકશે.

શ્રીકૃષ્ણ ત્રીજા શ્લોકમાં કહે છે કે એકાગ્રતાની પ્રાપ્તિ માટે કર્મયોગ સાધન છે, પરંતુ તેને કમશઃ વિકસિત કરતા રહીને તેનો વ્યાવહારિક પ્રયોગ આત્મા પર ઊંડું ધ્યાન લગાડવા રૂપે કરવો જોઈએ. “શમ” એટલે કે મનની શાંતિ-મનને ચૂપ કરી એક જ ભાવમાં તલ્લીન કરી લેવું. મનની શાંતિ વગર યોગારૂઢ થઈ શકાતું નથી. જ્યારે મન કામનાઓના દબાણમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે, તેની ભોગ-વાસનાઓની ઈચ્છાઓ નિવૃત્ત થઈ જાય છે ત્યારે તેને ક્યાંય પણ કેન્દ્રિત કરી મનવાંછિત આધ્યાત્મિક સફળતાઓ અર્જિત કરી શકાય છે, અતીન્દ્રિય ઋમતાઓને જાગૃત કરી શકાય છે.

યોગ ઉપર આરૂઢ સાધક : શ્રી ભગવાને “આરૂઢ” યવું અર્થાત્ સવારી કરવી શબ્દનો પ્રયોગ જાણીજોઈને કર્યો છે. યોગ પર આરૂઢ એટલે કે યોગના ઘોડા પર સવાર સાધક. ચીર અર્જુનને યુદ્ધક્ષેત્રમાં આના કરતાં સુંદર બીજું શું સમજાવી શકાય છે. “યથા સ્થાન” નો પ્રયોગ કરી યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે જે યોગના ઘોડા પર સવાર થવા ઈચ્છે છે- તેને માટે નિઃસ્વાર્થ કર્મ અતિ અનિવાર્ય છે, સહાયક છે (કર્મ કારણ મુચ્યતે) પરંતુ આવું થઈ ગયા પછી (યોગારૂઢ) સાધક માટે આધ્યાત્મિક ઊંચાઈ પર પહોંચવા માટે ‘શમઃ’ એટલે કે મનની શાંતિ જ એકમાત્ર સાધન છે. (શમઃ કારણ મુચ્યતે) એકાગ્રતાની ઉપલબ્ધિ માટે મનના વિક્ષેપનાં કારણોને દૂર કરવાં જરૂરી છે.

મનોનિગ્રહ માટે માનસિક વિક્ષોભ ઉત્પન્ન કરનાર અહંકાર, અહં કેન્દ્રિત ઈચ્છાઓ, વાસનાઓ જેવાં કારણોમાંથી મુક્ત થવું પડશે. નિઃસ્વાર્થ સેવાપ્રધાન સમર્પિત કર્મોના માધ્યમથી આ બધાં જ કારણોનું નિવારણ થઈ જાય છે. કર્મયોગ એ બધા જ લોકો માટે એક સાધન છે જે મનની એકાગ્રતા માટે પ્રયત્નશીલ છે, ધ્યાનસ્થ થવા ઈચ્છે છે, મનઃસ્થિતિ વડે કંઈક કાર્ય કરવા ઈચ્છે છે, એકાગ્રતા પ્રાપ્ત થતાં જ આધ્યાત્મિક સાધકે અધિકાધિક માનસિક શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મનની ચંચળતા અટકશે તો જ શાંતિ મળશે.

સફળ ધ્યાનયોગ માટે નિષ્કામ યોગ : દરેક વ્યક્તિ આજના ભોગવાદી યુગમાં મનની શાંતિ ઈચ્છે છે. સુખ-સાધનોનો ઉપભોગ કરતા રહીને પોતાના અહંને પોષીને તેનાથી નિયંત્રિત થતા રહીને આ શાંતિ ક્યારેક પામી શકશે નહીં. લોકો પણ એવી જ વસ્તુઓના માધ્યમથી આની શોધ કરે છે. અતૃપ્તિ-બેચેની-તાણ-અવસાદ જ ફળસ્વરૂપ હાથમાં આવે છે. જો સંકલ્પોમાંથી અહં કેન્દ્રિત

ઈચ્છાઓમાંથી મુક્તિ મળી ન શકે તો ધ્યાનનું નાટક કરવાથી શો લાભ? ધ્યાન ત્યારે સફળ છે જ્યારે તે મનને શાંત કરી શકે. તેને ચંચળતા-વ્યગ્રતામાંથી મુક્તિ અપાવે. યોગ પર સવાર થયા પછી સમર્પિત કાર્ય કરવું અનિવાર્ય છે. પ્રભુ સમર્પિત જીવન જીવ્યા વગર યોગારૂઢ થઈ શકાતું નથી અને યોગારૂઢ થયા વગર મન શાંત થઈ શકતું નથી. બધી જ વાતો-શરતો એકબીજા પર આધારિત છે.

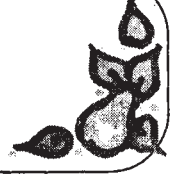
પરિજનોને ભાવભર્યો જનુરોધ

પૂજ્યવર દ્વારા રચિત વિરાટ સાહિત્યનું પ્રકાશન તંત્ર મથુરામાં છે. સંપાદન દરિદ્રારથી થાય છે. મુદ્રણ પ્રકાશ બધું સંખ્યામાં થાય તે માટે પાંચ રંગનું ઓફસેટ મશીન જર્મનીથી મંગાવવામાં આવી રહ્યું છે. આની કિંમત રૂપિયા બે કરોડ છે. એક ત્રણ એકરની નવી જમીન પણ ખિરલા મંદિર પાસે વેચાણથી રાખવામાં આવી છે. પરિજન વઘેલા આ ભારને ઊંચકવામાં પારિવારિક વ્યક્તિની જેમ જ આર્થિક સહયોગ આપે. ભાવનાશાળી થોડી થોડી માત્રામાં પણ એકત્ર કરે તો જોતજોતામાં બેંક લોનની રકમ ભરી દઈ શકાય.

નિષ્કામ કર્મોના પરિણામે ચિત્તશુદ્ધિ થયા પછી આત્માનુભૂતિ થાય છે તથા બ્રાહ્મીસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ કહે છે, “જ્ઞાનના કાંટા વડે અજ્ઞાનના કાંટાને કાઢવો પડે છે, ત્યારે બંને કાંટાને ફેંકી દેવામાં આવે છે. ત્યારબાદ તે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનથી પર બ્રાહ્મીસ્થિતિમાં પહોંચવું અતિ સરળ છે” યોગારૂઢ થવા માટે શુભ અથવા અશુભ બંને પ્રકારની વાસનાઓનો ત્યાગ કરવો પડશે. જરા સરખી પણ રહી ગઈ હશે તો મન અશાંત બન્યું રહેશે. ઠાકુર શ્રી રામકૃષ્ણ દેવ કહે છે- “દોરીમાં જરાસરખો પણ રેસો રહી ગયો હોય તો તે સોયના કાણામાં પરોવાતો નથી. એવી જ રીતે જરાસરખી પણ વાસના રહી ગઈ હશે તો મન ઈશ્વરનાં ચરણકમળોનું ધ્યાન-તેમાં લીન થવાનો ભાવ કરી શકતું નથી.” હવે પ્રશ્ન એ ઊઠે છે કે એ કેવી રીતે જાણ શકાય કે આપણને પર્યાપ્ત એકાગ્રતા મળી ગઈ અને આપણે યોગારૂઢ થઈ ગયા. તેની તથા તેની આગળ મનની શક્તિની ચર્ચા આગામી અંકમાં (કમશઃ)

હિમાલયથી આમંત્રણ - ૨

શંકરમઠનો વિવાદ :

જ્યોતિર્મઠમાં શંકરાચાર્ય અને તેમના શિષ્ય તથા આ પીઠના પ્રથમ આચાર્ય ત્રોટકની મૂર્તિઓ છે. મંદિરમાં ત્યારે કોઈ પીઠાધીશ ન હતા. દક્ષિણ ભારતમાંથી નિયુક્ત પૂજારી રાવલ જ મઠમાં પૂજા-અર્ચના કરતા હતા. લગભગ ૧૫૦ વર્ષથી ત્યાંની આચાર્ય પરંપરા વિચ્છિન્ન હતી. જે વિભૂતિ અથવા શંકરના અવતાર કહેવાતા મહાપુરુષે આ મઠની સ્થાપના કરી હતી, તેમના દ્વારા જ શરૂ થયેલી પરંપરાની દુર્ગતિ વિશે સાંભળવા મળ્યું ત્યારે શ્રીરામનું હૃદય દુઃખી થઈ ઊઠ્યું. વૃત્તાંત ત્યાંના રાવલ પુરોહિતો પાસેથી સાંભળવા મળ્યો. સાંભળીને મોડે સુધી શ્રીરામ શંકરાચાર્યની પ્રતિમા પાસે બેઠા રહ્યા. ઊઠીને મઠમાં સ્થાપિત સ્ફટિકના શિવલિંગની નજીક આવ્યા, ત્યાં અભિષેક કર્યો. શંકર ગુફામાં સ્થાપિત શિવલિંગ વિશે કહેવાય છે કે એ કેલાસથી લાવવામાં આવ્યું હતું. સ્વયં આદિ શંકરાચાર્યએ જ એની સ્થાપના કરી હતી. આ ઉલ્લેખને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ્યા પછી શ્રીરામ કોઈ ઊંડા વિચાર મંથનમાં ચાલ્યા ગયા. થોડુંક આગળ ચાલ્યા પછી તેઓ ગુસ્સે થયેલા જાગ્યા. સંભવ છે કે અંદર આવેલા ઉતાર ચઢાવે તેમને ખિન્ન કરી મૂક્યા હોય. ભાવો અને વિચારોના પ્રત્યાઘાત આપણી સંસ્કૃતિ અને પ્રાચીન ગૌરવ-ગરિમાના ક્ષત-વિક્ષત થઈ જવાના કારણે આવ્યા હતા.

શ્રીરામ મંદિરમાંથી બહાર આવીને થોડેક દૂર આવેલા એક વૃક્ષની છાયામાં બેસી ગયા. તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે હવે કઈ દિશામાં જવાનું છે. આ ઊંડાપોહની સાથે બદ્ધીનાથના ખંડિત ગૌરવ અને નરનારાયણ પર્વત એક થઈ ગયા પછી થનારા વિનાશની કિંવદંતીઓ પર ધ્યાન જઈ રહ્યું હતું. દસ પંદર મિનિટ પોતાના અંતઃકરણમાં જ ડૂબતા બહાર આવતા ક્યારે આંખ મળી ગઈ, ખબર જ ન પડી. ઝાડનો ટેકો લઈ બેઠાંબેઠાં જ ઊંઘ આવી ગઈ. પહાડી યાત્રાના કારણે થાક ખૂબ જ લાગ્યો હતો. ખાડા-ટેકરાવાળા રસ્તા પર ચાલવાને કારણે શરીર પર ખૂબ દબાણ પડ્યું

હતું. રાત્રે ઊંઘ તો સારી આવી હતી, પરંતુ કદાચ થાક હજી સુધી બાકી હતો. અડધો કલાક પછી આંખ ખૂલી, જ્યોતિષપીઠની સામે જ એક ઝરણું વહેતું હતું. તેને દંડધારા કહે છે. શ્રીરામે તે ઝરણાના પાણીથી હાથ-મોં ધોઈને આચમન કર્યું.

આચમન કર્યા પછી ક્ષણભર માટે મનમાં પ્રશ્ન થયો કે હવે કઈ તરફ ચાલવાનું છે? પ્રશ્નની તત્ક્ષણ પછી તેને મળતું જ સમાધાન પણ મળ્યું. ભવિષ્ય બદ્ધી થઈને માનસરોવર તરફ નીકળવું જોઈએ. સમાધાન પોતાની અંદર જ આંતરિક પ્રેરણાની જેમ બહાર આવ્યું હતું. તેને માર્ગદર્શક સત્તાએ મોકલેલો નિર્દેશ પણ માની શકાય છે. ગંતવ્ય અને માર્ગ સ્પષ્ટ થતાં જ શ્રીરામ નીતિઘાટી તરફ ચાલી નીકળ્યા. લગભગ દસ કિલોમીટરનો પહાડી રસ્તો પસાર કર્યા પછી તપોવન પહોંચ્યા. ત્યાંના તપ્તકુંડમાં ગરમ પાણીથી સ્નાન અને થોડી વાર વિશ્રામ કર્યા પછી ભવિષ્ય બદ્ધી પહોંચ્યા. ચારે તરફ નીરવતા છવાયેલી હતી. એકલ-દોકલ માણસ નજરે પડતું હતું. હજી વિષ્ણુ મંદિર ખૂલ્યું ન હતું. જે કે પૂજારી નજીકમાં જ રહેતો હતો, પરંતુ લોકોની અવરજવર ખાસ ન હતી, એટલા માટે પૂજા-આરાતીનો ક્રમ નિયમિત થઈ શકતો ન હતો. મંદિર પૂજા-આરાધના માટે ક્યાં હોય છે, તેની વ્યવસ્થા અને અનુશાસનમાં દર્શકોની ભીડભાડ જ મુખ્ય આધાર હોય છે. મથુરા, વૃંદાવન અને હૃષીકેશમાં શ્રીરામ આ તથ્ય સારી રીતે અનુભવી ચૂક્યા હતા. મંદિરના બંધ પટ જોઈને તેમને કોઈ જ આશ્ચર્ય ન થયું.

ભવિષ્ય બદ્ધીમાં : મંદિરની પાસે એક પીપળાનું વૃક્ષ હતું. તેની નીચે એક શિલા મૂકેલી નજરે પડી. શ્રીરામ તેને જોવા લાગ્યા. શિલા પર કોઈક સમયે ચઢાવેલાં ફૂલ અને પૂજા સામગ્રી નજરે પડતી હતી. સૂકાં પાન, તાણખલાં અને હવામાં ઊડીને આવેલી ધૂળ શિલા ઉપર ફેલાયેલી હતી. છેલ્લા ત્રણ ચાર દિવસથી જાણે કોઈએ સફાઈ કરી ન હતી. શ્રીરામને લાગ્યું કે આ કોઈ સામાન્ય શિલા તો નથી જ, પૂજાસામગ્રી ચઢાવેલી જણાય છે. આનો અર્થ એવો કે આ

કોઈ દેવ પ્રતિમા છે. શિલાને સાફ કરીને ધ્યાનથી જોયું તો તે દેવ પ્રતિમા જ છે. પ્રતિમા છે પરંતુ અડધી બનેલી. જે કોઈ દેવતાની હોય તેની આકૃતિ અડધી બનેલી જ નજરે પડતી હતી. ધડની ઉપરનો ભાગ ઓળખી શકાતો હતો પરંતુ સ્પષ્ટ રીતે નહીં. ખૂબ જ કોશિશ કર્યા પછી અનુમાન કરી શકાતું હતું કે એ વિષ્ણુની પ્રતિમા હોઈ શકે છે.

અસમંજસ થયું કે વિષ્ણુ મંદિર તો નજીકમાં જ છે. પ્રતિમા તેમાં સ્થિત ન રહેતાં બહાર શા માટે રાખવામાં આવી છે. કોઈ જ કારણ ન સમજતાં શ્રીરામે તે સવાલને અનુત્તરિત છોડી દીધો અને વૃક્ષની નજીકમાં જ બેસી ગયા. તેઓ જોવા ઈચ્છતા હતા કે ભવિષ્યના બદ્ધીનાથ કેવા છે? એટલા માટે પૂજારીની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. બપોરનો સૂરજ પશ્ચિમ તરફ ખસવાનો શરૂ થયો. ત્યારે પૂજારી આવતો નજરે પડ્યો. તેણે મંદિરના પટ ખોલ્યા. તેણે પહેલાં દરવાજા ઉપર ચઢાવેલી સામગ્રી એકઠી કરી. તે બબડતો જતો હતો. ઓછી સામગ્રી જોઈને કદાચ આગંતુકો માટે કંઈક કહી રહ્યો હતો.

પટ ખૂલતાં શ્રીરામ દર્શન કરવા માટે આગળ આવ્યા. વિષ્ણુ મંદિરમાં ગર્ભગૃહની અંદર જવાતું નથી. શ્રીરામે બહાર ઊભા રહીને જ હાથ જોડ્યા. પૂજારીએ કહ્યું, ‘અંદર આવવું છે. નજીકથી દર્શન કરવા ઈચ્છો છો તો કરી શકો છો. સવા રૂપિયો થશે.’

સાંભળીને શ્રીરામ સ્તબ્ધ થઈ ગયા. આ જંગલમાં પાણી ભગવાનનાં દર્શન વડે કમાણી! તેઓ ચૂપ રહ્યા. પૂજારીએ ફરી ટકોર કરી, ‘વિચારી લો. કોઈ નથી, એટલા માટે તક છે, નહીંતર વિષ્ણુ મંદિરમાં અંદર કોઈને આવવા દેતા નથી.’ શ્રીરામે પૂજારીની રજૂઆતમાં કહ્યું, ‘ના મહારાજ! હું મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવા નથી માંગતો. અહીં જ બરાબર છું.’

પૂજારી ફરી પાછો કંઈક બબડ્યો. શ્રીરામને એ તો ન સાંભળાયું કે તે શું કહી રહ્યો છે, પરંતુ તેના ભાવ જરૂર સમજાઈ ગયા. શ્રીરામે કહ્યું, ‘પરેશાન ન થશો, મહારાજ! હું અભીષ્ટ દક્ષિણા ધરાવીશ. એવું કહેતાં તેમણે થેલીમાંથી સવા રૂપિયો કાઢ્યો અને ગર્ભગૃહના ઉમરા ઉપર મૂકી દીધો.

‘કોઈ કુળવાન પરિવારના લાગો છો.’ પૂજારીએ પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરી. થોડી વધારે આત્મીયતા દર્શાવતાં પૂછ્યું, ‘એકલા જ આવ્યા છો? આટલી નાની ઉંમરે તીર્થ યાત્રાનું શું સૂઝ્યું? શું સાધુ-સંન્યાસી થવાનું મન છે? અહીં

કોઈ બાબા-જોગીને પોતાના ગુરુ ન બનાવતા. મોટાભાગે લોકો કપટ મુનિ હશે.’

પૂજારીએ એક જ શ્વાસમાં ઘણા સવાલો પૂછ્યા અને સલાહ પણ આપી દીધી. તે સવા રૂપિયો મળવાની ખુશીમાં આત્મીયતા દર્શાવી રહ્યો હતો. જે કોઈ પણ કારણે દિલ ખોલીને વાત કરી રહ્યો હતો, શ્રીરામે તેમનો આદર કર્યો. પૂછવા લાગ્યા, ‘બહાર જે પ્રતિમા છે તે કોની છે?’

‘તે પ્રતિમા અધૂરી છે. કોઈએ ઘડી નથી, સમય આપોઆપ ઘડી રહ્યો છે. જ્યારે પૂરી થઈ જશે, તો બદ્ધી વિશાલ અહીં જ પુજાશે. પૂજારીએ બોલવાનું ચાલું રાખ્યું, ‘ત્યારે નર અને નારાયણ પર્વત પણ મળી જશે. લાતા દેવીની મંદિરમાં અત્યારે તો ચોવીસ વર્ષ મેળો ભરાય છે. બદ્ધી વિશાલ જ્યારે અહીં પ્રગટ થઈ જશે ત્યાર પછી દરેક વર્ષ મેળો ભરાશે.

વિવરણ આપતાં આપતાં પૂજારી એકદમ ગંભીર થઈ ગયો. ‘ત્યારે મારે પણ ગર્ભગૃહની અંદર બોલાવવાનું પાપ કરવું નહીં પડે, મેળામાં જ ઘણા બધા લોકો આવશે અને હા, બદ્ધીનાથજીનું દર્શન કરનારા પણ અહીં આવશે. તેમના ચઢાવેલા પૈસાથી હું માલામાલ થઈ જઈશ.’ પૂજારી બોલ્યા કરતો હતો. શ્રીરામ તેમની વાતો વિનોદ સમજીને સાંભળી રહ્યા હતા. થોડીવાર પહેલાં સવા રૂપિયો માગવાથી જે ગુસ્સો આવી રહ્યો હતો, તે દયામાં પલટાઈ ગયો. ગરીબી છે, એટલા માટે આ લોકો આશા રાખે છે. પૂજારી કહી રહ્યો હતો, પરંતુ તે દિવસ જોવા હું ક્યાં બચવાનો છું. ખબર નથી ક્યારે નર અને નારાયણ મળશે અને ક્યારે બદ્ધી વિશાલ અહીં પધારશે. કાંઈ વાંધો નહિ આવનારી પેઠી તો તે સુખ જોશે.

પૂજારી સવા રૂપિયાની દક્ષિણાથી ખુશ હતો. તેને પોતાની રીતે આનંદ વ્યક્ત કરતો મૂકીને શ્રીરામ મંદિરમાંથી બહાર આવી ગયા. નીતિઘાટી થઈને તે અજ્ઞાત સ્થાને જવાનું હતું, જેને માટે અંદરથી પ્રેરણા મળી રહી હતી. એમ કહો કે તે સ્થાન મંજિલ હતું, તે ક્યાં છે તેની ખબર ન હતી. પરંતુ તે ખેંચી રહ્યું હતું. જે રસ્તે તેઓ જઈ રહ્યા હતા, તે આકરા ચઢાણવાળો હતો. સાંકડી પગદંડી અને કાંટા-કાંકરા ભરેલી કેડી ઉપર થોડું ચાલતાં જ થાક લાગતો હતો. જોશીમઠમાં દંડધારામાં સ્નાન કર્યા પછી શ્રીરામ ઉપર થાકનો ફરીથી હુમલો થયો ન હતો. બંને ખભા ઉપર બે થેલીઓ,

હાથમાં લાઠી અને પગમાં જાડા તળિયાંવાળાં રબરનાં જૂતાં પહેરીને તેઓ એકધારી ગતિથી આગળ વધી રહ્યા હતા.

હેમકુંડ સાહિબમાં : લગભગ પચીસ કિલોમીટરનું અંતર કાપ્યા પછી શ્રીરામ એક સરોવરના કિનારે રોકાયા. સરોવર ચારે બાજુથી પહાડીઓથી ઘેરાયેલું હતું. તેમનું પ્રતિબિંબ પાણીમાં દેખાતું હતું. કિનારા પર અનેક જગ્યાએ પથ્થરો ગોઠવેલા હતા. લાગતું હતું કે કોઈ એક સમયે લોકો આનો ઉપયોગ બેસવા માટે કરતા હશે. ત્યાંના નૈસર્ગિક સૌંદર્યનો આનંદ લેવામાં અથવા ધ્યાન-ધારણાના અભ્યાસ માટે કરતા હશે. એક પથ્થર ઉપર બેસીને શ્રીરામ સરોવરના પાણીમાં જેવા લાગ્યા. લાગ્યું હમણાં જ બરફ ઓગળીને આવ્યો છે અને દ્રવીભૂત હિમ પહાડીઓની ગોદમાં જમા થઈ ગયો છે. સ્વચ્છ પારદર્શી જળ કાચ જેવું ચોખ્ખું હતું. તેની અંદર નિરભ્ર આકાશ, પહાડીઓનાં ઉનુંગ શિખરો અને જેનારાનાં પ્રતિબિંબ સાથે જળનાં ઊંડાણ સિવાય બીજું કશું જ દેખાતું ન હતું.

જ્યાં બેઠા હતા, ત્યાંથી જ ચારે દિશાઓમાં નજર દોડાવીને શ્રીરામે ગણતરી કરી. સાત પહાડીઓ સરોવરને ઘેરીને ઊભી હતી. તે જેવા પછી શ્રીરામ પડેલા પથ્થરોની ગણતરી કરવા લાગ્યા. ગણ્યા તો ચોવીસ આસન બનેલાં હતાં. શું આ સ્થાન કોઈ એક સમયે તપસ્થલી હશે? મનમાં વિચાર આવ્યો. હિમાલય ઋષિમુનિઓનું નિવાસ છે, કોઈ એક સમયે શા માટે? અત્યારે પણ અહીં ઋષિ સત્તાઓ આવતી હશે.

સાત પહાડીઓથી ઘેરાયેલા તે સરોવર વિશે પછીથી જાણવા મળ્યું કે ખાલસા પંથના સંસ્થાપક ગુરુ ગોવિંદસિંહે પૂર્વજન્મમાં અહીં તપ કર્યું હતું. ત્યારે તે સમયે તેમનું નામ મેઘસ મુનિ હતું. તેની જાણ થયા પછી ૧૮૩૫માં ત્યાં શીખોના તીર્થની સ્થાપના થઈ. એ સ્થાન આજે હેમકુંડ સાહિબના નામે પ્રખ્યાત છે. અહીં ગુરુદ્વારા બનાવવામાં આવ્યું છે અને આવવા-જવા-રહેવાની ઉત્તમ વ્યવસ્થા બનાવવામાં આવી છે. શ્રીરામ તે સ્થાન પર લાંબો સમય બેઠા રહ્યાં. તેમને બેઠેલા જેઈ લાગતું હતું કે તેઓ કોઈની રાહ જેઈ રહ્યા છે. સરોવરના કિનારે બેઠાંબેઠાં તેમની લાગ્યું કે કોઈ તેમની સાથે સંવાદ કરવાની કોશિશ કરી રહ્યું છે. અસ્ફુટ ધ્વનિ સંભળાતો હતો. આજુબાજુ જેયું, કોઈ ન હતું. છતાં પણ અવાજ આવી રહ્યો હતો.

ચિત્તને બિલકુલ શાંત અને નિશ્ચલ કર્યા પછી ધ્વનિ સ્પષ્ટ થયો. એ અવાજ એટલો ક્ષીણ હતો કે લાગતું હતું વર્ષોથી ચૂપ રહેલા કંઠમાંથી આવી રહ્યો છે. એવા કંઠમાંથી જે બોલવાનું જ ભૂલી ચૂક્યા છે. ધ્વનિની દિશાનું અનુમાન કર્યું. પાંચ આસન દૂર એક કૃષ્ણવર્ણ આકૃતિ નજરે પડી. તે શ્રીરામને સંબોધિત કરતી પોતાની પાસે બોલાવી રહી હતી. આસન પરથી ઊઠીને શ્રીરામ તે આકૃતિ પાસે ગયા. તેમને પ્રણામ કર્યા તો આકૃતિમાંથી અવાજ આવ્યો, મને કોઈ પણ નામથી બોલાવી શકો છો. મારું કોઈ નામ નથી. મને ફક્ત એટલું કહેવાનો નિર્દેશ થયો છે કે તમે ગોમુખ પાસે પહોંચો. ગોમુખથી આગળ નંદનવન છે, ત્યાં તમારી પ્રતીક્ષા થઈ રહી છે.

ગુરુસત્તાનો નિર્દેશ : આકૃતિએ જે કાંઈ કહ્યું, તેનો શ્રીરામના મને સ્વીકાર કર્યો. એટલું જ કહ્યું કે રસ્તાની ખબર નથી. આકૃતિએ કહ્યું, મુશ્કેલ જરા પણ નથી. અહીંથી પાછા જોશીમઠ જવ. ચમેલી, ગોપેશ્વર, ગુપ્તકાશી જેવાં સ્થાનો પર જવાની જરૂરિયાત નથી. રસ્તો ઘાગુ લાંબો લાગશે. ટૂંકા રસ્તે જતાં આવતી કાલે સાંજ સુધીમાં ગોમુખ પહોંચી જશો. શ્રીરામે આ નિર્દેશને પણ માર્ગદર્શક સત્તાના કોઈ પ્રતિનિધિનો સંકેત માન્યો અને માની લેવાના રૂપમાં માથું હલાવ્યું. તે આકૃતિએ કહ્યું- 'ક્યાંય રોકાવા-અટકવાની જરૂર નથી- સીધા ગોમુખ પહોંચીને જ શ્વાસ લેવાનો છે, સમજ્યા.'

શ્રીરામે 'જી' કહ્યું અને તે આકૃતિને પ્રણામ કરવા માથું નમાવ્યું. તેમના પ્રણામને ધ્યાનમાં લીધા વગર જ તે આકૃતિ સરોવરમાં ઊતરી ચૂકી હતી અને ઘૂંટણ સમાણા પાણીમાં ઊભા રહી અર્ધ ચઢાવા લાગી હતી. શ્રીરામે સરોવરમાં સ્નાન કર્યું અને થોડો સમય જપ કર્યા પછી ધ્યાન લગાવ્યું. તે આકૃતિએ નિસ્પૃહતા દર્શાવી હતી. ઘૂંટણ સુધીનાં પાણીમાં ઊતર્યા પછી પાછા વળીને જેયું સુધ્યાં ન હતું. સાધના માર્ગના પથિકોને એવો જ નિરસંગ હોવો જેઈએ. શ્રીરામ પણ પોતાનાં સાધના-ભજનમાં તત્પર થઈ ગયા. તે આકૃતિથી વિરત થવામાં અથવા ક્ષણભર પહેલાં થયેલી મુલાકાતને ભુલાવી દેવા માટે તેમને કશું જ કરવું પડ્યું ન હતું. પાણીમાં ખેંચેલ લીટીની માફક તે સ્મૃતિ આપોઆપ જ અદૃશ્ય થઈ ગઈ. સરોવર કિનારે થોડો સમય વધારે બેસીને શ્રીરામ જોશીમઠ જવા પાછા વળ્યા. (ક્રમશઃ)

ગુરુસત્તા પાસેથી પ્રેરણા, ઘૈર્ય અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરીએ

વિશાળ પ્રદર્શન નહીં વિશાળ સર્જન : પૂજ્ય ગુરુદેવ લખે છે કે- “યુગ નિર્માણ સંગઠનની આવશ્યકતા અને ગતિવિધિઓની તીવ્રતા આંધી-તોફાનની માફક વધી રહી છે. તેની ચિંતા ન કરવી જોઈએ. ચિંતા માત્ર એટલી જ કરવાની છે કે વિશ્વ ઇતિહાસના આ સૌથી મહત્વપૂર્ણ અભિયાનને સંભાળવાનું, વ્યવસ્થિત અને નિયંત્રિત કઈ રીતે કરવું? યુગ નિર્માણ અભિયાનની આજે સૌથી મોટી જરૂરિયાત સુયોગ્ય અને પ્રશિક્ષિત, અનુભવી અને કુશળ લોકનેતાઓની છે, જે આ અભિયાનના મદમસ્ત ગજરાજને યોગ્ય દિશામાં ચલાવવાની ભૂમિકા કુશળતા-પૂર્વક નિભાવી શકે અન્યથા તે અવ્યવસ્થિત તેમજ અનિયંત્રિત બનીને અવાંછનીય દિશામાં ગતિ કરી શકે છે.”

આપણા સૌની માન્યતા છે કે વિશાળ આયોજન કરવાથી આપણા વિરાટ સામર્થ્યની છાપ સમાજ પર પડશે અને એકસાથે મોટી સંખ્યામાં લોકો આપણા અભિયાન સાથે જોડાવા માટે દોડી આવશે, પૂજ્ય ગુરુદેવ લખે છે- “સંખ્યાબળ પ્રદર્શનની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી હોય છે. ભીડનો ઉત્સાહ ક્ષણિક હોય છે. જેમનામાં દઢતા અને નિષ્ઠા નથી, તેઓ આવેશમાં થોડું તોફાન તો ઊભું કરી નાંખે છે, પરંતુ મોડે સુધી કોઈ આદર્શ પર ટકી શકતા નથી. આવા લોકો પ્રયોજન પૂરું કરવા માટે નારાબાજી અને દેખાવ કરવાનું કામચલાઉ કાર્ય કરી શકે છે, પરંતુ કોઈ દીર્ઘકાલીન પારમાર્થિક પ્રયોજન માટે વધુ કાંઈ કામના સાબિત થઈ શકતા નથી. કોઈ નક્કર કાર્ય હમેશાં નિષ્ઠાવાન આદર્શ વ્યક્તિઓના મનોબળ પર જ ચાલે છે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા આ પંક્તિઓમાં એ વાત સ્પષ્ટ કરી દેવામાં આવી છે કે હવે આપણે વિશાળ પ્રદર્શન નહીં, વિશાળ સર્જનની જવાબદારી ઉઠાવવાની છે. જેટલો વિસ્તાર થઈ ચૂક્યો છે, તેની સંભાળ લેનારા પ્રખર સાધક મનોવૃત્તિના લોકસેવકો પર્યાપ્ત સંખ્યામાં તૈયાર કર્યા વગર વિકાસનાં હવે પછીનાં ચરણ પૂરાં થઈ શકશે નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવ લખી ગયા છે- “આ સદીનો અંત આવતાં આવતાં કેર વરસશે અને વિશ્લુબ્ધ પ્રકૃતિથી માંડીને અનેતિક આચરણનું એવું પૂર આવશે કે કોઈને પણ એવું લાગશે કે ક્યાંક સૃષ્ટિની અંતઘડી, મહાપ્રલયની વેળા તો આવી પહોંચી નથી ને!” પરંતુ ગુરુસત્તાએ એક સુનિશ્ચિત આશ્વાસન આપ્યું છે કે, એકવીસમી સદી નિશ્ચિતપણે ઉજ્જવળ ભવિષ્યનો સંદેશો લઈને આવી રહી છે. તે પહેલાં મુશ્કેલ અગ્નિપરીક્ષામાંથી આપણે પસાર થવું પડશે, પરંતુ ગાયત્રી સાધકોએ જે સાધનાત્મક પુરુષાર્થ પ્રખર બનાવેલો રાખ્યો, તો તે સામૂહિક પરાક્રમ એક બ્રહ્માસ્ત્ર સંધાનની માફક કાર્ય કરી સમષ્ટિની રક્ષા કરશે. પરિજનો માટે ૧૯૮૮માં ત્રણ દિશાધારાઓ જાણાવવામાં આવી હતી-

૧. લોકમંગળ માટે અપનાવવામાં આવતા પ્રત્યક્ષ ઉપાયોગમાં સહયોગ આપવો.

૨. વિચારક્રાંતિને વિશ્વવ્યાપી બનાવવા માટે વિશિષ્ટ ભૂમિકા સંપન્ન કરવી.

૩. સામૂહિક અધ્યાત્મ સાધના દ્વારા સૂક્ષ્મ વાતાવરણમાં સંવ્યાપ્ત પ્રતિકૂળતાઓને અનુકૂળતામાં બદલવી.

સંસ્થા નહીં, સંગઠન : પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા એક લાખ પ્રતિભાઓના માધ્યમથી એક કરોડ વ્યક્તિઓની મહાપૂર્ણાહુતિમાં ભાગીદારીની વાત કહેવામાં આવી હતી. પછીથી ૧૯૮૮માં તેમણે લક્ષ્ય વધારીને બે લાખનું કર્યું હતું. સંગઠનનું સ્વરૂપ જાણાવીને પૂજ્ય ગુરુદેવ કહેતા રહ્યા છે કે તેઓ પોતાના સંગઠનને ઋષિ પરંપરાને અનુરૂપ જ વિકસિત કરશે. તેનું માળખું પરિવારગત હશે, સંસ્થાગત નહીં. સંસ્થાગત વ્યવસ્થામાં પદ પ્રતિષ્ઠાની ખેંચતાણ થવા લાગે છે. સદ્ભાવના કે દેવમાનવોનું-શુભ આશયથી સંપન્ન હોય તેવાઓનું સંગઠન માત્ર બનાવશે, સંસ્થા નહીં. એટલા માટે તેમણે પોતાના સંગઠનને પરિવાર જ કહ્યો.

શોધખોળ-પ્રકાશ સ્તંભોની : પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ ઓકટોબર, ૬૬માં લખ્યું છે- “વ્યક્તિગત રૂપે અમે એકે

વિશુદ્ધ સાધક છીએ. જીવન સાધના દ્વારા પોતાનું જ નહીં બીજાઓનું પણ કલ્યાણ કરી શકાય છે. આ તથ્ય ઉપર અમને અતૂટ વિશ્વાસ છે. જીવનના અધિકાંશ ભાગનો ઉપયોગ અમે આ જ પ્રયોગ-પરીક્ષણમાં કર્યો છે. આપણી આ સ્વાભાવિક પ્રક્રિયા કરતાં જુદા પ્રકારનું કાર્ય પરિવારનું નિર્માણ અમને અમારા માર્ગદર્શકો એ ઉદ્દેશ્ય સાથે સોંપ્યું હતું કે જે વ્યક્તિઓ સાથે સંપર્ક થાય, તેમનું આંતરિક સ્તર એટલું ઊંચું ઉઠાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે કે તે પોતાના નિજના જીવનમાં સફળ, સમૃદ્ધ અને સામાજિક જીવનમાં નવનિર્માણના પ્રકાશ સ્તંભ સાબિત થઈ શકે.”

“અમે ઈચ્છીએ છીએ કે એ માળા જપનારા લોકો અમારા શરીરને નહીં, વિચારોને પ્રેમ કરે, સ્વાધ્યાયશીલ બને, મનન-ચિંતન કરે. પોતાની ભાવનાના સ્તરને ઉપર લાવે અને ઉત્કૃષ્ટ માનવ નિર્માણ કરીને ભારતીય સમાજને દેવ સમાજના રૂપમાં પરિણત કરવાનો અમારો ઉદ્દેશ્ય પૂરો કરે, પરંતુ તેવું થઈ ન શક્યું. તેઓ ન તો આત્મનિર્માણ પર વિશ્વાસ કરી શક્યા કે ન તો લોક નિર્માણ પર.”

“ધાગા દિવસો સુધી વિચાર કર્યા પછી નક્કી કર્યું કે જે અમારા મૂળ મંતવ્યને સાંભળવા-સમજવા માટે તૈયાર નથી ફક્ત મંત્રશક્તિના ચમત્કાર વગર તેનું મૂલ્ય ચૂકવતા જેવાને આતુર છે, તેવાઓની પાછળ અમારી શક્તિનો અપવ્યય કરવા કરતાં આ વિશાળ સંસારમાંથી એવા લોકોને શોધવામાં આવે જે વિચાર, ભાવના, આદર્શ અને ઉદ્દેશ્યની કિંમત સમજતા હોય.”

યુગ પરિવર્તન માટે દેશ, ધર્મ, સમાજ અને સંસ્કૃતિનું પુનરુત્થાન કરવા માટે લોકોની સક્રિયતા, સેવા ભાવના અને પરમાર્થવૃત્તિની નિતાંત આવશ્યકતા છે. આં તત્ત્વ જેમની અંદર વિકસિત થઈ ન શકે, તે પોતાના વ્યક્તિગત જીવનમાં ભૌતિક તેમજ આધ્યાત્મિક સુખ-સુવિધા અખંડ જ્યોતિની વિચારધારાના પ્રભાવમાંથી ભલે ને મેળવી લેતા, તે લક્ષ્યને પૂરું કરવામાં સહાયક નહિ થઈ શકે, જેને માટે અમે જીવિત અને કાર્ય સંલગ્ન છીએ.”

સંસ્કારવાનની શોધ : પૂ. ગુરુદેવે લખ્યું છે કે - “અમારા જીવનનું એકમાત્ર લક્ષ્ય છે, વ્યક્તિ અને સમાજની ઉત્કૃષ્ટતા, સાંસ્કૃતિક અને નૈતિક પુનરુત્થાન.

ભાવનાત્મક નવનિર્માણ આજના યુગની મહાનતમ માંગ છે. પ્રબુદ્ધ વ્યક્તિઓ માટે આ જવાબદારીમાં વિમુખ થવું કે ના પાડવી અશક્ય છે. અમને આ દિશામાં સ્વયં સત્તાએ બળપૂર્વક જોડ્યા છે. તેઓ અન્ય ભાવનાશીલ લોકોના અંતઃકરણમાં પણ એવી જ પ્રેરણા ભરી રહ્યા છે અને એ સાચા આધ્યાત્મિક વ્યક્તિઓની માફક આને માટે કટિબદ્ધ થઈ રહ્યા છે, પરંતુ જેમને આ બધું જ વ્યર્થ જાણાય છે, જેમને આટલા મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્યમાં કોઈ આકર્ષણ, કોઈ ઉત્સાહ, કોઈ સાહસ ઉત્પન્ન થઈ રહ્યું નથી, તેમના વિશે અમને નિરાશા જ પ્રાપ્ત થશે.”

પૂ. ગુરુદેવે લખ્યું છે કે - “વિશિષ્ટ લોકો જે આદર્શવાદી, ત્યાગી, અધ્યાત્મવાદી, યોગી, લોકસેવક વગેરે રૂપે પ્રખ્યાત છે, વિશ્લેષણ કરવાથી એમની અંદર પણ અહંતા ચોર દરવાજામાંથી ધૂસી અને તાનાશાહીની જેમ સિંહાસન પર આરૂઢ થયેલી નજરે પડે છે. સંતોના અખાડા, ધર્મ, સંપ્રદાય, સંસ્થા, સંગઠન પણ પ્રતિસ્પર્ધાના કારણે કલહનાં કેન્દ્ર બનેલાં રહે છે કે તેમના સંચાલકોમાંથી મોટું કોણ કહેવાય. એક જ સંસ્થાના સદસ્યો, એક જ લક્ષ્યની દુહાઈ આપનારા છેવટે આ રીતે શા માટે લડે છે ? એકબીજાને નીચા બતાવવામાં લીન શા માટે ? વાસ્તવિકતા માત્ર એટલી હોય છે કે તેઓ કોઈ પણ રીતે પોતાની મોટાઈ સાબિત કરવા ઈચ્છે છે. સંગઠનોના સર્વનાશમાં એકમાત્ર નહી તો સૌ પ્રથમ કારણ આ અહંતા શૂર્પણખાને જ માનવામાં આવશે, આપણે સૌ આત્મચિંતન કરીએ કે આપણામાંથી કોઈના અંતરાત્મામાં તેણે પ્રવેશ તો નથી મેળવી લીધો ને?”

આવનારો સમય નીચ, હલકા, વાચાળ વ્યક્તિઓનો નથી, એટલા માટે નેતૃત્વ જેવા મહાન કાર્ય માટે આ પ્રકારના લોકો વિશે વિચારવું જ યોગ્ય નથી. આ મહાન કાર્ય મહાન આત્માઓ જ કરી શકશે અને મહાન આત્માઓના અનેક ગુણો પૈકી મુખ્ય એક તપશ્ચર્યા પણ છે.

પૂ. ગુરુદેવે સપ્ટેમ્બર '૮૮માં લખ્યું છે - “આ સમયમાં એવા મણિ-મુક્તકોની શોધ થઈ રહી છે, તેનો સુગઠિત હાર યુગ ચેતનાની મહાન શક્તિના ગળામાં પહેરાવી શકાય. એવા સુસંસ્કારીઓની શોધ યુગ

નિમંત્રણ પહોંચાડીને કરવામાં આવી રહી છે, જે જીવિત હશે, પડખું બદલીને ઊભા થઈ શકે અને સંકટસમયમાં શૌર્ય પ્રદર્શિત કરનારા સેનાપતિઓની જેમ પોતાને વિજયશ્રી વરાણ કરવાના અધિકારી રૂપે પ્રસ્તુત કરશે.”

“સર્વ-પ્રથમ આગળ આગળ આવનારા યુગ સર્જકોને ‘વ્રતધારી પ્રજ્ઞાપુત્ર’ કહેવામાં આવશે. તેઓ ઉપાસના, સાધના અને આરાધનાનો આધાર, ઉત્તમ આત્મપરિષ્કાર કરશે, ધારને તેજ બનાવશે અને એટલી અંતઃક્ષમતા અર્જિત કરશે, જેના આધારે તેમનાથી કેટલાંક મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્ય થતાં જોઈ શકાશે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવે નવેમ્બર '૮૮માં લખ્યું છે- “આવનારા દિવસોમાં લોકમાનસને ‘બ્રેઈન વોશિંગ’ની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થવું પડશે, તો તેને માટે યોગ્ય સાહિત્ય સર્જન પ્રકાશન, વિતરણનો પ્રબંધ કરવાની આવશ્યકતા પડશે, જે થયું છે, થઈ રહ્યું છે, તેનો પ્રકાશ કંઈક લાખોના પરિઘમાં જ પંથરાશે, જ્યારે સંસારની મુખ્ય ચોવીસ ભાષાઓમાં ૬૦૦ કરોડ મનુષ્યોને ખૂબ જ ઢંઢોળીને અને શીર્ષાસન સુધ્યાં માટે તૈયાર કરવા, દરેક સ્થિતિમાં કમર કસવા માટે પ્રસ્તુત પ્રયત્નની તુલનામાં હજારો-લાખો ગણી યોજનાઓ બનાવવી પડશે. જે લોકો સમજે છે કે આ વિષય નીરસ છે, લોકોનો સહયોગ નહીં મળે, સાધનોના અભાવે આટલું મોટું તંત્ર કઈ રીતે ઊભું થશે? તેમણે જાણવું જોઈએ કે ઉચ્ચસ્તરીય સાધનામાં અસાધારણ શક્તિ હોય છે અને જે તે પ્રચંડ થઈ શકે, તો સહયોગ સમર્થન લેવાનો, સુધારવા સુધ્યાંનો સરંજામ ભેગો થઈ શકે છે. શરત એક જ છે કે નિર્ધારણ અને ક્રિયાન્વયન પૂરી ઈમાનદારી સાથે અને સમર્પિત ભાવ સાથે કરવામાં આવ્યું હોય. વિશ્વાસ કરવો જોઈએ કે યુગ ચેતના પોતાની જરૂરિયાત કોઈ અદૃશ્ય પ્રેરણાના આધારે પૂરી કરશે અને સફળતાના ચરમ લક્ષ્ય સુધી પહોંચી જશે.”

સંખ્યા નહીં ગુણવત્તા : ઓક્ટોબર '૮૮માં પૂજ્ય ગુરુદેવે જાણાવ્યું છે- “ભાવનાશાળીઓનું સંગઠન અને પ્રશિક્ષણ કરવાનું છે. પ્રજ્ઞા પરિવારનું સંગઠન આમાંથી જ શરૂ થશે. નારી મંડળ પણ આમાંથી જ બનશે. નજીકના પરસ્પર ઘનિષ્ઠ અને વિશ્વાસુ લોકો મળીને પાંચની મંડળી બનાવી લે. પોતાના પ્રભાવ ક્ષેત્રમાંથી ૫-૫ બીજા શોધીને સંપૂર્ણ મંડળને પાંચમાંથી પચીસનું

બનાવવાનું છે. મોટાં સંગઠનો સંભાળવામાં તકલીફ પડે છે, તેમનામાં અણઘડની ભરમાર રહેવાથી ટાંગ ખેંચવામાં હોંસાતુંસી થાય છે. સંખ્યા પ્રદર્શન કરવાની આપણી કોઈ જરૂરિયાત પણ નથી. અહીં કવોલિટી

સંત અહમદને કેટલાક શિષ્યોએ પૂછ્યું- સાચી સંપત્તિ કઈ છે? સંતે વાતના માધ્યમથી જણાવ્યું કે મારા એક માલદાર પડોશીને ડાકુઓએ લૂંટી લીધો. સાંત્વના આપવા જ્યારે હું તેમના ઘરે પહોંચ્યો, તો તેણે વિચાર્યું કે આ જમવા આવ્યો છે. મેં કહ્યું- હું તમને સાંત્વના આપવા આવ્યો છું. પડોશીએ કહ્યું- એ સાચું છે કે મને લાખોનું ભુજસાન થયું છે, પણ ઈશ્વરની કૃપા છે કે તેમણે મારી શાશ્વત સંપત્તિને હાથ સુધ્યાં નથી લગાવ્યો. એ સંપત્તિ છે- મારી ઈશ્વરમાં આસ્થા. એ જ તો જીવનની સાચી સંપત્તિ છે.

જોઈએ, ક્વાંટિટી નહિ. પુરુષ પરિજનોનું કર્તવ્ય બની જાય છે કે તેઓ પોતાના પરિવારની પ્રભાવશાળી પાંચ શિક્ષિત મહિલાઓ શોધીને તેમને સંગઠિત, પ્રોત્સાહિત, પ્રશિક્ષિત કરતા રહી મહિલા મંડળ ગઠિત કરતા જાય. અમે પાંચ અમારા પચ્ચીસનો ઉદ્દોષ જે પ્રાણપાણે પૂરો કરવામાં દરેક ભાઈ-બહેન ભાવનાપૂર્વક જોડાઈ જાય, તો જોતજોતામાં એક લાખ પ્રજ્ઞા મંડળ એક લાખ મહિલા મંડળોનું સંગઠન તૈયાર કરવાનું સ્વપ્ન સાકાર થઈ શકે છે.”

સર્જન સૈનિકો, સર્જન શિલ્પીઓના સંગઠનની રીતિ-નીતિ પુસ્તક શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું છે. જરૂરિયાત પ્રમાણે દરેક ભાઈ બહેન મંગાવીને તેમાં બતાવ્યા પ્રમાણે સંગઠન બનાવવામ લાગી પડે, જેથી સંપૂર્ણ વિશ્વમાં સંગઠનનું સ્વરૂપ એકસરખું રહી શકે.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી.

સમસ્ત સિદ્ધિઓનો આધાર છે તપ - ૧

ગાયત્રી મંત્ર અમારી સાથે સાથે -

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્

દેવીઓ - ભાઈઓ ! લોખંડને તપાવ્યા વગર આપણે તેમાંથી કીમતી હથિયાર બનાવી શકતા નથી, બીજા કોઈ દૂટક ભાગ પ્રાણ બનાવી નથી શકતા. તમે આમાંથી શું બનાવશો ? સાહેબ ! અમારું મન તલવાર બનાવવાનું છે. લોખંડમાંથી કઈ રીતે બનાવશો? પહેલાં એને તપાવીશું, પીગળાવીશું. જ્યાં સુધી તેને તપાવીને ગરમ નહીં કરીએ, ત્યાં સુધી કોઈ હથિયાર નહીં બની શકે. આપણી પાસે સોનું છે અને તેમાંથી આપણે અનેક પ્રકારનાં આભૂષણ બનાવવાં છે. કેવાં-કેવાં આભૂષણ બનાવવાં છે? એકદમ સુંદર આભૂષણ બનાવવાં છે. તો આમ જ સોનામાંથી બનાવો ને ! નાં સાહેબ, જ્યાં સુધી તપાવીશું નહીં, ગાળીશું નહીં, ત્યાં સુધી સોનામાંથી કોઈ જ આભૂષણ બની શકતું નથી.

મિત્રો ! બસ એવી જ રીતે મનુષ્યને તપાવ્યા વગર, ઓગાળ્યા વગર કોઈ કીમતી નસલ બની શકતી નથી. બહાદુર મહાપુરુષોનો ઈતિહાસ જ્યારે આપણે વાંચીએ છીએ, ત્યારે આપણને એ વાતની ખબર પડે છે કે આ બધી જ વ્યક્તિઓએ તપવું તો પડ્યું જ છે, પીગળવું પાણ પડ્યું છે અને ઢાંચાને અનુરૂપ ઢળવું પાણ પડ્યું છે. ગરમ થવું પડ્યું છે. તમે શું ઈચ્છો છો ? સાહેબ, અમે તો શાંતિથી જિંદગી જીવવા ઈચ્છીએ છીએ, મોજ કરવા ઈચ્છીએ છીએ, મજા કરવા ઈચ્છીએ છીએ. અને બીજું શું કરવા ધારો છો તમે ? અને અમે આધ્યાત્મિકતાના માર્ગ પર ચાલવા માંગીએ છીએ. ખબરદાર ! બકવાસ બંધ કરો. કઈ વાતનો ? એ વાતનો કે તમે આધ્યાત્મિકતાના માર્ગ પર ચાલવા માંગો છો, ભગવાનના રસ્તે ચાલવા માંગો છો, પોતાના શરીરમાંથી શક્તિઓ ઉભારવા ઈચ્છો છો, સિદ્ધિઓ ઉભારવા ઈચ્છો છો. દેવતાને આ શરીરમાં અવતરિત કરવા ઈચ્છો છો. આ ઘૂણાભર્યા જીવનમાં, જેમાં વિલસિતા દાબી-દાબીને ભરી છે, એયાશી દાબી-દાબીને ભરેલી છે, સ્વાર્થીપણું દાબી-દાબીને ભર્યું છે. આ શરીરમાં મહાનતા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થશે ?

ના સાહેબ ! અમે મહાનતા ઉત્પન્ન કરી શકીએ છીએ. અગિયાર માળા જપ કરીશું. બંધ કરો તમારી અગિયાર માળા. ના સાહેબ ! અગિયાર માળા જપ કરીશું, હનુમાન ચાલીસાનો પાઠ કરીશું, દેવીનો પાઠ કરીશું. તમારી મરજી, ઈચ્છા થાય તે કરો અથવા ન કરો ! પરંતુ મહાનતાનો ઉદ્દેશ્ય - આધ્યાત્મિકતાનો

એકમાત્ર ઉદ્દેશ્ય છે કે તમારે સ્વયં પોતાને તપાવવા પડશે, પોતાના બહિરંગ જીવનને ગરમ કરવું પડશે. તપાવવા અને ગરમ કરવાની પ્રક્રિયા હું તમને સમજાવતો રહ્યો છું અને એ જાણાવી રહ્યો છું કે મનુષ્યને પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા માટે અને બીજાઓનો ઉદ્ધાર કરવા માટે તપસ્વીનું જીવન જીવ્યા સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી. આધ્યાત્મિકતા માટે પાણ તેના સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી. વિલાસિતાભર્યું જીવન જીવશો અને આધ્યાત્મિકતાના લાભ મેળવશો - બેટા, આ બેકાર સપનાં જોવાનું બંધ કર. બંને કામ સાથેસાથે થઈ શકતાં નથી - “દૂઈ કિ એક સંગ નહિં હોઈં ભુઆલૂ, હસબ ઠઠાઈ કુલાઉબ ગાલૂ.” તમે બંને કામ એક સાથે કઈ રીતે કરશો. જોરથી હસશો તો હસવાનો ઉદ્દેશ્ય પૂરો નહીં કરી શકો. હસવાનું અને ગાલ કુલાવવાનું બંને એકસાથે થઈ શકતું નથી.

મિત્રો ! સ્વાર્થી અને ઘૂણાભર્યું જીવન, વિલાસી અને વ્યર્થ જીવન જીવતા રહી તમે આધ્યાત્મિકતાની દિશામાં આગળ વધી શકતા નથી. બંને વસ્તુઓ એકસાથે થઈ શકતી નથી. આપણે પૂર્વમાં પાણ ચાલીશું અને પશ્ચિમમાં પાણ ચાલીશું. પૂર્વ અને પશ્ચિમ - બંને દિશાઓમાં તમે એકસાથે ચાલી નથી શકતા. જે તમે પૂર્વ તરફ ચાલશો તો પશ્ચિમ તરફ જઈ નહીં શકો અને પશ્ચિમ તરફ ચાલશો તો પૂર્વમાં જઈ નહીં શકો. આવી રીતે તૃષ્ણાઓ, વાસનાઓભર્યું જીવન જીવશો, તો તમે આધ્યાત્મિક પ્રગતિ તરફ વધી નહીં શકો. આધ્યાત્મિક પ્રગતિ કરવી હશે તો તમારે વાસનાઓ-તૃષ્ણાઓભર્યા જીવન પર અંકુશ મૂકવો પડશે. તમે આ બંનેનો ફાયદો ઉઠાવવા ઈચ્છો છો તો તે શક્ય નથી. એકને હા પાડો અને બીજાને ના પાડો, ‘આ કરવું છે કે નથી કરવું,’ ‘આ તરફ ચાલવું છે કે નથી ચાલવું’ - તમે આનો નિર્ણય લઈ લેશો તો ફાયદામાં રહેશો. બંને બાજુ ચાલશો તો ? તો અમે શું કહી શકીએ.

બેવડું વ્યક્તિત્વ નહિ :

બેટા ! આ વિશે અમે એક નાનકડો પ્રસંગ કહી સંભળાવીએ છીએ. બંને બાજુ ચાલી શકતો એક સાપ અને એક કાચબાની વાર્તા અખંડ જ્યોતિમાં છપાઈ છે. એક સાપને બે મોં હતાં. એક આગળની તરફ અને એક પાછળની તરફ. આ વાર્તા જાપાનની છે. તેનો માલિક જ્યારે તેને દૂધ પીવડાવતો હતો, ત્યારે બંનેની વચ્ચે દોરી બાંધી દેતો હતો, જેથી બંને સાપ એકબીજા સાથે લડી ન મરે. એ શું કરતા હતા ? બંને એકબીજાને કરડવાનો પ્રયત્ન

કરતા હતા અને દૂધ ઝૂંટવવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. કાચબો પાણી આપ્યો જ હતો, તેનું એક મોં આગળની તરફ અને એક પાછળની તરફ, પાછળવાળો કાચબો પાછળની તરફ ચાલવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો અને આગળવાળો આગળ તરફ ચાલવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો, આવી રીતે આખો દિવસ ખેંચતાણ ચાલતી રહેતી હતી. અડધો દિવસ આ બાબતે ચર્ચા, અડધો દિવસ આ બાબતે ચર્ચા - આખો દિવસ આ રીતે ચાલતો રહેતો હતો.

મિત્રો! તમારી અંદર પણ જે અલગ અલગ વ્યક્તિત્વ બનેલું રહેશે, તો તમે એકેકમાં સફળતા પ્રાપ્ત નહીં કરી શકો. જે તમે દુનિયામાં એવાશીનું, વિલાસિતાનું, તૃપ્તિનું જીવન પણ જે જીવવા ઈચ્છતા હોવો અને આધ્યાત્મિકતાની ચાલ પણ ચાલવા ઈચ્છો, તો તમારી હાલત એ કાચબા જેવી થઈ જશે, જે હમાણાં ડુંકેલી રહ્યો હતો એક નિર્ગુણ ભઈ લૌકિકે તમારે કઈ બાબત ચાલવું છે? એક રસ્તો બંધ કરી દો. જે તમારે આધ્યાત્મિકતાના માર્ગ પર ચાલવું છે, તો તમે સમાજના ભૌતિક જીવનને તપસ્વી બનાવવા માટે કષ્ટ ઉઠાવો.

જીવનને તપસ્વી બનાવો :

ભગવાન બુદ્ધ અંતિમ ભગવાન છે, જે આપણી સૌથી નજીક આવ્યા છે. ભગવાનના દસ અવતાર થયા છે કે વીસ ! હું એ વિવાદમાં પડતો નથી. દસ અવતારનો પણ ઉલ્લેખ આવે છે અને ચોવીસ અવતારનો પણ ઉલ્લેખ આવે છે. બંને અવતારોમાં છેલ્લો અવતાર આપણા બુદ્ધનો થયો. ભગવાન બુદ્ધ દ્વારા જનસાધારણનું જે રીતનું ઉત્તમ માર્ગદર્શન કરવામાં આવ્યું છે, હું નથી માનતો કે આના કરતાં સાતું માર્ગદર્શન કોઈ અન્ય દ્વારા થયું હોય. તેઓએ સામાન્ય ધરમાં જન્મ લીધો, સામાન્ય ખેડૂતના ધરમાં જન્મ લીધો, સામાન્ય ખેડૂતના ધરમાં જન્મ થયો હતો. તે જમાનામાં મામૂલી જમીનદારોને પણ રાજ કહેવામાં આવતા હતા. તો તેઓ સામાન્ય ધરમાં જન્મ્યા હતા અને પોતાના જીવનમાંથી તેમણે ભગવાન ઉત્પન્ન કર્યા હતા. બેટા, હું તેમને ભગવાન કહું છું.

કલાઓના ઇતિહાસમાં - ભગવાનની કલાઓનો જેમ જેમ વિકાસ થયો છે, તે ક્રમમાં સૌથી વધારે કલા ભગવાન બુદ્ધમાં છે. ભગવાન પરશુરામજીમાં ત્રણ કલા હતી. પુરાણોમાં રામચંદ્રજીની બાર કલા માનવામાં આવી છે. શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની સોળ કલા માનવામાં આવી છે. બુદ્ધની કેટલી કલાઓ માનીશું, મને ખબર નથી, પરંતુ કલાઓના ક્રમમાં આ ઇતિહાસ વધતો આગળ ચાલ્યો ગયો. મત્સ્ય, કચ્છપથી માંડીને વામન, વારાહ સુધીની કલાઓનો આ ક્રમ પુરાણ ગ્રંથોમાં જેવા મળે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને આપણે સોળ કલાના માનીએ છીએ, તો ભગવાન બુદ્ધની પણ

એટલી તો હશે જ. વીસ કલા તો તેમની માનવી પડશે. પુરાણોમાં ક્યાંક લખ્યું જરૂર હશે, પરંતુ મારા ધ્યાનમાં આવ્યું નથી. તેમની નક્કી વધારે કલાઓ રહી હશે. તેમણે એ જાણવું હતું કે સ્વયં પોતાને સંપન્ન અને અન્ય લોકોને સમુન્નત બનાવવા માટે મનુષ્ય જે કંઈ કરવા ઈચ્છે તો તેની ગતિવિધિઓ કેવી હોવી જોઈએ? આને માટે ભગવાન બુદ્ધની પાસે એક જ હથિયાર હતું - તપસ્વીઓનું હથિયાર. તપસ્વીઓનું હથિયાર પ્રાપ્ત કરીને તેઓ સ્વયં સમર્થ બન્યા.

મિત્રો! હું વિચારું છું કે દુનિયામાં સૌથી સંપન્ન માનવીઓમાં ભગવાન બુદ્ધનું નામ હોવું જોઈએ. એમના કરતાં બીજું કોઈ માલદાર છે? ના, તેમના કરતાં વધુ માલદાર બીજું કોઈ હોઈ ન શકે. માલદારોમાં મેં ફોર્ડનું નામ સાંભળ્યું છે, હેદરાબાદના નિઝામનું નામ સાંભળ્યું છે, બીજા પણ બેટા છપ્પન માનવીઓનાં નામ આવે છે, પરંતુ હું જાણું છું કે ભગવાન બુદ્ધનું નામ, ફક્ત આજના જમાનામાં જ નહીં, પહેલાંના સમયમાં પણ તેમના કરતાં અધિક માલદાર કોઈ પણ વ્યક્તિ હોઈ ન શકે. અંગકોરવાટ- કમ્બોડીયાનું એક શહેર હતું, જે હવે માત્ર ખંડેર છે. એ એટલું મોટું ખંડેર છે, એટલું શાનદાર ખંડેર છે કે લોકો આજે પણ કહે છે કે દુનિયાના ઇતિહાસમાં આટલી મોટી ઈમારત કોઈએ પણ નથી બનાવી. પુરાતત્ત્વવાદી, જે ખંડેરોના ઇતિહાસ જાણે છે, તેઓ પણ માને છે કે દુનિયાનું સૌથી મોટું ખંડેર કયું હોઈ શકે છે? દુનિયા પૈસાને જીવે છે છતાં પણ લોકો આ સૌથી પ્રાચીન અને સૌથી મોટા ખંડેરને અને ઈમારતને જોઈને આવે છે. કમ્બોડિયાનું અંગકોરવાટ ભગવાન બુદ્ધની સંપન્નતાનું સ્મરણ કરાવે છે. એ એક વિશાળ બુદ્ધ વિહાર હતો.

બેટા, બીજું શું જાણવું તમને, આખા સંસારમાં ફરો, આરબ દેશોમાં મક્કા - મદીનાની પાસે જે જૂના બૌદ્ધ વિહાર બનેલા છે, તેનો ઇતિહાસ અમે અમારા “ભારતીય સંસ્કૃતિનું વિશ્વને અનુદાન”માં લખ્યો છે. મક્કા - મદીનામાં જ્યાં હજરત મહંમદ સાહબનો મિનાર બનાવવામાં આવ્યો છે, ત્યાંનો બૌદ્ધ વિહાર તેના કરતાં પણ વધારે ઊંચો હતો, ઉપરથી નજરે પડતો હતો. એટલા માટે હુકમ કરવામાં આવ્યો કે તેને તોડવામાં આવે. બધા જ મુસ્લિમ દેશોમાં અને બધા જ આરબ દેશોમાં બૌદ્ધ વિહાર ફેલાયેલા હતા.

બુદ્ધનો અમત્કાર :

મિત્રો! બુદ્ધ વિહારમાં કેટલું સામર્થ્ય હતું, આ હું ઈમારતોની વાત કરી રહ્યો છું. હર્ષવર્ધનની વાત કરી રહ્યો છું, તક્ષશિલાની વાત કરી રહ્યો છું, નાલન્દા વિશ્વ વિદ્યાલયની વાત કરી રહ્યો છું. હિન્દુસ્તાનમાં શ્રાવસ્તીની વાત કહી રહ્યો છું, અજંતા અને

ઈલોરાના બૌદ્ધ વિહારોની વાત કહી રહ્યો છું. રંગૂનના પેગોડાની વાત કહી રહ્યો છું, જે સુવાર્ણમંદિરના નામે પ્રચલિત છે. પેગોડામાં બુદ્ધની સાત ટન સોનાની મૂર્તિ બનેલી છે. બેટા, હું આ ઈમારતોની વાત કહું છું. બુદ્ધના જ્ઞાનની વાત અત્યારે હું નથી કહેતો, બુદ્ધ - સાહિત્યની વાત નથી કહેતો, ફક્ત ઈમારતોની વાત કહું છું. ચીનમાં જેટલાં વધારે પ્રાચીન કાળનાં મંદિરો નજરે પડે છે, જેટલો વધારે પ્રાચીન કાળનો ઇતિહાસ છે, બધું જ બુદ્ધનું છે. તમે આખા ચીનમાં ફરી આવો, કેટલો મોટો દેશ છે - હિંદુસ્તાન કરતાં કેટલાય ગણો મોટો છે - લંબાઈ - પહોળાઈ અને આબાદીની દૃષ્ટિએ પણ. મંદિર હિંદુસ્તાનમાં પણ છે અને મંદિર ચીનમાં પણ છે. પરંતુ ચીનમાં મંદિર કોનાં છે ? તે બધાં જ બુદ્ધનાં મંદિર છે. બુદ્ધની આ સમર્થતા બેટા, ઈમારતો ના હિસાબે જાણાવી રહ્યો છું. કોઈ અન્ય હિસાબ બતાવી રહ્યો નથી.

મિત્રો ! સંપન્ન બુદ્ધ શું કામ કર્યું ? હું વિચારું છું કે આટલી મોટી ક્રાંતિ બીજી કોઈ વ્યક્તિએ કરી નથી. જે સમયમાં બુદ્ધે વિચાર ક્રાંતિ કરી હતી, તે સમયમાં બીજું કોઈ કરી ન શક્યું. બુદ્ધે કહ્યું - 'બુદ્ધ શરણ ગચ્છામિ' બુદ્ધની શરણમાં જાઓ. નામ તો તેમનું સિદ્ધાર્થ હતું, પરંતુ લોકોએ તેમને બુદ્ધનું નામ આપ્યું. બુદ્ધ એટલે બુદ્ધના દેવતા, વિચારોના દેવતા, ક્રાંતિના દેવતા. તે જમાનામાં એમણે જે ગજબ કર્યો હતો, ક્રાંતિ કરી હતી, તમારું આ મિશન એનું જ અનુગમન કરી રહ્યું છે. 'ધર્મ - ચક્ર પ્રવર્તન' તેમનો ઉદ્દેશ્ય હતો. "વિચાર ક્રાંતિ અભિયાન" અમારો ઉદ્દેશ્ય છે. બંનેમાં પૂર્ણ સંગતિ અને તાલમેલ છે. એ પૂર્વાધ હતો અને આ ઉત્તરાર્ધ છે. તેમણે સમગ્ર એશિયામાં ઘણું જ વિશાળ પરિવર્તન કર્યું હતું અને હવે અંતમાં યુગનિર્માણ યોજના ખૂબ સુંદર અને શાનદાર ક્રાંતિ માટે કટિબદ્ધ થઈ છે. ધર્મચક્ર પ્રવર્તન અને યુગનિર્માણ યોજના - ક્રાંતિની સંગતિ મેળવીને હું એક લેખમાળા બનાવી રહ્યો છું. અત્યાર સુધીમાં ત્રણ-ચાર લેખ લખી ચૂક્યો છું, હજુ ચાર-પાંચ લેખ લખવાના બાકી છે. તમે વાંચજે કે બુદ્ધની ક્રાંતિ અને તમારી આજની ક્રાંતિમાં કેટલું સામ્ય છે. બંનેએ કઈ રીતે એક જ સિદ્ધાંતનું અનુકરણ કર્યું છે. બંનેની કાર્યપદ્ધતિમાં કેવી સમતા છે.

ક્રાંતિનું મૂળ: તપ

બગવાન બુદ્ધે પોતાના સમયમાં સમયના પ્રવાહને બદલવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. આ પ્રયત્ન તેમણે કોના માધ્યમથી કર્યો હતો ? પ્રચારકોના માધ્યમથી. તેમની પાસે પ્રચારકોની સેના રહેતી હતી. તો શું આ સેના પંડિતો અને ઉપદેશકોની હતી ? ના, બાઈ - તપસ્વીઓની હતી. તપસ્વીઓનું સામર્થ્ય અસીમિત હોય છે. સામર્થ્યની દૃષ્ટિએ એક જ વ્યક્તિ સંપન્ન હોઈ શકે

છે અને તેનું નામ છે - તપસ્વી. પરંતુ સંસારની દૃષ્ટિએ એ જ વ્યક્તિ બગવાન હોઈ શકે છે, જેના હાથમાં કાં તો પૈસા હોય કાં તો બંદૂક. ચીની નેતા મફઓ કહેતા હતા કે - "ક્રાંતિ અથવા તાકાત બંદૂકની નળીમાંથી નીકળે છે." માઓની વાત સાચી હોઈ શકે છે. કોને ખબર તાકાત બંદૂકની નળીમાંથી નીકળતી હશે ! પરંતુ જેને આપણે આધ્યાત્મિક તાકાત કહીએ છીએ, તે આધ્યાત્મિકતાની શક્તિનો જે તમે સ્વીકાર કરતા હો તો હું એમ કહું છું કે આ તાકાત એક જ જગ્યાએથી નીકળે છે અને તેનું નામ છે - તપશ્ચર્યા. તપશ્ચર્યા સિવાય તે ક્યાંયથી પણ નીકળતી નથી અને નીકળી શકતી નથી.

ગુરુજી ! અને આ ભજન - પૂજન ? બેટા, આ તો તેના શુંગાર છે. જેવી રીતે બંદૂકની, તલવારની મૂઠ અલગ અલગ હોય છે. મ્યાન જુદી જુદી હોય છે, કોઈ સૈનામાંથી બનેલી હોય છે, કોઈમાં હીરા જડેલા હોય છે. જુદા જુદા પ્રકારના શુંગાર હોય છે અને તે અનુસાર તલવારની કિંમત વધી જાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે કોઈ કાળે બાદશાહની તલવાર ખૂબ જ સુંદર અને કીમતી રહેતી હતી. એ શુંગારના કારણે. આવી જ રીતે મંત્ર તમારા શુંગાર છે, જપ તમારા શુંગાર છે, પૂજા તમારા શુંગાર છે, શક્તિના સ્ત્રોત નથી. જે આ શક્તિના સ્ત્રોત રહ્યા હોત તો પંડિતો પાસે તો અત્યાર સુધીમાં ક્યારનીય તાકાત આવી ગઈ હોત ! પંડિત તો બધા જ દેવી - દેવતાઓના પાઠ કરવાનું જાણે છે. તપે નથી જાણતા, તમને દેવીનો, ચંડીનો પાઠ કરવો નું આવડતું નથી, પરંતુ પંડિતજીને આવડે છે. પંડિતજી શ્લોક બોલવાનું બરાબર જાણે છે, તમે નથી જાણતા. જે આની સાથે તથા પણ જોડાયેલું હોત તો, અત્યાર સુધીમાં પંડિત અમીર થઈ ગયા હોત, કરોડપતિ થઈ ગયા હોત. દુનિયાના ધાર્મિક થઈ ગયા હોત, જે તેમના કર્મકાંડોમાં તાકાત રહેલી હોત તો.

તપથી ઉત્પન્ન થાય છે વિદ્યા :

મિત્રો ! કર્મકાંડમાં તાકાત નથી હોતી. તાકાત ત્યાં હોય છે જ્યાં પોતાને - સ્વયંને તપાવ્યા પછી મનુષ્ય શક્તિને ઉત્પન્ન કરે છે. અમે તમને શુંગી ઋષિનો કિસ્સો જાણાવ્યો હતો અને અનેક કિસ્સા જાણાવ્યા હતા. ઋષિઓની પાસે કોની મહત્તા હતી, શી મહત્તા હતી ? બતાવો. વિદ્વાન હતા ? પુસ્તક વાંચતા હતા ? આપણે ભણ્યા છીએ એટલું તો એ ભણ્યા પણ ન હતા. શું એ લોકો આપણી જેટલા જ જ્ઞાની હતા ? આજના પીએચ.ડી. ના જ્ઞાનનો મુકાબલો પ્રાચીન સમયના વિદ્વાન સાથે કઈ રીતે કરી શકાય ? બેટા, પ્રાચીનકાળમાં એક-એક ઋષિ એક-એક વિષયમાં પારંગત રહેતા હતા. વિશ્વામિત્રજીએ એક વિષયમાં પારંગતતા મેળવી લીધી હતી અને તે ગણતરી. ગણતરીમાં

વિશ્વામિત્રજીએ પીએચ.ડી. કર્યું હતું. આજે અમે બધા જ ત્રીસ હજાર વેદના મંત્રો પર વ્યાખ્યાન કરી શકીએ છીએ. આ જમાનામાં શિક્ષણ વધારે છે. તે જમાનામાં શિક્ષણના કારણે 'એકઝામ' - પરીક્ષા થતી ન હતી, પરંતુ તપશ્ચર્યાના કારણે 'એકઝામીનેશન' થતા હતા. ઋષિઓનું મહત્ત્વ, ઋષિઓની ગરિમા, ઋષિઓનું ગૌરવ એ વાત પર ટકેલું હતું કે તેમણે પોતાના જીવનમાં તપશ્ચર્યાને કેટલી માત્રામાં ગ્રહણ કરી હતી.

સાથીઓ ! હું તમને એ નિવેદન કરી રહ્યો હતો કે આપના જીવનમાં તપશ્ચર્યાને સ્થાન મળે. જે તમે સ્વીકાર કરો કે અમે તપસ્વી જીવન જીવીશું, તો શું થઈ જશે ? ત્યારે તમારું બહિરંગ જીવન જે પંચતત્ત્વોનું બનેલું છે, જે પદાર્થો સાથે સંબંધિત છે, જે દુનિયા સાથે સંબંધિત છે અને તેને પ્રભાવિત કરે છે, તેને પ્રભાવિત કરવા માટે તમે તપશ્ચર્યાના માધ્યમથી શિક્ષિત કરી શકો છો અને શ્રદ્ધાળુ બન્યા પછી જે તમારામાં સામર્થ્ય છે, તો ભગવાનને પણ તમે તમારી સહાયતા માટે મજબૂર કરી શકો છો. મજબૂર ? હા બેટા ! આના સિવાય મારી પાસે બીજે કોઈ શબ્દ નથી.

તમે ભગવાનને દયાની વાત કરો છો કે ભગવાન ખૂબ દયાળુ છે, કૃપાળુ છે. ના બેટા ! મારો એવો વિશ્વાસ નથી કે ભગવાન દયાળુ છે, કૃપાળુ છે. જે ભગવાન દયાળુ છે, કૃપાળુ છે તો હું એવું વિચારું છું કે કોઈ મૃત્યુ પામ્યું હોય ત્યાં સવારથી સાંજ સુધી બેસું અને ભગવાન કેવા દયાળુ છે તેની પોલ ખોલતો જાઉં. સ્મશાનમાં તમે જવ અને ભગવાનની પોલ ખોલતા જવ - આ કોણ મરી ગયું ? જુવાન માણસ મરી ગયો. તેની મા રડી રહી છે, તેનાં બાળકો રડી રહ્યાં છે, પત્ની રડી રહી છે. આવું કઈ રીતે થયું ? આને કોણે મારી નાંખ્યો ? ભગવાને ! હવે તમે ભગવાનને ગાળ દેશો. તમે હોસ્પિટલમાં જવ અને જુવો કે ભગવાન કેટલો દયાળુ છે. ત્યાં કેટલા માણસોની આંખો ફોડવામાં આવી રહી છે, કેટલાંના હાથ કાપવામાં આવી રહ્યા છે, કેટલાયનું શું કરવામાં આવી રહ્યું છે. આ બધું કોણ કરી રહ્યું છે ? ભગવાન કરી રહ્યા છે, તો ભગવાનને ગાળ આપીશું ? ના હું ગાળ આપી ન શકું, તમે ગાળ આપો. તો પછી તમે શું કહેશો ? બેટા હું આને ફક્ત ન્યાયાધીશ કહી શકું છું.

કાયદા કાનૂનવાળા ભગવાન :

ગુરુજી ! તમે ન્યાયાધીશ શા માટે કહો છો ? બેટા ! હું ન્યાયાધીશ એટલા માટે કહું છું કે ભગવાનના કેટલાક કાયદા કાનૂન વીજળી જેવા છે. વીજળીના કાયદા અને કાનૂનનું આપણે પાલન કરીએ છીએ, ત્યારે તે પંખો ચલાવે છે, બત્તી ચલાવે છે. આપણું રેફ્રિજરેટર ચલાવે છે બધી જ વસ્તુઓ ચલાવે છે. ભગવાન પણ ખૂબ દયાળુ છે વીજળી જેવા. વીજળી આપણી ખૂબ સેવા કરે છે. વીજળી આપણા ઓરડાને ગરમ કરે છે.

વીજળી આપણા ઓરડાને ઠંડો પણ કરે છે, આપણને ટેલિવિઝન બતાવે છે, આપણો રેડિયો ચલાવી દે છે. વીજળી આપણા ફૂવામાંથી પાણી કાઢીને લાવી આપે છે. વીજળી-જેટલી સેવા કરી શકે છે, તેટલી દસ નોકર પણ કરી શકતા નથી. વીજળી આખી રાત આપણો પંખો ચલાવે છે. બેટા ! તે ખૂબ દયાળુ છે. એનાથી વધારે દયાળુ બીજું કોણ હોઈ શકે ? માતા કે નોકર પણ આખી રાત પંખો નાંખી નથી શકતા. નોકરને પણ ઊંઘ આવી જાય છે, ક્યારેક હાથ ધીમો ચલાવે છે, તો ક્યારેક ઝડપથી ચલાવે છે, પરંતુ વીજળી વગર અટકે તમારો પંખો એક સરખી સ્પીડથી ચલાવતી રહેશે. એક દિવસ ચલાવો, બે દિવસ ચલાવો - તે થાક્યા વગર ચલાવતી રહેશે. એનાથી વધારે દયાળુ બીજું કોઈ હોઈ શકે ખરું ? ના બેટા ! વીજળી કરતાં વધારે દયાળુ બીજું કોઈ હોઈ શકતું નથી. એટલા માટે તેને દયાળુ કહેવામાં આપણને કોઈ જ મુશ્કેલી નથી.

પરંતુ મિત્રો ! તમને ખબર હોવી જોઈએ કે વીજળી અત્યંત ખોફનાક અને ખતરનાક પણ છે. જે તમે વીજળીનો ઉપયોગ ખોટી રીતે કરશો તો, તે તમને મારી નાંખશે, તમારા બાળકને મારી નાંખશે, તમારી પત્નીને મારી નાંખશે. બધી જ વસ્તુઓ બરબાદ થઈ જશે. અરે સાહેબ ! તમે તો દયાળુ છો, ના, ભાઈ સાહેબ ! અમે દયાળુ નથી. તો તમે શું છો ? નિયમ છો, મર્યાદા છો, કાયદો છો અને કાનૂન છો ! જે તમે આ વાત માની લેશો તો આગળ વધી શકશો. જે તમે એવું જ માનતા રહેશો કે ભગવાનને પટાવીને કામ સાધી લઈશું, તો તમે જખ મારતા રહેશો, તમે પટાવવાના ચક્કરમાં ફસાયેલા રહેશો, તો પટાવો. સાટું, તો તમે ભગવાનને પટાવીને શું કરશો ? અમારું કામ કઠાવી લઈશું. કામ કઠાવવું કોને કહે છે ? જે આપણી યોગ્ય અને અયોગ્ય માગણીઓને પૂરી કરી આપે, જે આપણે માંગીએ તે લાવીને આપી દે તે મૂર્ખ છે.

બેટા ! આ વિચાર તમે મનમાંથી કાઢી નાંખો. જે આવો જ વિચાર તમારા મનમાં ભરી રાખશો, તો તમે આધ્યાત્મિકતાથી ખૂબ દૂર રહી જશો. આધ્યાત્મિકતા પણ તમારાથી ઘણી દૂર રહેશે, કેમકે તમે આધ્યાત્મિકતાના સિદ્ધાંતોને જાણતા નથી. તમે ભગવાનના સિદ્ધાંતો જાણતા નથી. ભગવાનને સહાયતા કરવા માટે પસંદ કરવામાં આવે છે. વીજળીને પસંદ કરવામાં આવે છે - પંખો નાખવા માટે. આપોઆપ વીજળી પંખો ચલાવી દેતી નથી. પહેલાં આપણે વીજળીનું બટન દબાવવું પડે છે. આવી જ રીતે તપશ્ચર્યા કરવાનું સ્વીકાર્યું ન હોય, તો પછી તમે એવી આશા ન રાખો કે ભગવાન દયાળુ છે, દેવતા દયાળુ છે, અમુક દયાળુ છે, એટલા માટે દયાળુને વશીભૂત થઈને તેઓ તમારી સહાયતા કરશે. બેટા, આવી સહાયતા તમને નહીં મળે, તમે લખી લો. જે આ પ્રકારની સહાયતા મળી જાય તો અમને કહેજો.

(ક્રમશઃ)

આત્મીય પરિજનોને અનુરોધ

અનેક ભાઈ-બહેન, નવયુવક પત્રો દ્વારા યુગ નિર્માણ યોજના, મથુરા પાસેથી મંત્રલેખન અભિયાન વિશે જાણકારીઓ માંગતા રહે છે. એટલા માટે દરેક પાઠકો માટે વિશેષ જાણકારી પ્રકાશિત કરી રહ્યા છીએ. મિશનના દરેક પ્રાણવાન પરિજનો તથા દરેક સહયોગીઓને વંચાવવાનો અનુરોધ કરીએ છીએ.

ભાઈ-બહેનોએ લાખોની સંખ્યામાં મંત્રલેખન પુસ્તકો મંગાવીને વિતરણ કરી વિશ્વશાંતિ તથા દરેક આંદોલનોની સફળતા તેમજ સંગઠનનો વિસ્તાર અને સુદૃઢતા માટે આ પુનિત કાર્ય શરૂ કર્યું છે. લખેલી પુસ્તિકાઓ પાછી એકત્ર કરીને પ્રજ્ઞા સંસ્થાનોમાં સ્થાપિત કરાવવાની છે. ૨૪૦૦ મંત્રવાણાં પુસ્તકો લખાવીને બે કરોડ નવા સાધકો બનાવવા એટલે કે બે કરોડ અનુષ્ઠાન કરાવીને તપ અંશ એકત્ર કરીને સાધના આંદોલનને સફળ બનાવવાનું છે. આજકાલ આપણાં પરિજનોમાં જે કોઈ ઊણપ નજરે પડે છે. જેના કારણે મિશનનું કાર્ય પ્રભાવિત થાય છે. એ બધાનું મૂળ કારણ એ જ છે, કે આપણે ઉપાસના, સાધન અને આરાધનાથી વિમુખ થતા જઈ રહ્યા છીએ. જે વ્યક્તિત્વ નિર્માણની આધારશિલા છે.

શક્તિપીઠો, પ્રજ્ઞાપીઠો અને શાખાઓને તપ તેમજ સાધનાની શક્તિથી ઓતપ્રોત તીર્થ બનાવવા માટે અને વિશ્વમાં શાંતિ સ્થાપિત કરવાના ઉદ્દેશ્યથી મંત્રલેખન અભિયાન શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. આ મંત્ર લેખનની પુસ્તિકાઓ દરેક શક્તિપીઠો પર તપ અને સાધનાની પૂંજી વિશ્વ શાંતિ હેતુ પ્રજ્ઞા સંસ્થાનોમાં સંગ્રહિત કરાવીને સમગ્ર ભારત ભૂમિને તપોભૂમિ બનાવી દેવાની છે, જેથી તપ અને સાધનાના બળ ઉપર સંગઠન સશક્ત બની શકે. સમસ્ત આંદોલનોની સફળતા સાધના આંદોલન પર આધારિત છે. પ્રચારની પદ્ધતિ બદલીને ગાયત્રી પરિવારે હવે આચરણના શિક્ષણ પર અધિક ધ્યાન આપવું પડશે. તેથી નિરંતર સાધના, સ્વાધ્યાય, સંયમ અને સેવાનો ક્રમ

અપનાવતા રહી પોતાના દોષ દુર્ગુણોને દૂર કરવામાં પ્રત્યેક કાર્યકર્તાએ વિશેષ ધ્યાન આપવું પડશે. મિશનની ભાવિ સફળતા સુદૃઢ સંગઠન અને સામૂહિક સાધના પર અવલંબિત છે.

તેથી દરેક પ્રાણવાન કાર્યકુશળ જાગૃત આત્માઓને અનુરોધ છે કે અત્યાર સુધી એક હજાર કરતાં વધારે મંત્રલેખન પુસ્તકો (૨૪૦૦ મંત્રવાણી) જે ભાઈ-બહેનોએ મંગાવી છે, તે પોત-પોતાનાં નજીકનાં ક્ષેત્રોમાં ૧૦-૧૦ પ્રચારક બનાવે, જે ૧૦૦-૧૦૦ નવા સાધક બનાવીને તેમની પાસે મંત્રલેખન કરાવીને પોતાની નજીકની શક્તિપીઠ, પ્રજ્ઞાપીઠ પર સ્થાપિત કરાવીને પ્રજ્ઞા મંડળોનું ગઠન કરાવીને, નામ અને પૂરું સરનામું, સ્થાપનાના વિવરણની જાણકારી જેમ બને તેમ જલદી મોકલાવી આપે, જેથી વીસ હજાર હીરામણિઓની શ્રેણીમાં તેમનું નામ અંકિત કરી અભિનંદન આપી શકાય. તેમને ભવિષ્યની જવાબદારી સોંપીને મિશનના કાર્ય વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવી શકાય. પ્રત્યેક નવા સાધકને સૌને માટે સુલભ ઉપાસના સાધના પુસ્તક આપવાનો પ્રયાસ કરવો. સુદૃઢ સંગઠન બનાવવા માટે દરેક પ્રચારકોની પાસે સર્જનશિલ્પીઓની સંગઠનની રીતિ-નીતિ પુસ્તક જરૂરી છે. તેથી તે મંગાવીને દરેકને આપવું જોઈએ. જેથી સંગઠનમાં એકરૂપતા રહે, જુદાપણું ન રહે, કાર્યક્રમોની જાણકારી માટે દરેક પરિજન મે, ૨૦૦૩થી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ સુધીનાં યુગ નિર્માણ યોજના અને યુગ શક્તિ ગાયત્રી સામયિકો ફરીવાર વાંચી લેવાનું કષ્ટ લે.

વિશેષ : જે પ્રચારકોએ ૧૦૦ અથવા વધુ સાધકો પાસે મંત્રલેખન કરાવ્યું છે, તેઓ લખેલી પુસ્તિકાઓ એકત્રિત કરી પ્રજ્ઞા સંસ્થાનો પર સ્થાપના કરાવી સાધકોનાં નામ અને સરનામાની યાદી મોકલાવીને પોતાનું પ્રશસ્તિપત્ર તથા સાધકોનાં પ્રશસ્તિપત્ર મંગાવી લે. ●

“યુગ શક્તિ ગાયત્રી” પરિવર્તન લાવીને રહેશે આ પત્રિકાનો ભાર પરિજન પણ ઊઠાવે

“યુગ શક્તિ ગાયત્રી” પાછલા ૩૪ વર્ષોથી જન-જનને ગાયત્રી મહાશક્તિનો સંદેશ આપતી, ઉજ્જવળ ભવિષ્યની યોજના ક્રિયાશીલ બનાવી નિયમિત પ્રકાશિત થઈ રહી છે. આ પત્રિકા માત્ર કાગળોનું બંડલ નથી, ગુરુસત્તાની ચૈતન્ય ઊર્જાની પ્રાણ પહોંચાડનારી છે. એના માધ્યમથી કેટલાય લોકોના જીવનમાં સુધાર થયો છે. તેમણે પોતાની દુષ્પ્રવૃત્તિઓ, દુર્વ્યસનો છોડ્યા છે તથા પોતાનાથી સુધાર શરૂ કરી તેને પરિવાર તથા સમાજ પર લાગુ કર્યા છે. જ્યાં જ્યાં ગુજરાતી ભાઈ-બહેન વસ્યા છે, ત્યાં તેમણે પોતાનો પ્રભાવ બતાવ્યો છે. ‘અખંડ જ્યોતિ’ ના કેટલાક લેખો અનુવાદ થઈ છપાય છે. “યુગ શક્તિ ગાયત્રી”એ આખા ગુજરાત તથા પ્રવાસી ભારતીયોમાં એક અનુપમ છાપ ઊભી કરી છે.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ તેને ઋષિ સત્પત્રોની હિમાલયથી આવનાર સંદેશા ભરી સંજીવની કહેતા હતા. સંજીવની તે જે મૂર્ચ્છિતોને પણ જીવનદાન આપે. આ પત્રિકાના સ્વાધ્યાયથી લાખો વ્યક્તિઓને નવજીવન મળ્યું છે. “યુગ શક્તિ ગાયત્રી” માં ત્રણ શબ્દ આવે છે. યુગ, શક્તિ તથા ગાયત્રી. બધા જાણે છે કે હાલના દિવસોમાં આપણે યુગ પરિવર્તનની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈ રહ્યા છીએ. કળિયુગની પરાકાષ્ઠાનો આ સમય છે. સતયુગી સમાજ વિકસિત થઈ રહ્યો છે. લોકો થોડાં વર્ષોની વાત કરે છે પરંતુ આપણા પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ “યુગ” ની પૂરા એરાની-તેને બદલવાની કહે છે. વર્તમાનનો પૂરો સમય પરમૂળથી બદલાઈ જાય-ગાયત્રીમય થઈ જાય, એ પરિકલ્પના પૂજ્યવરની રહી છે. તેને તેમણે દસ કરોડથી વધુ લોકોની જીવનશૈલીમાં બદલાવ લાવી બતાવ્યો છે. હવે અક્ષરી જવાબદારી બને છે કે આપણે આ સંખ્યાને દસગણી કરી બતાવીએ.

બીજો શબ્દ છે “શક્તિ” શક્તિ વગરનું કોઈ પણ

કાર્ય સંભવ નથી. તપની શક્તિ-સંગઠનની શક્તિ જ અધ્યાત્મ ક્ષેત્રમાં ચાલે છે. અહીંયા શારીરિક તાકાત નહીં-મનોબળનું પ્રચંડ સામર્થ્ય-સંકલ્પ શક્તિની ભૂમિકા મહત્વપૂર્ણ થઈ જાય છે. દુર્ગા સંઘ શક્તિનું પ્રતીક છે જે રક્ત બીજને જડથી નષ્ટ કરવા માટે ખડગ હાથમાં લઈ અવતરિત થાય છે તથા અસુરત્વને નષ્ટ કરે છે. શક્તિનું અનીતિ પર પ્રહારવાળું આ સ્વરૂપ આજના યુગ માટે જરૂરી છે. ત્રીજો શબ્દ છે “ગાયત્રી” પ્રાણોની રક્ષા

દેવ સંસ્કૃતિ
વિશ્વ વિદ્યાલયમાં
નવો પાઠ્યક્રમ

શાંતિકુંજના ગાયત્રીકુંજ સ્થિત
વિશ્વ વિદ્યાલયમાં જાન્યુઆરી ૨૦૦૪થી
સર્ટીફિકેટ સ્તરે (છ માસિક) ચાર કોર્સ શરૂ
થઈ રહ્યા છે, જેમાં એક નવો છે. યોગ વિજ્ઞાન,
સમગ્ર સ્વાસ્થ્ય વિજ્ઞાન, ધર્મ વિજ્ઞાન સિવાય
વધુ હવે ગામ પ્રબંધક (સ્વાવલંબન)નો
પાઠ્યક્રમ પણ શરૂ થશે.
આવેદન પત્રની છેલ્લી
તા. ૩૦-૧૧-૦૩ તથા પ્રવેશ
પરીક્ષા ૨૪-૧૨-૦૩ છે.

કરનારી-આરાધડને સુધડ બનાવનારી શક્તિ છે ગાયત્રી. આ ચિન્મય શક્તિ છે-બ્રાહ્મી શક્તિ છે જેના માધ્યમથી શક્તિનો પ્રવાહ ગતિશીલ થાય છે. સૂક્ષ્મ જગતમાં ઝડપથી પરિવર્તન આવવા લાગે છે તથા લોકોનું ચિંતન બદલાવા લાગે છે. સદ્બુધ્ધિને જીવનમાં ઉતારનારી શક્તિ ગાયત્રી છે. સમસ્ત કામનાઓની પૂર્તિ કરનારી મહાશક્તિ ગાયત્રી જ છે. સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ જેનાથી થઈ, જે વેદોની જનની છે તથા દેવ સંસ્કૃતિને વિશ્વ વ્યાપી બનાવનારી છે તો તે

ગાયત્રી મહાશક્તિ. વિશ્વામિત્ર તેના ઋષિ છે તથા દેવતા સવિતા છે જેનો ભર્ગ (પાપનાશક તેજ) સાધકના કલેશ-કંકાસ નષ્ટ કરે છે.

“યુગ શક્તિ ગાયત્રી” પૂરા શબ્દનો અર્થ સમજીએ તો કંઈક એવો થશે-યુગને બદલનારી સમર્થ શક્તિ જે બુધ્ધિને સાચા માર્ગ ચલાવી સતયુગી સમાજને જન્મ આપશે. આવી પત્રિકારૂપી પ્રાણશક્તિના પુંજને જેટલા વધુ સાધકો-પાઠકો-પરિજનોને પહોંચાડાશે એટલું જ પુણ્યના આપણે અધિકારી બનીશું. આ પત્રિકા જાન્યુઆરી ૨૦૦૪થી પાંત્રીસમાં વર્ષમાં પ્રવેશ કરી રહી છે. હવે આ પત્રિકામાં કેટલાય જ્ઞાનવર્ધક વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મનો સમન્વય સિધ્ધ કરનાર તથા યુગ પ્રવર્તક લેખોનું પ્રમાણ વધારે હશે. સંસ્કાર ચેતના કેવી રીતે જન-જન સુધી પહોંચશે. તેને પરિજન જાન્યુઆરી મહિના પછી ખૂબ રૂચિપૂર્વક વાંચી શકશે. સાથે જ તણાવ નિવારણના ઉપાય આયુર્વેદ તથા અધ્યાત્મની ઉપચાર પદ્ધતિથી સ્વાસ્થ્ય સંરક્ષણ, ગાયત્રી ઉપાસનાની અનેક પ્રકારની વિધિ-ઉપચાર એમાં સમાયેલા હશે. કોઈ પણ પાઠક આ લાભથી વંચિત રહેવો ન જોઈએ.

પાછલા દિવસોમાં મોંઘવારી દરેક ક્ષેત્રમાં વધી ગઈ છે. જ્યાં દૈનિક જીવનની ચીજોના ભાવ વધ્યા છે, ત્યાં તેનો પ્રભાવ પ્રકાશન તંત્ર પર પણ પડ્યો છે. તેમજ બે કરોડ રૂપિયાની એક પ્રીટીંગ મશીન ખરીદવાથી આર્થિક દબાણ વધી ગયું છે. પહેલા પણ “ન લાભ-ન નુકશાન”ની નીતિ પર આ પ્રકાશિત થતી રહી છે. છપાઈ સંબંધી સામગ્રી, સ્યાહી, કાગળ, ડી.ટી.પી. વગેરે વધુ મોંઘા થવાથી હવે એ “ન લાભ-ન નુકશાન”ની સ્થિતિમાં આવી ગઈ છે. નિરંતર નુકશાનમાં ચાલીને તો કોઈ પણ ધનાઢ્ય દેવાળીયો થઈ જાય છે. વર્તમાન મૂલ્ય પંચાવન રૂપિયા વાર્ષિક હવે એ સંભવ નથી.

આજની બધી હિન્દી કે ગુજરાતીમાં પ્રકાશિત થતી પત્રિકાઓ પર દૃષ્ટિ નાંખીએ તો માલૂમ પડશે કે જાહેરાતથી ખેંચનારી એ પત્રિકાઓ યુગ શક્તિ ગાયત્રી, અખંડ જ્યોતિની તુલનામાં બહુ મોંઘી કિંમતે પરિજન

ખરીદે છે. પછી તે ઈન્ડિયા ટુ ડે (સાપ્તાહિક) હોમ, આઉટ લુક (સાપ્તાહિક) હોમ અથવા ચિત્રલેખા (ગુજરાતી સાપ્તાહિક) કાલમ્બીની હિન્દીની એક સ્થાપિત માસિક પત્રિકા છે એનું પણ એક પત્રિકાનું મૂલ્ય પચીસ રૂપિયા તથા વાર્ષિક લવાજમ બસો ત્રીસ રૂપિયા છે. પાઠ્ય સામગ્રી બધાની જુદી છે. પણ અધ્યાત્મ ક્ષેત્રમાં યુગ શક્તિ ગાયત્રીનું પોતાનું સ્થાન છે જે ધર્મ સંદેશ-અખંડાનંદની સમકક્ષ નથી, એનાથી પણ કંઈક ઉપરના

ગાયત્રી મહિમા
ધારાવાહિક પ્રારંભ

પાછલી ભારીમ વર શુક્રવાર ૨૦૦૩થી “આયત્રી મહિમા” નામક ધારાવાહિક દુરદર્શન-૧ (બેસબલ નેટવર્ક) પર રવિવાર પ્રાતઃ ૧૦.૩૫ થી ૧૦.૩૦ વાગ્યે પ્રસારિત થવાનું શરૂ થઈ ગયું છે. આયત્રી મહાશક્તિવલ્લભ અખંડજ્યોતિ ભઈ તેની મહિમા કથાપરક ચિત્રેશ્વર એમાં છે. પરિજન તેને ગુણે અને પોતાના અભિપ્રાય સહિતકુંજ હરિકાર ભખી મોકલે.

અંગ્રેજી અખંડ જ્યોતિનું એક વર્ષ પૂર્ણ

પરિજનોને સમાચાર આપતા પ્રસન્નતા થાય છે કે વર્ષમાં છ વાર પ્રકાશિત થતી અખંડ જ્યોતિ (અંગ્રેજી) એ એક વર્ષ પૂરું કર્યું. પ્રવાસી ભારતીયો તથા મહાનગરોમાં રહેનાર પરિજનોમાં એ વધુ લોકપ્રિય છે. આજનો યુવા વર્ષ પણ એને વાંચી રહ્યો છે. એનું વાર્ષિક લવાજમ ૬૦ રૂ. છે તે અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન મથુરાથી પ્રકાશિત થાય છે. તમારું લવાજમ ત્યાં મોકલશો.

સારવાળી છે. આટલું મોટું ધાર્મિક-આધ્યાત્મિક પત્રિકાનું નેટવર્ક કોઈનું નથી જેવું કે આયત્રી તપોભૂમિ મથુરા, અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, શક્તિકુંજ હરિદ્વારનું છે. આ પત્રિકા ૪૮ (કલર પ્રીટ સહિત પર માના)ની છે. એટલા જ પાનાની કલ્યાણ નામની ધાર્મિક પત્રિકા કેટલાક શ્રીમંતોના અનુદાન તથા સબ્સ્ક્રાઈઝડ (ઘટકોલી ઓછામાં ઓછી) કિંમતે ૧૩૦ રૂ. વાર્ષિક મૂલ્યે પ્રકાશિત

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

થાય છે. આની નુલનામાં આપણી પત્રિકાનું મૂલ્ય અડધાથી પણ ઓછું છે. ગાયત્રી તપોભૂમિ પરિવાર, ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ જૂનાવાડજ અમદાવાદ તથા સૌજન્યથી અનુવાદ કરનારનું પરિવાર એટલું મોટું છે કે તેને પણ વડીલ તંત્રએ સંભાળવું પડે છે. ડી.ટી.પી., મશીન, વીજળી, કાગળ, સ્યાહી વગેરેના દર ઝડપથી વધી ગયા છે.

આ બધા કારણોને જોતાં “યુગ શક્તિ ગાયત્રી”નું વાર્ષિક મૂલ્ય ૫૫ થી વધારીને ૬૫ રૂપિયા કર્યું છે. આ દર નવેમ્બર ૨૦૦૩ થી લાગુ થઈ જશે. ૨૦૦૪ ની પત્રિકા માટે પરિજન વધેલા દરે લવાજમ એકત્ર કરી મોકલે અથવા પાઠક પરિજન પોતે સીધા ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરા મોકલે. પરિજનો પર આર્થિક ભાર વધારવાનું અમારું મન હતું નહીં પરંતુ સમજૂતી કરી પત્રિકાના પાના ઘટાડવામાં આવે તો તે બાબત સ્વીકાર્ય ન લાગતી. જ્ઞાન ગંગાનો પ્રવાહ અવિરત વહેતો રહે તેના માટે જરૂરી છે કે પરિજન પાઠક વધુને વધુ ગ્રાહક બનાવે

જૂનાને જોડી રાખે. મિશનરી સ્તરે ચાલી રહેલ આપણા આ પ્રયોગને પરિજનોએ જ સીંચવો પડશે. હવે આ પત્રિકાની ગુણવત્તાને વધુ નિખરતી પરિજન મેળવશે. જીવન જીવવાની કળાના ગૂઢ સૂત્ર-પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની ભવિષ્ય વાણીઓ (જે આજે સત્ય થઈ રહી છે.) તથા આજના યુગ સંબંધી દેવ સંસ્કૃતિ વિશ્વ વિદ્યાલયનું માર્ગદર્શન એમાં વાંચવા મળશે.

જાન્યુઆરી ૨૦૦૪થી પત્રિકાનું વાર્ષિક લવાજમ ૬૫ રૂ. તથા આજીવન લવાજમ (સુરક્ષા નિધિ) ૧૨૦૦ રૂ. થશે. એક અંકની કિંમત ૬ રૂ. રહેશે. વિદેશ માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮૦૦ (પાઉન્ડ ૧૨ અથવા ડોલર ૨૦) આજીવન લવાજમ રૂ. ૧૨૦૦૦ વિદેશ માટે (૨૦૦ પાઉન્ડ તથા ૩૦૦ ડોલર) રહેશે. આશા છે અમારા પ્રજ્ઞા પરિજનો સ્વીકાર કરી પૂરા ઉલ્લાસ સાથે પત્રિકાની સંખ્યા વધારવામાં લાગી જશે. આનાથી મોટું પુણ્ય-પરમાર્થનું કાર્ય આ સમયે બીજું કોઈ નથી.

નવા ગ્રાહકો બનાવો ત્યારે આ પ્રમાણે સહકાર આપવા વિનંતી

(આગામી વર્ષનું લવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૬૫ અને આજીવન રૂ. ૧૨૦૦ રહેશે.)

(૧) વાર્ષિક/આજીવન ગ્રાહકનું લવાજમ મોકલ્યા બાદ પ્રથમ અંક મળે તેમાં ગ્રાહક નંબર નામની આગળ લખેલો હોય છે તે ડાયરીમાં નોંધ લેવા વિનંતી. સરનામું બદલવાનું હોય ત્યારે આ નંબર ખાસ લખવી જરૂરી છે. આજીવન નંબર હંમેશા માટે હોય છે તો નોંધ કરવાનું ભૂલાય નહીં. લવાજમ ભર્યા પત્રિકા ન મળી હોય તો જ્યાં લવાજમ જમા કરવાનું હોય તેનો સંપર્ક કરવો.

(૨) વાર્ષિક ગ્રાહકોની પત્રિકા બને ત્યાં સુધી પેકેટમાં મંગાવી હાથો-હાથ વિતરણ કરવાથી અંકો ન મળ્યાની ફરિયાદ ઓછી રહે છે માટે પેકેટમાં જ વધુ પત્રિકા મંગાવી સહકાર આપશો.

(૩) આપ એક જ નામ ઉપર પેકેટથી અંકો મંગાવો ત્યારે તે ગ્રાહકોની નામાવલી મોકલવી નહીં. ફક્ત તમારું જ પૂરું નામ સરનામું પીનકોડ લખવો.

(૪) અમારા કાર્યાલયથી ડાયરેક્ટ પત્રિકા ગ્રાહકને મોકલવાની હોય તેમનું પૂરેપૂરું નામ-સરનામું પીનકોડ અવશ્ય લખશો. યાદી બે કોપીમાં સ્પષ્ટ અક્ષરે મોકલવી જેથી બીજા કાગળ ઉપર અમારો રીમાર્ક/ ગ્રાહક નંબર મોકલી આપીશું.

(૫) લવાજમ મોકલતી વખતે હવે Code નંબર લખશો. Code નંબર ગ્રાહકો બનાવવાની રસીદ મોકલી છે તેના લેબલ ઉપર છે.

(૬) મનીઆર્ડરથી લવાજમ મોકલો ત્યારે સંદેશ કુપનમાં વિગત વ્યવસ્થિત સારા અક્ષરે વંચાય તેવી જરૂર લખશો. જેથી ફરિયાદ રહેવા ન પામે. બે થી વધુ ગ્રાહકોનું લવાજમ ડ્રાફ્ટ દ્વારા જ મોકલવું હિતાવહ છે.

(૭) અખંડ જ્યોતિ પત્રિકાનું લવાજમ તથા વાંગમય માટે રૂ. અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, મથુરાનાં નામે મોકલવા તથા ત્યાંનો પત્ર વ્યવહાર સંપૂર્ણ હિન્દી ભાષામાં અથવા અંગ્રેજીમાં કરવો.

યુગ નિર્માણ સમાચાર

નાશીક-નાશીકનાં પાવન મહાકુંભ પર્વ ઉપર ગાયત્રી પરિવાર દ્વારા ૮૦x૬૦ નો ભવ્ય પંડાલ બનાવેલ જે પ્લોટમાં જમીન, વીજળી, લાઈટ, પાણી, બાથરૂમની વ્યવસ્થા નાશીક મહાનગર પાલિકા તરફથી ફ્રીમાં ઉપલબ્ધ થઈ હતી. શ્રી હરિશ્ચરણ ટોલી નાયક શ્રી રાધેશ્યામજી મિતલ તથા તોસન શાહુના નેતૃત્વમાં પાવન પ્રજાપુરાણ કથા પ્રતિદિન થઈ. સવારે ગાયત્રી મહાયજ્ઞ જેમાં દિક્ષા, વિદ્યારંભ સંસ્કાર, જન્મદિવસ, પુંસવન સંસ્કાર પણ સંપન્ન થયા. શિબિરમાં દેશભરમાંથી આવેલ સમયદાની પરિજનોની ભોજન તથા રહેવાની વ્યવસ્થા ગાયત્રી પરિવાર નાશીક દ્વારા કરવામાં આવેલ ભોજનાલય ચલાવવામાં ખૂબજ પરિશ્રમ અકોલા તથા અમરાવતીની બહેનોએ કર્યો. કૃષિ ગૌ સેવા મુખ્ય ટ્રસ્ટી લોકવાણીજી દ્વારા સાહિત્ય વિતરણ કેન્દ્ર તથા જગ્યા ફ્રી આપવામાં આવી.

ભોપાલ-ગાયત્રી શક્તિપીઠ તથા બોમ્બે આશાબેન જ્ઞાની તથા યવતમાલથી નવનીતભાઈ દ્વારા સાહિત્ય મરાઠીનું અડધી કિંમતે વિતરણ થયેલ. પૂર્ણાહુતિ પર્વ પર જલારામ મંદિરના આંગણમાં હજારો લોકો દ્વારા વિરાટ ગાયત્રી દીપયજ્ઞ સંપન્ન થયો.

ચાણુસ્મા-શ્રી રશ્મીબેન દ્વારા પ્રજાપુરાણની કથાઓ સાંભળી તેમાંથી પ્રેરણા મેળવી ગાયત્રી શક્તિપીઠના વરિષ્ઠ કાર્યકર્તા પ્રજાપુત્રી કુમારી મમતાબેન રામીએ ચાણુસ્મામાં જ પ્રજા પુરાણની કથામાં પ્રથમવાર વ્યાસપીઠ વક્તા બનીને કથાનું રસપાન કરાવ્યું. જેમની અમૃતમય વાણીથી સમસ્ત પરિજનો લાભશાળી થયા.

કુ. મમતાબેન રામી પોતે એમ.એ.સંસ્કૃત થયેલ છે. હાલમાં પલાસર કોલેજમાં પ્રોફેસરની-સેવાઓ બજાવે છે. સમગ્ર કથાનું માર્ગદર્શન મહેસાણા શાખાના શ્રી નટુભાઈ પટેલે કર્યું. શ્રી વિષ્ણુભાઈ પંડયાએ પણ આ પ્રસંગે ઉત્સાહ વર્ધન કર્યું. સમગ્ર કથાનો ખર્ચ શ્રી અરવિંદભાઈ શ્રોફે આપ્યો. તેમજ બ્રહ્મભોજ સાહિત્ય શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ પટેલ અમદાવાદથી આપવામાં આપ્યું.

વડોદરા-ગીતા મંદિરના વિશાળ હોલમાં, ગીતામાતાના સાનિધ્યમાં પ્રજા પુરાણ કથાનું આયોજન શ્રી રમણભાઈ તથા શ્રીમતિ શારદાબેન પટેલ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. વ્યાસપીઠ પર શ્રીમતિ રશ્મિબેન પટેલ બિરાજમાન હતા. તેઓએ સંગીતમય વાતાવરણ સાથે ગુરૂદેવની

અમૃતવાણીનો હજારો શ્રોતાજનોને લાભ આપ્યો હતો. આ પ્રસંગે ગુરૂદેવના વિચારો ઘેરે-ઘેર પહોંચાડવા વિશેષ પ્રયત્ન કરેલ હતો.

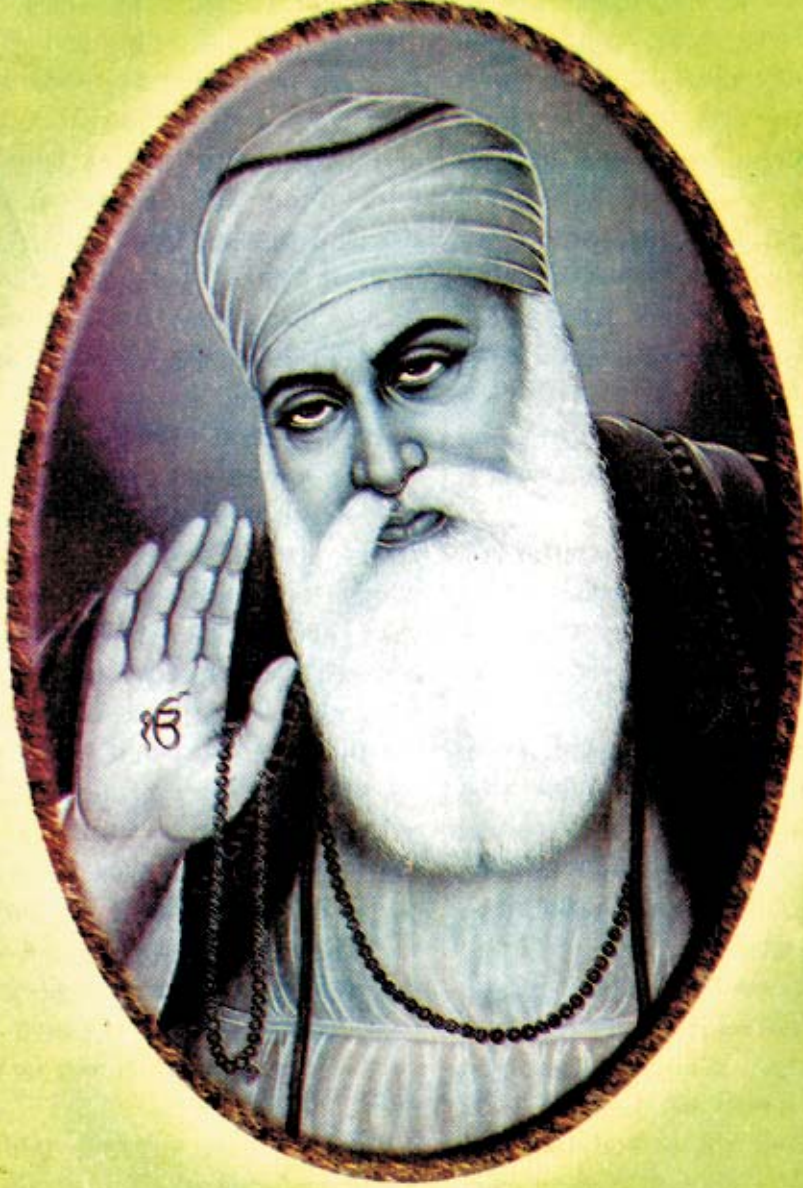
રાજકોટ-અત્રેની વિશ્વમાતા ગાયત્રી પરિવાર શાખાના ઉપક્રમે એક વિરાટ 'દીપયજ્ઞનું આયોજન ચંદેશનગર- "બેકબોન" શોપિંગ સેન્ટરના વિશાળ હોલમાં કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે 'શાંતિકુંજ'ના પરિવ્રાજકો શ્રી સોમદેવજી અને શ્રી તીર્થરામજીએ ખાસ ઉપસ્થિતિ નોંધાવી, ધર્મ સભાને 'વૈજ્ઞાનિક અધ્યાત્મવાદ' વિષે મનનીય ચિંતન આપ્યું. રાજકોટ પો. કમિશ્નર શ્રી સંજયભાઈ શ્રીવાસ્તવે દેવપૂજન કરી, દીપ પ્રગટાવી, ધર્મસભાનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. પોતાના ઉચ્ચ સંસ્કારોનું શ્રેય તેમણે પ. પૂ. ગુરૂદેવને આપ્યું અને ગાયત્રી પરિવારની પ્રવૃત્તિઓથી આનંદિત થયા. મહિલા મંડળોએ 'પ્રજા ગીતો' ની રમઝટ બોલાવી.

કલ્યાણપુરા-ગાયત્રી પરિવારના બહેન શ્રી કૈલાશબેન પટેલે ગુરૂદેવના આદેશથી કલ્યાણપુરાના ૪૦૦ જેટલા ઘરમાં ગાયત્રી યજ્ઞ વિના મૂલ્યે કરી ગામમાં પવિત્રતા લાવવાનો સંકલ્પ લીધો હતો. આ શુભ કામનો પ્રારંભ શ્રાવણ માસના પ્રથમ દિવસે કરવામાં આવ્યો હતો.

ઓઢવ-ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ ઓઢવ અને તેની સહયોગી શાખા દ્વારા અંબાજી પગ પાળા સંઘમાં લાડોલ પાનસરા પરિવાર તરફથી નિશુલ્ક લીંબુ સરબત આપવાનું આયોજન રાખવામાં આવેલ. દર વખતની જેમ ગાયત્રી પરિવાર ટ્રસ્ટ ઓઢવ પરમ પૂજ્ય ગુરૂદેવના વિચારો જન-જન સુધી પહોંચાડવા માટે ૦.૩૦ પૈસાની ૫૦૦૦૦ (પચાસ હજાર) અને એક રૂપિયા પચાસ પૈસાની પંદર હજાર યુગ ચેતના સાહિત્ય નિશુલ્ક વિતરણ કરવામાં આવ્યું. આ સાહિત્ય માટે શ્રી રાજુભાઈ પટેલ ઘાટલોડીયા વાળા તરફથી રૂ. દસ હજાર અને કાંતિકુંજ શક્તિપીઠ દ્વારા પાંચહજાર અને મેઘાણીનગર શાખા દ્વારા રૂ. ત્રણ હજાર ઓઢવ જ્ઞાનકુંજ દ્વારા રૂ. આઠ હજાર પાનસોનો સહયોગ મળ્યો.

ગાંધીનગર-વંદનીયા માતાજીની પુણ્યતિથિ નિમત્તે ભાદરવી પૂનમે ગાયત્રી શક્તિપીઠ, ગાંધીનગર ખાતે માતૃવંદના સવારે ૭.૦૦ થી ૭.૩૦ સંપન્ન થયેલ, શહેરની નજીક ૩ કિ.મી. દૂર મેલવડા ગામની હાઈસ્કુલ અને તમામ શાખાઓના સહયોગથી ગાયત્રી પરિવારનાં બહેનો અને ભાઈઓએ ઉમળકાભેર વિશાળ વ્યસન મુક્તિ રેલીનું આયોજન સંપન્ન કરેલ. મહિલા જાગૃતિ અભિયાનનાં વરિષ્ઠ પરિવ્રાજક શ્રી જસુબેન ઠક્કરે દીપયજ્ઞ સંપન્ન કરેલ. ©

R. N. I 23434/71 YUG SHAKTI GAYATRI GUJARATI MONTHLY REGD.No.AG/MTR-39/03-05
Licened to post without Prepayment. LICENCE-AG/MTR-01

સુણી પુકાર દાતાર પ્રભુ ।
ગુરુ નાનક જગ માહિ પઠાયા ॥

માહિક યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ મથુરા માટે મૃત્યુન્જય શર્મા દ્વારા પ્રકાશિત તથા યુગ નિર્માણ પ્રેસ મથુરામાં મુદ્રિત અને
યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ મથુરાથી પ્રકાશિત-સંપાદક ડૉ. પ્રણવ પંડયા, સહ સંપાદક-વનશ્યામભાઈ પટેલ